

Complete II

ERDÉLY

TURISTASÁGI, FÜRDŐÜGYI ÉS NÉPRAJZI FOLYÓIRAT.

AZ ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET ÉRTESÍTŐJE.

A VÁLASZTMÁNY MEGBÍZÁSÁBÓL SZERKESZTI

VERESS ENDRE.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

FŐDOLGOZÓTÁRSÁK:

Hangay Oktáv, Hankó Vilmos dr., Herrmann Antal dr.,
Márki Sándor dr. és Téglás Gábor.

1893. II. ÉVFOLYAM

1—2. SZÁM.

E folyóiratot az E. K. E. tagjai tagsági díjuk fejében kapják.

Előfizetési ára nemtagoknak : 3 forint, egyes szám ára 30 kr.

— Megjelenik 2000 példányban. —

KOLOZSVÁR

KIADJA AZ ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET.

TARTALOM.

Bethlen András gróf. (Arczkép-melléklettel) <i>Veress Endrétől</i>	1	Tisztelt olvasóinkhoz! <i>Br. Feilitzsch Arthurtól</i> 45
Turistaságunk feladatai. <i>Dr. Szádeczky Lajostól</i> Kirándulás a Retyezátra. (3 képpel, 1 melléklettel) <i>Téglás Gáboról</i>	5 10	KÜLÖNFÉLÉK Czim-képünk (ismertetése) . . . . . 46 A „Báthory-ház“ Kolozsvárt. <i>B. A.-tól</i> . . . 47
A hegyek kultusza Erdély népeinél. (A hegy a szászok néphitében) <i>Dr. Herrmann Antaltól</i>	24	EGYESÜLETI ÉLET.
Petrozsényi emlékek. <i>Schwarzczel Ádáltól</i>	30	Az E. K. E. központi választmánya 49
A Székelyföld fürdői és ásványvizei. <i>Réthy Dezsőtől</i>	34	Az E. K. E. II. rendes közgyűlése . . . . . 50 Az E. K. E. kolozsmegyei osztálya . . . 57—62 Az E. K. E. alsó-fehérmegyei osztálya . . . 63
IRODALOM.		
Az oláhkérdés Erdélyben és Magyarországon. <i>V. E.-től</i>	41	

— A cikkek tartalmáért a szerzők felelősek. —

Folyóiratunk szellemi részét illető küldemények (kéziratok, tudósítások és fényképek) *Veress Endre*, az »Erdély« szerkesztője címére (Nagy-útcza 34/a) küldendők.

Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület titkári hivatala Belmagyar u. 3. sz. alatt van, hol a titkár és pénztáros minden nap d. u. 3—6-ig hivatalos órákat tart. Ide címzendő minden az egyesületre vonatkozó megkeresés, reklamáció, levél, vagy küldemény és ide küldendők a hirdetések is.

Felhívás.

Az év első negyede letelvén, tisztelettel kérem első sorban *hátrálékos tagtársainkat*, szíveskedjenek múlt évi tagdíjukat címemre (Kolozsvár, Emke-palota) postautalványon haladéktalanul beküldeni, mert ellenkező esetben kénytelenek leszünk tagdíj-hátrálékukat postai megbízás útján szedni fel, és ennek költségeit tagtársaink fogják viselni. Felhívom egyúttal a folyó, évi tagdíjjal tartozó t. tagtársainkat is a díj mielőbbi beküldésére mert az évdíjak pontos befizetése egyedüli biztosítékunk arra nézve, hogy egyesületünk működésében fennakadás ne álljon be.

A választmány megbízásából:

Beregszászy László

az E. K. E. közp. pénztárosa.

Kérjük ama t. tagtársainkat, kik az »Erdély«-t hiányosan, vagy épen nem, vagy hibás címmel kapták, szíveskedjenek ez iránt *Radnóti Dezső* titkárt idejében értesíteni.

✻ Lakásváltogatások a titkárnál bejelentendők. ✻

ERDÉLY

TURISTASÁGI, FÜRDŐÜGYI ÉS NÉPRAJZI FOLYÓÍRAT.

AZ ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET ÉRTESÍTŐJE.

A VÁLASZTMÁNY MEGBÍZÁSÁBÓL SZERKESZTETTE

VERESS ENDRE.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

FŐDOLGOZÓTÁRSAR:

Hangay Oktáv, Hankó Vilmos dr., Herrmann Antal dr.,
Márki Sándor dr. és Téglás Gábor.

1893.

II. ÉVI FOLYAM

33 képpel és 3 képmelléklettel.

ERDÉLYI MUSEUM

1859 * 1994 JAN. 13.

1893. JAN. 13.

KÖLOZSVÁR

KIADJA AZ ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET.

1893.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

108129

TARTALOM.

Nagyobb czikkek.

	Lap
<i>Becze Antal</i> : Csíkmegyei vadászatok, vadász nélkül	195
<i>Berwerth Frigyes dr.</i> : A két Detunáta. (Képekkel)	277
<i>Bielz Albert Ede</i> : A nagyszebeni „Erdélyi Kárpát-Egyesület“ működése. (A <i>Jahrbuch</i> I—XIII. kötete repertoriumával)	287
<i>Bikfalvi Károly dr.</i> : A maros-újvári sóbányák. (Képekkel)	166
<i>Boér Miklós</i> : A szilágyvármegyei Szamosvölgy (2 képpel és 1 színes képmelléklettel)	333
<i>Féilitzsch Arthur br.</i> : Tisztelt olvasóinkhoz	45
<i>Félméri Lajos dr.</i> : Honismeret és iskolai kirándulások	161
<i>Fletcher Margit</i> : Branyicska. (Arczképpel.) Ford. Kovács János	92
<i>Gagyí Samu</i> : Fogarasi turistasági viszonyok	329
<i>Gyalpi Farkas</i> : Adatok Bergő Flórián turisztikai működéséhez	82
<i>Hajduczki József</i> : Hunyadmegyei vasbánya-telepek (Képekkel)	212
<i>Hangay Oktáv</i> : Lángoló talajon, a Küküllő mentén	129
„ „ Külföldi turista-egyesületek	222
<i>Hankó Vilmos dr.</i> : Az erdélyrészi ásványvizek kezelése és kiállítása	96
„ „ A tordai sósfürdőről	226
„ „ Erdély ásványvizei. (Mit igyunk járványok idején?)	344
<i>Hanusz István</i> : A természet játéka Erdélyben	209
<i>Harmath Lujza</i> : Kirándulás a Bükkenes-tetőre	142
<i>Havass Rezső dr.</i> : „Magyar földrajzi könyvtár“	304
<i>Herrmann Antal dr.</i> : A hegyek kultusza Erdély népeinél.	24
„ „ I. A hegy a szászok néphitében	100
„ „ II. „ „ a cigányok „	137, 180, 238, 349
„ „ III. „ „ a magyarok „	368
„ „ IV. „ „ a rumének „	389
„ „ V. „ „ az örmények „	393
„ „ Befejezés	285
<i>Kozma Ferencz</i> : A Szent-Anna-tó szépségének pusztulása	133
<i>Márki Sándor dr.</i> : Erdély régi leirói (Könyvismertetés.)	186
<i>Radnóti Dezső</i> : Radna-Borberek	229
„ „ A Vidalyi kő	34
<i>Réthy Dezső</i> : A Székelyföld fürdői és ásványvizei	30
<i>Schwarzczel Ádél</i> : Petrozsényi emlékek	87
<i>Szádeczky Gyula dr.</i> : Angol turista-nők Erdélyben. (Képekkel)	5
<i>Szádeczky Lajos dr.</i> : Turistaságunk feladatai	65
„ „ Régi magyar turisták és utazók. (Képpel)	

TARTALOM

	Lap
<i>Szentpéteri János dr.</i> : Alsó-Járából—Szegázusra	394
<i>Szinte Gábor</i> : Kolczvár romjai (Képekkel)	295
<i>Szongott Kristóf</i> : A szamosújvári gyógyfürdő (Képpel)	242
<i>Szterényi József</i> : Közgazdaság és turisztika	273
<i>Téglás Gábor</i> : Kirándulás a Retyezátra (Képekkel)	10
» » Hunyadmegye turistasági feladatai	189
<i>Téglás István</i> : A lunkányi bűvő-patak (Képekkel)	365
» » A Sárkány-patak völgye (Képekkel)	135
» » A tömösi vízesések. (Képekkel)	183
<i>Varró László dr.</i> : A Csákyai kő	235
<i>Veress Endre</i> : Bethlen András gróf. (Arczkép-melléklettel)	1
» » A reketői erdészlak. (Képpel)	232
» » Reketői turista-dalok (<i>Hegelüs</i> Istvántól, <i>Dr. Csávássy</i> Gyulánétól és <i>Bónis</i> Istvántól)	234
» » Búcsú az „Erdély“-től	428

I r o d a l o m.

<i>Chamby</i> : Szamosújvár, a magyar-örmény metropolisz írásban és képekben. (Szongott Kristóftól)	263
» Egy pár szó az erdélyi Mezőség fogalmának és határvonalainak tisztázásához. (Dr. Mártonfi Lajostól)	315
» Paget János Esq. életrata. (Kovács Jánostól)	404
<i>Hankó Vilmos dr.</i> : A magyar szent korona országai balneológiai egyesületének 1893-iki évkönyve. (Összeállította dr. Löw Sámuel)	401
—k. Hazai német néprajzi folyóirat	263
<i>Nonquis</i> , Aus dem Volksleben der Magyaren. (Wlislöckitől)	111
»Torda, Aranyosszék, Toroczkó magyar (székely) népe« (dr. Jankó Jánostól)	112
V. E. Az oláhkérdés Erdélyben és Magyarországon.	41
<i>Veress Sándor dr.</i> : Melyik földjére megyünk, milyen vízzel élünk? (Irták Gerlóczy Zsigmond dr. és Hankó Vilmos dr.)	313
<i>Wlislöck</i> <i>Henrik dr.</i> : Proben aus der Bibliographie des alpinen Volkstums. (Freytag L.-tól)	355
» » » Torda, Aranyosszék, Toroczkó magyar (székely) népe (dr. Jankó Jánostól).	406

T u r i s t a s á g.

<i>A balázsfalvi román ifjúság Kolozsvárrt.</i> (A belügyminiszter levelével s az E. K. E. kolozsmegyei osztályának köszönő iratával)	399
<i>Gámán József dr.</i> : Szikla-avatások a Hideg-Szamos mentén	245
<i>Karácson Béla</i> : Kolozsvártól - Vajda-Hunyadig	395
<i>Kuszkó István</i> : Az erdélyi részek képekben	397
<i>Priamus</i> : Dévától—Maros-Újvárig	248
<i>Szádeczky Lajos dr.</i> : II. Rákóczy György elesése helye	199

TARTALOM

	Lap
—v. Kirándulás a tordai hasadékhöz	146
Az E. K. E. történelmi kirándulása	146
—zső. Az E. K. E. II. történelmi kirándulása	201
> Hódító út az aranybánya vidéken. (Képpel)	306

F ü r d ő ü g y.

m. Felső-Bajomról	254
A III. magyar balneológiai kongresszus	109
Borszéki: Borszékről. (Képekkel)	257
r. Előpatakról	255
A fürdőtanszék ügye egyetemcinken	356
Hunyadi: Jegénye-fürdőről	255
g. j. A Kárpát-Egyesület fürdőjéről	252
—a. A korondi gyógyfürdő újjáalakulása	148
—a. Kovászna új bérlei	203
Nagy Albert: A tordai sósfürdőről	259
V. S. dr. Tusnádi építkezése	110

BCU Cluj / CNRP University Library Cluj

Borbély Sándor: Torda-aranyosszéki népmondák	358
György Lajos: A gámai leányvásár	261
Mátyás Lajos: Rege a Leányvárról	401
Rosenberger Fanni: A Leányvár regéje	149

K ü l ö n f é l é k.

Az E. K. E. a kereskedelmi miniszternél	409
B. A. A »Báthory-ház« Kolozsvártt	47
K. I. Erdőöri szakiskola Görgény-Szt-Imrén	266
Kirándulás a radnai havasokra	159
sd. Hogy keletkezett a Detunáta?	317
Szerkesztő: Cím-képünk	46
Z. I. Testvérisülés Brassóban	409
—zső. Egyesületi jelvényünk. (A jelvény rajzával)	316

Egyesületi élet.

Az E. K. E. központi választmánya	49
> > > > II. r. közgyűlése február 11-én	50
Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület ügyrendje	113—116
Közp. választmányi gyűlések	113, 117, 150, 267, 317, 360, 410, 412, 413
Primics György dr. halála	318

TARTALOM

	Lap.
Az E. K. E. kolozsmegyei osztálya	57
» » » » kolozsmegyei osztályának közgyűlése febr. 2-án	58
» » » » » Kárpát-Estélye	120
» » » » » választm. gyűlései 61, 62, 121, 123, 203, 414, 415	63, 270
—sző. Ünnepi közgyűlése Abrudbányán aug. 25-én	323
Az E. K. E. brassóvármegyei osztálya. <i>Zakariás János dr.</i> : Alakuló közgyűlés	417
—sző. Választmányi gyűlés	420
— Munkaprogrammja. <i>Römer Gyulától</i>	421
Az E. K. E. háromszékvármegyei osztálya	124
» » » » hunyadmegyei osztályának közgyűlése jun. 1-én	204
» » » » maros-tordamegyei osztályának közgyűlése febr. 19-én	152
» » » » maros-tordamegyei osztályának közgyűlése ápr. 3-án	156
» » » » székesszabolcsmegyei osztálya. — Alakuló közgyűlés decz. 10-én	422
» » » » szilágymegyei osztálya — <i>b. m.</i> Alakuló közgyűlés okt. 25-én	416
» » » » torda-aranyosmegyei osztálya <i>W. Gy. dr.</i> tól	158

Testvér-egyesületek.

<i>Kerékpáros</i> : A »Kolozsvári Kerékpáros Egylet« működése	363
A nagy szeceni »Erdélyi Kárpát-Egyesület« XV. közgyűlése Fogarason aug. 27-én	326
I. <i>B. A. E.</i> tudósítása	326
II. <i>Tibald Mihály</i> képviselőnk jelentése	328

Hivatalos rész.

A központi választmány I.—II. körirata az osztálypótlék ügyében	126
A torda-aranyosmegyei osztály átírata	206
Felhívás az összes tagokhoz az egyesületi jelvény ügyében	271
A központ felhívása hazánk olvasóköröire	426
Felhívás turista-könyvtár alakítása ügyében	426
Pályázati hirdetés a radna-borbereki ásvány-vízre	271
A közp. választmány felhívásai az ezredéves kiállításon való részvétel ügyében	272
I. A testvér-egyesületekhez. — II. A fürdőigazgatóságokhoz	272
Az E. K. E. kolozsm. oszt. körlevele a kalauz-könyvek ügyében	427

Képek jegyzéke.

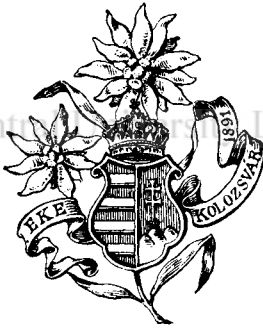
A „Báthory-ház“ Kolozsvárról	73
Gr. Bethlen András. (Arczkép-melléklet)	1
A borszéki Lobogó fürdő	258
A borszéki Zuhanyfürdő	259
<i>Dörre Tivadar</i> : A Retyezát az Izvor-rétről	17
<i>Dunky Ferenc</i> : A reketői erdőszlak	233
» » A detunáti menedékház	311

TARTALOM

	Lap.
A gyalári vashegy. (Külművelet)	217
Az Iker-tengerszem. (Dzsemene)	23
Kolczvár romjai	13
<i>Lóczy Lajos</i> : A Kopasz Detunáta nyugat felől	280
„ „ A Kopasz Detunáta dél felől	283
Maros-Újvár látóképe	167
<i>Le Quesne Róza</i> : Bánfi-Hunyadi piacz-sor	89
» » » Maros-Vásárhelyi útca-részlet	90
» » » Felső Pestesi oláh nő	91
» » » Fletcher Margit	93
<i>Ifj. Pojlák József</i> : A Máriavölgyi vízesés a czikói [a képen hibásan: <i>zsibói</i>] szorosban (Színes képmelléklet)	340
» » » Czikói vén cigányasszony	342
<i>Schlumbrecht Gyula</i> : Az „Erdély“ címképe . . . . . <i>Minden szám élén.</i>	316
» » » Egyesületi jelvényünk.	173
A Stefánia-bánya belseje	243
A szamosújvári (kérői) fürdő	11
<i>Szinte Gábor</i> : A Retyezát látóképe a hátszegi völgyből. (Képmelléklet)	297
» » A kolczvári templom kel.-ész. oldalról	301
» » Kolczvár romjai dél felől	367
<i>Téglás István</i> : A csiklovinai barlang	185
» » Alsó száraz-tömösi vízesés. A »Fátyol«	185
» » Alsó-száraz-tömösi vízesés. A »Zuhogó«	184
» » A Maladinkő	366
» » A ponoricai patak	136
» » Sárkány-barlang	136
» » A sárkányvölgyi vízesés	215
A vajda-hunyadi nagy olvasztók	220
Kötélpálya-állvány	337
A Wesselényi-kastély Zsibón	

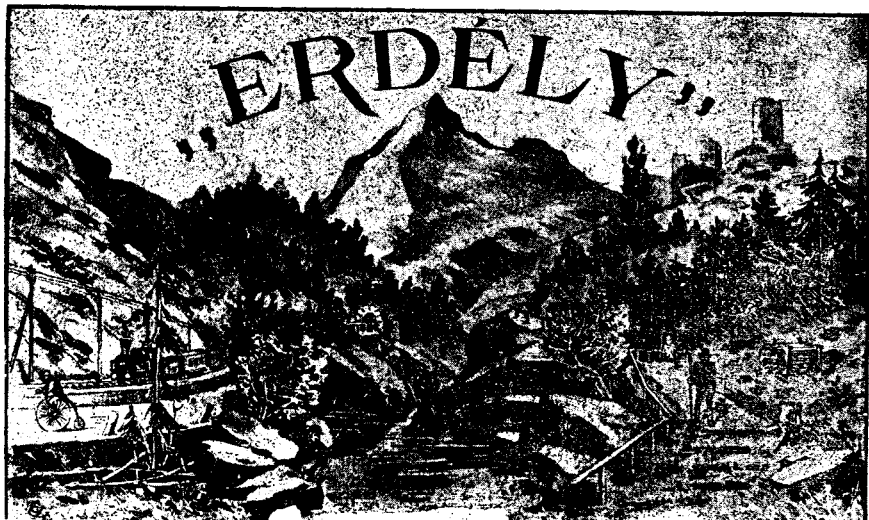
BCU Cluj / Central Library Cluj

L. 1) Ethlen Andras

TURISTASÁGI, FÜRDŐÜGYI ÉS NÉPRAJZI FOLYÓIRAT.

AZ ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET ÉRTESÍTŐJE.

Bethlen András gróf.

M. kir. földművelésügyi miniszter. Az E. K. E. díszelnöke.

— Arczkép-melléklettel. —

Azt hisszük, hogy a turistaság nemcsak elméletből, egy kárpát-egyesületi folyóirat feladata nemcsak leírások, többé-kevésbé tudományos jellegű értekezések közléséből áll, hanem sokkal inkább fel kell ölelnie — legalább viszonyaink közepette — a gyakorlatot is. És miben áll inkább ez a gyakorlat, mint magának a turistaságnak társadalmi vonatkozásaiban, mely foglalkozik az étellel, az erdélyrészi Kárpát-mozgalom eszméjében a társadalmi szervezkedésekkel, a *turistákkal* is és nemcsak a turistasággal. Ezek között pedig mindenek fölött e társadalmi mozgalom védőivel, pártfogóival, zászlóvivőivel és legfőbb munkásaival. Hiszen a kép csak így egész, a keret csak így teljes és egyesületi lapunk csak így felel meg voltaképi feladatának, melynek célja nemcsak mintegy folyton oktatni, tanítani, de egyúttal szervezni, agitálni és a turisták és turistaság-védők közti benső, testületi kapcsolatot minél magasabb fokra emelni.

Egész sora a lelkes férfiaknak áll előttünk, kiknek neve szorosán összefügg Erdély ifjú turistaságával. Közöttünk élnek azok, kiknek éveken át tartó fáradhatatlan előmunkálatának köszönhetjük egyesületünk megalakulását. A mi kötelességünk tehát nevüket megörökíteni, úttörő munkájukat leírni, s az erdélyi turistaság megteremtése körüli tevékenységüket feljegyezni, tanuságául a múltnak és buzdításul a jelennek, melyért dolgoztak.

Ezirányú felfogásunkban kezdhethetők-e folyóiratunk második évi folyamát másképp, mint egyesületünk nagynevű pártfogójának, örökös díszelnökünk, *Bethlen* András gróf, földművelésügyi miniszter életrajzának és arcképének bemutatásával, melyre egymásután fognak következni -- alkalomadtán — ügyünk többi központi és vidéki támogatóinak, vezérmunkásainak s egyáltalán az erdélyi turistaság fejlesztőinek hasonló ismertetései és bemutatásai.

Magyarország ez időszerinti földművelésügyi miniszterének több folyóiratban és gyűjteményes munkában megjelent életrajzát ismeri már a magyar olvasó-közönség. Ezeket az adatokat a rendelkezésünkre álló saját adatainkkal egybevetve, egyesületünk örökös díszelnökének rövid életrajzát a következőkben foglalhatjuk össze.

Bethleni gróf *Bethlen* András, Bethlen Sándor és br. Bánffy Jozéfa fia, 1847 június 3-án született Kolozsvártn. Gimnáziumi tanulmányait a kolozsvári ref. főiskolában kezdte s a budapesti ref. főgimnáziumban végezte. Az érettségi vizsga letétele után két évig jogot hallgatott, azután külföldre menve egy évet a brüsszeli, s másfél évet a lipcsei egyetemen töltött, hol a fiatal mágnás egyik legkiválóbb tanítványa volt a tudós *Roscher* Vilmosnak, a nemzetgazdaság nagy hírű tanárának. Ezután beútaza egész Európát és hazatérve, 1873-ban megyéje — Szolnok-Doboka — alsó kerülete képviselőjévé választatott, később meg a bethleni kerület képviselője lett. Ez volt államférfiúi iskolája. A fiatal gróf sokat tanult és írt. A „Nemzetgazdasági Szemlé“-

ben, továbbá a „Nemzet“ hasábjain és másutt is sok magas dolgozata jelent meg, melyek a szakirodalomban is ismertté tették nevét

Bethlen András gróf kilencz évig volt képviselő, midőn 1882 július havában Brassó megye főispánjává neveztetett ki és később *Brennerberg* Mór halála után ideiglenesen Szeben megye vezetésével is őt bízták meg.

Bethlen András gróf, ki egyúttal a »szász ispán« címet is viselte, annyira megkedveltette itt magát tapintatos, de erélyes bánásmódja és egyéb személyes jótulajdonságai által, hogy még az oláhok és szászok is szerették és nem volt nálánál népszerűbb ember az egész megyében. Közel nyolcz évi főispáni működésének a brassó-szeben megyei magyarság nagyon sokat köszönhet és így a lehető legőszintébb volt a veszteség érzetének nyilvánulása, midőn a grótot 1890 márczius 15-én földművelésügyi miniszterré nevezték ki. S hogy az »erdélyi miniszter« mennyire megfelel e nehéz hivatásnak, mutatja a pártkülönbség nélküli szeretet és támogatás, melyet hazánk földművelési és közgazdasági ügyei fejlesztése körüli hazafias nagy munkája iránt országszerte tanúsítanak.

Ezek a miniszter általános érdemei, de hogy mit köszönhet *Bethlen* András grófnak egyesületünk, arra nézve az E. M. K. E. (mint védő-egyesület) ez időszerinti t. alelnök-főtitkárától az alábbi szóbeli felvilágosításokat kaptuk.

Bethlen András gróf, mint akkoriban még Brassó vármegye főispánja, egyike volt azoknak, kik részt vettek az E. M. K. E.-nek a Kárpát-egyesület eszméjét is magában foglaló munkaprogramja megalkotásában és erre a programra különösen közgazdasági irányban iparkodott hatni. Személyesen is jelen volt az első ilyen üléseken és levélbelileg is megtette megjegyzéseit és javaslatait a vele közölt tervezetre. Minthogy pedig az iméntiek szerint az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület alakításának eszméje már benne volt a jelzett tervezetben, midőn a megalakítás realizálására került a sor, *Bethlen* András gróf, mint már földművelésügyi

miniszter, élénken felfogva és méltányolva a készülő új egyesület közgazdasági és nemzeti jelentőségét, tárczája keretében nemcsak megígérte leghathatósabb pártfogását, de ezt tényekkel is — már az alakulás előtt — megmutatta.

A miniszter erkölcsi súlyt adandó magának az alakulás mozzanatának, az 1891 május 12-én tartott alakuló közgyűlésen magát *Bedő* Albert országos főerdőmesterrel képviseltette. Leírátában az egyesületet rokonszenvéről és támogatásáról biztosította és ugyanazon a gyűlésen tiszteleti elnökké választatván, a választást örömmel és készséggel elfogadta. S hogy ez a miniszter részéről mily komolyan vett nyilatkozat és ígéret volt, bizonyítja, hogy mindjárt azután miniszteri tárczája terhére 600 forinttal támogatta hazarészünk első magyar turista-leírását, a védőegyesület *E. M. K. E. úti kalauza* kiadását, mely művet egyesületünk első évi járulékaul küldtünk meg tagjainknak. Ugyanakkor a miniszter elrendelte, hogy az erdélyrészi összes erdészeti tisztviselők a kalauzhoz adatokkal járúljanak és amennyiben kerületükben megtordúlnának, támogassák turistáskodó tagtársainkat, az erdészlakokat hálóhelyekül felajánlva.

A miniszter eszméje volt szintén, hogy a gyalui havasok ölében Kolozsvár közönségének a reketői erdészlakot a kincstár birtokán üdülőhelyül felajánlja, a magurai havason pedig nyaraló helyet létesítsen és ő most is hathatós pártfogója a fiatal egyesületnek bármely ügyben, a kormány kebelében.

Midőn *Sándor* József az Emke t. alelnök-főtitkára először közölte a miniszterrel az egyesület miként szándékolt létesítenek tervét, Bethlen András gróf azt azonnal helyeselte és a szervezés, taggyűjtés körül az agitálás és propaganda-csinálás egyik eszköze és zászlója kezdet óta a miniszter neve.

Mint ilyen, *Bethlen* András gróf elévülhetetlen érdemet szerzett magának az E. K. E. megalapítása és általa — az erdélyi turistaság történetében. S a kik tudják, hogy a közgazdasági és turistasági célon kívül mily nagy fontosságú társadalmi feladata is van az »Erdélyrészi Kárpát-Egyesület«-nek, csak azok méltányol-

hatják kellőképpen a magyar földművelésügyi miniszter e meleg érdeklődését es támogatását. Egyesületünk ugyanis elsősorban van hivatva az erdélyrészi egyesületi élet terén az ország rész minden honpolgára közt a társadalmi közeledést, a testvéri egyetértést munkálni, az érintkezésekre alkalmat adni és így a kormány támogatása nemcsak egy szűkkörű *anyagi*, hanem sokkal inkább magasrendű — *erkölcsi cél* szolgálatát is jelenti.

Bethlen András gróf egyike volt ama minisztereknek, kik ezt azonnal belátták és azért méltán választhatta az E. K. E. első tiszteleti elnökévé. S hisszük, hogy egyesületünk működése is hova-tovább igazolni fogja ezt a támogatást.

Veress Endre.

Turistaságunk feladatai.

Elnöki székfoglaló az E. K. E. kolozsmegyei osztálya 1893. febr. 2. közgyűlésén.

Irta: *Szadeczky Lajos dr.*

Igen tisztelt közgyűlés! Midőn az E. K. E. kolozsmegyei osztályának elnöki székét elfoglalni szerencsém van, legegelször is hálás köszönetet mondok azért a kitüntető megtiszteltetésért, hogy engem, a turistaság igénytelen műkedvelőjét, e díszes elnöki tisztségre választani méltóztattak.

Saját gyöngeségem érzetében csak is azért merem ezt elfogadni, mert bízom abban, hogy ifjú és életerős egyesületünk nem az elnökségtől várja, hanem önmagában bírja fennállásának, fejlődésének és virágzásának alapföltételeit s az elnökségnek nincs más feladata, mint hogy a turistaság nemes eszméi szolgálatában ügybuzgalmával előljárjon.

Egyesületünk főfeladatai köztudomásúak. Ezeket ismételni nem szándékozom. De midőn ezek előmozdítására szíves támogatásukat és ügybuzgalmukat kérném, engedjék meg, hogy — általánosan ismert céljaink mellőzésével — néhány olyan eszmét pendítsek meg, a melyeknek megvalósítását én különösen is óhajtanám.

A turistaság Magyarországon még igen ifjú, új dolog; itt Erdély központjában annak egyesületi szervezkedése plane csak két esztendő. De e két esztendő elég volt arra, hogy oly mély gyökeret verjen egyesületünk, a melylyel biztosan fogózkodik az édes anyaföld talajába s a melyből életerős hajtások fognak sarjadzani.

A turistaság igazi hazája Svájcznak szabadságszerető, az őstermészet által gazdag szépségekkel megáldott földje.

A mi Magyarországunknak Svájcza a mi kies Erdélyünk. Igaz, hogy nem nyúlnak oly magasra bérceink, mint Helvéczia hótakart tetői; a svájci tavak tengerzöld tükrében sem gyönyörködhetünk oly sűrűen Kárpátjaink ölelő karjai között; de mert »hazát kíván, hazáért ver szívünk« : az idegen szépségeknél kedvesebbek nekünk saját itthonunk szerényebb bájai.

Mert a turistaság — az én felfogásom szerint — nemcsak az *őstermészet alkotásainak* élvezetében, csodálatában rejlik. Emberek vagyunk s *az emberi szellem- és munkaerő alkotásai* ép oly, ha nem nagyobb vonzó erőt gyakorolnak ránk. Azon kívül soh'sem feledhetjük azt sem, hogy egy dicső múltú s szép hivatású nemzetnek vagyunk a fiai, kiknek *nemzeti és hazafiúi kötelességeinket* még multságaink közben sem szabad elfelednünk.

Ez az eszmeirány a mi háromszínű zászlónk. Szívesen áldozunk (mint őseink berkekben, forrásoknál) a turistaság örömeinek a természet nagyszerű templomában; de ne feledkezzünk meg az emberi szellem alkotásairól sem s ezek között főkép a hazánk és nemzetünk történetéhez fűződő kegyeletes emlékekről.

Turistak-irándulásainkat ezekhez kell első sorban irányítanunk, hogy midőn a természet gyönyöreiben fürdik lelkünk: egyszersmind áldozzunk a hazafiság s nemzeti eszményeink oltárán is; hogy midőn szívünk és kedélyünk elandalog és felfrissül a természet üdítő forrásainál: lelkünk megtermékenyüljön eszméktől is.

Hazánk területéről méltán elmondhatjuk, hogy az egész egy nagy *csatatér, az egész egy történeti múzeum*. Jóformán minden helyéhez fűződik valamely kegyeletes emlék a múltból.

Ezekre nekünk figyelmet kell fordítanunk a számunkra kijelölt turista területén, annyiival inkább, mert Kolozsvármegye területén úgyszólván még egészen parlagon hever az a föld, s a feledékenység repkénye borítja azokat a helyeket, melyekhez a hazafi kegyeletnek mintegy bucsújárással kellene el-elzarándokolni.

Tekintsük pl. magát Kolozsvár városát. Mi emlékeztet itt minket Erdély fővárosában Erdély dicső múltjára; ennek az egykor virágzó, külön országnak, fejedelemségnek nagy történeti alakjaira?! Egyedül Mátyás király az, a ki véletlenségből itt születvén, elnyerte a legújabb időben a születése házát jelző tábla alakjában a kegyelet adóját; azt sem a mi kegyeletünk spuntán megnyilatkozásából, — de felséges uralkodónk kezdeményezésére. A mit mi magunk kezdtünk, a Mátyás-szobor létesítését, még ezredéves ünnepünkre is alig fogjuk megvalósítva látni.

Ezen kívül alig tettünk valamit történeti emlékeink ápolására. Az az egyetlen nyilvános emlék, a piaczi obeliszk, nem a történeti kegyeletnek, a modern loyaltás pillanatnyi felbuzdulásnak emlékköve.

Hazánk egyik legkiválóbb államférfiától (legújabb politikai küzdelmeink és culturánk egyik vezéréből) hallottam nem rég azt a jellemző nyilatkozatot, hogy midőn ő Kolozsvárra jött, azt várta, hogy itt egy történeti emlékekben pompázó régi várost fog találni — s azt találta, hogy a múltak emlékei iránt vajmi kevés itt az érzék.

Árpád-szobor utánzatokkal akarják most némelyek elárasztani a millennium ünnepére Magyarország városait. Nem inkább helyén való volna-e másolatok helyett minden városnak az ő története köréből emelni emléket! Mert az első Árpádon kívül pl. csak ennek a mi Erdélyünknek hány Árpádjja volt még: a Hunyadiak, Szapolyaiak, Báthoryak, Bocskay, Bethlen, Rákóczyak stb. közül, a kiknek emléke városunk történetéhez is hozzá van forrva.

Szapolyai Fánosnak maga a város adományozott házat halából az 1514-iki pórlázadás leveréseért; *Bocskay szülőháza* is fenn áll még; a »*Báthoryak háza*«-ról is regél a hagyomány. Ezek iránt annyi kegyeletet sem mutattunk eddig, hogy legalább egy-egy felírtos táblával megjelöltük volna őket, mint a hogy Budavárában magyarázó emléktáblákkal megjelölték a történeti emlékü régi házakat.

A nagy közönség nem is tud róluk, emlékü is lassanként feledésbe merült. Ezt a mulasztást kell legelőször is kipótolnunk.

Első lépésünk lesz ebben az irányban egy »*Kolozsvári Kalauz*« szerkesztése.

De nemcsak városunk, hanem az egész vármegye területére ki kell terjesztenünk figyelmünket.

Itt van pl. a szomszédban *Kolozsmonostor*. Mennyi történeti emlék fűződik annak elpusztult falaihoz. Ott van egy lépéssel tovább a *szász-fenesi* csatater, a hol 1660-ban II. Rákóczy György fejedelem a törökkel vívott csatában elesett. Azt sem tudjuk, pedig nem lenne nehéz a fennmaradt írott emlékekből megállapítani, hogy hol esett el? mert a kolozsmonostori dombélen emelkedő kőoszlop nem ott áll.

Ott van tovább *Gyalu*, történetünk kezdetének mystikus homályával, az erdélyi fejedelemség egyik szépemlékü fejedelmi várkastélyával; háta mögött gyönyörű turista kirándulásokkal kecsegtető havasaival, zúgó folyóvizeivel, patakaival, kopár, meredek szikláival, havasi falvaival. Legújabb történetünk (szabadságharcunk) emlékeinek is megszentelt helye — *Vasvári Pál* s hős bajtársainak csatateré s temetője.

Az *Andrássy-havasok* felé menve, a vadregényes Jára-völgyében ott emelkedik az egykori (1585—88.) erdélyi kormányzó Géczy János emléket hirdető *Géczy-vára*.

A Bánffy Dénes emlékét és nevét örökítő Bánffy-Hunyadon túl a vasútról is szemünkbe ötlük *Sebesvára*, melyet a hatalmas kolozsmegyei főispán és országkapitány (orsz. fővezér) Bánffy Dénes a Nagy-Váradot (1660-ban) elfoglaló török terjeszkedéseinek meggátlására épített, s a mely felett annyi pörlekedést folytatott a porta az utolsó erdélyi fejedelemmel. Ez védte ugyanis a töröktől a vármegyénk területén lévő *kolozsi sóaknákat*, mely az ország egyik főjövedelem forrása volt s melynek behódoltatására a török oly nagyon vágyakozott.

Tovább menve (észak felé) ott van az *Almás-völgye*, a melynek téerein a honfoglaló ősök első nagy csatájakat vívták Erdély bírása felett.

Egyebüttl is a megye területe tele van történeti nevezetességű helyekkel. Így Kolozsvártól délre az első igénytelen falu *Szamosfalva*, a fejlődési korban nem egyszer volt az országos hadak táborhelye. Báthory István is ott tartotta táborát 1575-ben, a hol a Békés lázadásában elfogott székelyek közül 34-nek orra, füle levágotott, míg a főbb lázadók Kolozsvár piacán vézettek el.

De ki tudja ma már mindezeket?! Mai életviszonyaink nem kedveznek a múlt emlékeinek.

Ámde nekünk turista kirándulásainkban fel kell keresnünk ezeket a helyeket is s fel kell élesztenünk a mi turista területünk múltjának kegyeletes emlékeit.

Igy gondolom én a turistaságba eszményi tartalmat önteni. A kellest összekötni a hasznossal, mulatva tanulni és élvezve tanítani — miscere utile dulci.

A svájcziai, olaszok, angolok így csinálják. Midőn Svájc tavain hajókázunk: a svájci szabadsághősök szelleme leng körülöttünk. A *Vierwaldstätti-tó* partján ott áll Tell Vilmos kápolnája; a *Rütli-mezőt*, hol a szabadsághősök 1307-ben a Habsburgok ellen összeszövetkeztek, kegyelettel őrzik és ápolják, mint nemzeti tulajdont s (1884-ben) emléket emeltek a svájci szabadságdal (a *Rütlied*) költőjének; s nem feledkeztek meg az idegen költőről sem, a ki Tell Vilmost oly szépen megénekelte: a tóból piramiszerűleg kiemelkedő egy szikla-obelisken (a *Mythos kövön*) aranybetűkkel vésték be hálájok emlékét:

DEM SÄNGER TELL'S
FRIEDRICH SCHILLER
DIE URKANTONE
1859.

Ha felmegyünk a *Rigi-tetőre*, onnan a kalauzok nemcsak a hegy-óriásokat s kékelő tavakat magyaráztatják meg; hanem a messze látóhatár keretében megmutogatják a csatatereteket, hol szabadságharczaikat vívták: a *morgartenit* (1315). a *sempachit* stb.

Luzern városában is ott látjuk a farnczia forradalomban a király védelmében elhullott svájci gárdának oroszlanos emlékét, a város egyik legszebb pontján.

S így van ez Svájc minden városában, úgy hogy természeti szépségein kívül az egész Svájc egy beszélő történeti múzeum, a mely vonzza, gyönyörködteti s egyúttal tanítja, lelkesíti a turistákat.

A olaszok is büszkébbek történeti emlékeikre, művészi alkotásaikra, mint az Alpesek s tavaik szépségeire, a Vezuv füstölgő ormára, Nápoly örök tavaszára. A turistákat sem annyira a természet bája, mint ezek vonzzák oda.

Nekünk is az volna egyik feladatunk, hogy a néma természetet a múltak emlékeivel benépesítsük s beszédessé tegyük. Midőn természeti rejtett kincseinket hozzáférhetővé tesszük: ugyanakkor be kell azokat zománcoznunk szellemi kincseink, történeti emlékeink varázsával.

Csak akkor fog a turistaság nálunk is virágozni, csak akkor fogunk idegeneket is magunkhoz vonzani, ha szellemi élvezetet is tudunk majd nyújtani nekik. Mert az igazi turista nemcsak élvezni, múlatni, de tanulni is akar.

S még egyet ne feledjünk: azt, hogy nálunk a turistaságnak magasabb, nemzeti feladata is van.

Őseink midőn e hazát elfoglalták, mint lovas, hadakozó nép, csak a sík földet vették birtokukba, a hegyeket meghagyták a benszülöttek s átengedték a később beköltözött pásztornépek számára. A hegyvidék még máig is csak névleg a mienk, a magyar kultúra s nemzeti eszmék számára máig sincs meghódítva. A békés honfoglalás művét ott nekünk kell folytatnunk és befejeznünk. Midőn a hegyek felé terjeszkedünk, be kell vinnünk oda a magyar kulturát, a hazafias szellemet.

Ez ad a mi turistaságunknak magasabb, eszményi tartalmat.

Ne feledjük azt sem, hogy a kolozsvármegyei osztálynak mintegy jó példával kell előljárnia a vidéki osztályok előtt is. Erkölcsei kötelezettségünket ez még inkább fokozza.

Ebben az irányban vélem én egyesületünknek és osztályunknak nemcsak céljait leginkább megközelíthetni. S ennek a támogatására kérem ügybuzgó tagtársaink szíves közreműködését.

Kirándulás a Retyezátra.

— 3 képvel és 1 melléklettel —

Irta: Téglás Gábor.

A Retyezát hazánk legszebb tájképei közé tartozik s nagyszerűsége, festői alakzataira nézve a Magas Tátra után sorakozik mindjárt, úgy hogy a Kárpátok hegykoszorújában csak is a fogarasi és brassói havasok plasztikája képes Retyezátunkkal versenyezni. Ennek daczára a turistaság még nem fejlődött ki távolról sem annyira a Retyezát körül, a mint azt elragadó látképe s a magaslatairól kínálkozó kilátás nagyszerűsége megérdemelnék, úgyhogy évente néhány zergevadáson kívül alig akad egy tucatszani bátor utazó, ki e kétségen kívül sok ügyességet, nem közönséges edzettséget igénylő kirándulásra elszánja magát. Pedig a Retyezát látogatása aránylag kevés előkészülettel és költséggel jár, mert akár Kolozsvárról, akár B. assó felől Piskin át a petrozsényi szárnyvasút már reggeli 8 órakor a *hátszeg-váraljai* állomásra röpit. Onnan mindig kínálkozik elég fuvar arra, hogy akár nagyobb társasággal megtehessük a *Malomvíz*-ig hátralevő utat. Útközben *Boldogfalván* (a hajdani Boldogasszonyfalva) a *Kendeffy*-család szép berendezésű kastélyát (a tulajdonosné vagy fivére *Inkey* Béla ismert geológusunk engedélyével) megtekintve, még a reformátusok által használt s a megye legstilszerűbb épületét képező templomba is betekinthetünk. Ott az átmeneti stíl építészeti szépségein kívül meglepő fallfestmények várják a látogatót abban az állapotban, a mint néhai Rómer Flórisunk a M. Tud. Akadémia megbízásából végzett munkálatai 1867-ben hagyták.

Érdeklődő turista nehezen mellőzi *Reát*, mely ugyan egy kis kerülőt okoz a *Sebesvíz* balpartjára kellvén Nalác mellett visszatérni; de a hol Hunyadmegyének fáradhatatlan gyűjtője: *Buda* Ádám a megye madárvilágát saját biztos lövéseivel egész múzeumná hozá össze s a hol számos kővület, ásvány, kőzet, sőt emlős állat mellett egy kis régiséggyűjtemény, illetőleg római pénzgyűjtemény is tanúságul szolgálhatnak. *Buda* Ádám medvevadász szerencséjét rögtön szembeötlővé teszik a hatalmas medvebőrök s az a kis kitömött automat-medve, mely a hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat részére már jókora összeget gyűjtött. Reáról *Kernyesden*, a gróf *Thorocskay* által lakott kastély közelében átgázolva a hátszegvidékiek *Nagyvizét*, vagyis a *Sebest*, úgy jutunk a jobb parton Boldogfalváról egyenesen felvezető járási útba, mely *Uncsukfalva* érintésével (hol a gör. kel. templom groteszk freskói, a sarkantyús apostolok huszárruhában ábrázolt Krisztussal, mindenesetre furcsa ízlés tanúságai) vezet fel Malomvízre, a *Kendeffy*-család ősi fészkébe.

Ha a Kendeffy-család erdészét: *Schuster* András urat (ki a Retyezát-hegység minden zegét-zugát aprójára ismeri s a mívelt utazókat ritka előzékenységgel támogatja) vagy a helység hasonló buzgalmú és helyi ismeretekkel bíró jegyzőjét: *Fekete* Károly urat eleve alkalmunk volt megismerni, vagy közös ismerős által, jöttünk felől avizálni: akkor hamarosan végezhetünk az előkészületekkel. Ha azonban alkalmas közvetítőnk nincs, legjobb a községi regalebélőhöz folyamodni, a ki szintén megadja a tudnivalókat, s a szükséges kalauzokat és felszerelésünk háttas lovait összeállíthatja. (Ló egy napra egy frt, a kalauz szintén annyi.) Csakhogy ez nem megy ám oly hamarosan! A lovak a havasi levegőkön hűsölnek, honnan csakis hajnalra keríthetik rendesen elő azokat. Azután kezdetét veszi a havasi népnél annyira jellemző késedelmes felszedelőzködés, s a kicsinyeskedő alkudozás. Mikor már útra-készen hiszszük magunkat, akkor akasztják le a tarisnyát az elmaradhatatlan reggelihez. Még egy pár órába kerül tehát a mozgósítás s az alatt legajánlatosabb betekintenünk a fallal körített Kendeffy-kastélyba, hol azonban a régi fényt hiába keressük, mert a család már jó idő előtt Kernyesdre, Boldogfalvára s részben Breázára, szóval a világhoz közelebb telepedett.

Rendesen jó magasra emelkedik a nap, mialatt mi a *Malomvíz* folyó (Riu de moára) mellett szétszóródó hasonló helységből kibontakozunk. Elöl indítjuk a karaván-vezetőt (rendesen a Kendeffy-család egyik erdőőrét, hacsak lehet *Tornyá* Eleket, ki Inkeyvel is hetekig bújta a hegységet és igen alkalmazható ügyes ember, csak pálinkás flaskóhoz ne férjen) utána a pakkos ló döcög s aztán úgy jó magunk, vagy társaságunk. A karaván-sort ismét egy «bennszülött» zárja be, s a társaság nagyságához viszonyul ezek száma is. Mert egy embert a lovak gondozására 2—3 személyből álló úti társaságnál is számítani kell. Egy személy vezeti a társaságot, a kinek elég dolgot a ruhaneműek gondozása is. Egy személyt számítani kell az éjjeli tanyák elkészítésénél a lombsátor összeállítására, tűzifa-gyűjtésre és fekhely-készítésre, stb. Nagyobb társaságnál átlag minden 2 személyre ajánlatos egy kísérő, mert az időjárás megbomlásával a munkabeosztás nem épen könnyű feladat. Nők csak akkor csatlakozzanak a retyezáti társasághoz, ha lovagolni jól, gyalogolni még jobban és a meredek ingó-bingó sziklákon kecskemódjára szédülés nélkül — legjobban tudnak. Szédülős fejű, könnyű vagy épen magassarku cipőkben sétálni szerető, éhséget, fáradságot, szomjúságot órákig ki nem bíró s a társaság haladását apró finnyáskodással, kényeskedéssel nehezítő személyek a «szép», vagy «nem szép» nemből egyaránt kizárandók s a társaság egy erélyes, gyorsan gondolkozó, nehezebb viszonyok közt is hidegvérű,

rendelkezni szerető és tudó társát eleve válaszsza teljhatalmú fejévé, mert abszolutisztikus rendelkező nélkül, köztársasági egyenlősködéssel az első zivatar, vagy veszélyesebb hely is igen szánandó állapotokat teremthet s a társaság, célját alig érheti el. Ép oly mellőzhetetlen a katonai térkép-lapok használata (Páros-Vulkán-i részlet, $\frac{1}{75000}$ méretben) egy iránytű, hőmérő és lehetőleg egy aneroid. Ruházatnál egyszerűség a fődolog; de a könnyű szétfoszladó szövetek okvetlenül mellőzendők, mert még a tartós posztót is megcibálják a futó-fenyő-labirinthosok. Bő, meleg és felesleges sallangoktól ment ruha, rövid, a lépésnél nem zavaró felső kabát és posztó-kalap kell a legnagyobb melegben is, de el ne felejtjük azt a kendőt sem, melyet a szellős magaslatoakra érve, izzadt nyakunkra kell borítani. Sőt az éjjeli-sapka, posztó-kesztyű sem megvetendő, s a meleg köpenyeg, kabátok mellett egy éjjeli fekhelyűl is alkalmas bunda sem felesleges. Tea, rum, kávé, kevés, de jó bor, cognac, lehetőleg konzervek és több napra szánt kenyérfészlet egészítsék ki felszerelésünket. A hosszú, s a sziklák állandóságának kikopogtatására is alkalmas alpesi bot el ne maradjon s azt Malomvizen okvetlenül be kell szerezni.

A tulajdonképeni Retyezát-hegység a *Vaskapu* hágó (656 m.) illetőleg a *Bisztra* völgytől a *Sztrigyig*, s onnan *Bányiczán* (754. m.) át a *Petrozsényig* képzelt határok közé esik és délen a *Roman Zsil* teknője metszi el a határhegységtől, míg északon a hátszegi medenczébe süllyed. Így a szoros értelemben vett «Retyezát» arczulatát is csupán a hátszegi völgyből szemlélhetjük, mert északon s nyugaton ép úgy, mint keleten a hegység nagyszerű tagozatát az oldalágak láthatatlanná változtatják. A hátszegi völgyből nézve van felvéve *Szinte* Gábor dévai főreáliskolai tanár által a Retyezát-hegység ama gyönyörű látóképe, melyet mellékletünkön bemutatunk olvasóinknak. *)

Említettük, hogy csak a fogarasi és brassói havasok méltó versenytársai hegységünknek, de a magasság és mélység ellentéte sehol sem jut ily éles kifejeződésre, s a fölszin konfigurációja sehol ily szélsőségekben nem mutatkozik, mint a hátszegi medenczének 16 km.-nyi átmérőjű előteréből úgyszólván minden átmenet nélkül felemelkedő Retyezát-hegységnél. Míg ugyanis a 23 km.-nyi homlokzat két szárnya keleten a bányiczai hágó felé, valamint nyugaton a mélyen bevágódó Vaskapu-hágóhoz közeledve szelíd lejtősödést mutat: a hegység centrumát, fantasztikusan alakult

*) E ritka szép rajz eredeti metszetét a «Turisták Lapja» szerkesztőségétől, illetve az azt kiadó «Magyar Turista-Egyesület» elnöksége lekötöző szívességéből kaptuk, melyért ezúton is hálás köszönetünket fejezzük ki rokon-egyesületünk e ki-tüntető támogatásaért. Szerk.

csipkék, tornyok, gúlák, tűk alakzataira szabdalta fel az atmoszférikus lassú évezredek munkája. És ritka látvány, hogy a 303. m. magasságban fekvő boldogfalvi Sztrigy-hídtól a *Retyezát* 2477 m, sőt a 2506 méternyire felszökellő *Pelágáig*, e 2300 méternyi magassági különbséget (a mint képmellékletünk is szépen szemlélteti) egy pillantással átölelhetjük.

Hanem e szükségesnek vélt tájékoztató földrajzi kitérés után, lássunk hát kirándulásunk megkezdéséhez. Jó módjával felkészülve félóra múlva

épen a híres *Kolczvár* alatt veszünk búcsút a civilizált világtól, s miután előbb a régi *Malomvístorok* s mai *Szurény* hátsóportját érintők, a 726 m. magasságba épült sziklavár romjai fecskéfészek módjára tekintenek a szédületes magassból alá. Hajdan igazi mentevára lehetett a Kendeffyeknek, kik a török világban nem egyszer vonultak ide féltettebb holmijukkal. A férje váltságdíjáért udvari cselédségével szorgalmaskodó Kendeffy Ilo-na regéje, kinek aranyszálakat pörgető orsója a Malomvíz zuhogó habjáig futott alá, sokkal ismeretesebb, semhogy annak ismételésébe kellene fogunk. A XVII. század közepén fogadta be e vár leggyakrabban egykori urait, s a mint *Szinte* Gábor reáliskolai tanár legújabb kutatásai kiderítet-

Kolczvár romjai.

ték, egész berendezése rövid támadások elhárítására irányult. Az 1648 nyarán *Rákóczy* György ellenszegülésének megbosszulására reánk zúdított török-tatár csordák egyike a hátszegi szép völgyet árasztván el, a Kendeffyek még innen is kénytelenek valának — egy felmaradt naplójegyzet szerint — menekülni. A század végeig azonban udvari papjukkal együtt lakták, s csak a *Rákóczy-szabadságharc* lezajlása után szállottak a völgybe. A vár alatt állott bazilita-kolostort II. *József* rendeletére ható-

ságilag lerombolták. s a templom falak XVII. századi festményei is végromlásukat szenvedik. Az oltár fölötti szép Mária-kép még megkülönböztethető; de az összes szentek szemeit kikapartatta az a babonás tévhit, hogy a férjek éles látását az italba kevert szentek szeme megszünteti.

Még csak a templom körül szépen díszlő s az egykori szerzetesek szorgalmának tulajdonított hatalmas szelíd gesztenyefákról kell megemlékeznünk. Azután szomjunkat a templom közelében épen az út szélén előbuzogó forrásból enyhítve s a fűrésztelepet említve, megkezdjük havasi kirándulásunkat. Apró vízuhatagek mellett bükkök árnyékában hatolunk odább, s a szűk völgy résén mintegy hívogatólag élénk-élénk villan a Retyezát tisztos kúpja. A balparti magas szikla *Bövénykő* nevével (Magura Zimbruluj) a századok óta kipusztúlt bölényre emlékeztet. Most ezen a tájon már meggyérült az erdőirtásokkal a kisebb vad is és csak őszire vonúl le maczkó-uram, hogy a kolczváralji gesztenyésben, az erdőszéli kukuriczásokon és szilvaültetvényekben garázdálkodhassék.

Útunk időnként a keskeny völgy egy-egy párkányára kapaszkodik, majd alászáll a Riu Rusor medrébe. A szilaj vad patak aztán mintegy nekibőszülve e merénylet miatt, haragos morajjal csörtet odább, s a szirtfalakat csapkodja tajtékzó hullámaival; majd meg játszi szökkenéssel ölnyi magasból zúdítja magát alá apróbb zuhatagaival, meglepőnél meglepőbb látványt tárva az érkező elé. Közbe-közbe engedni látszik a medrét összeszorító párhuzamos sziklafal, s a negédes patak ilyenkor jó nagy kerülővel tér ki útunk irányába, hogy az odahagyott nagy karamföldet aztán legbujább növényzet vegye birtokába. Fányi magasra izmosodnak itt a mogyoró-cserjék, a *Tussilago alpina* pedig akkora leveleket ereget, hogy valamely áfrikai fejedelem bátran napernyőül ragadhatná fel. Hát még a nagyvirágú *Telekia speciosa*, melynek szívalakú levelei egyébként is lábnyi átmérőjűek, minő termetre tesz itt szert! S míg levelei kéjesen szívják az üde párázat özönét, egy-egy pajzán habocska könnyedén rájuk szökelve, harmatos fényvel csillog azokról felénk. E fejedelmi méltósággal himbálódzó csoportozat mellett tetszelegnek aztán a *Senecio subalpinus*, a *Crysanthemum rotundifolium*, a legszebb kékben játszó *Campanulák* és a nefejejtsek egész koszorúja, odább pozsgás levelű *Veratrum album* kapaszkodik meg, míg a verőfényesebb pontokon hatalmasan elágazott számczatók hívogatnak csattanó piros gyümölcseikkel. A patak is elszelidül perczynyre s tetszelegve tükrözi vissza az ígéző növénycsoportozatokat; de mintha csak rajtakapná magát önfeledtségén, annál örületesebb sebes-séggel iramlik ismét tovább.

A lomha mokány-lovak ütemszerű lépdelése szerencsére sokkal

veszélytelenebb, semhogy elvonná figyelmünket a folyvást változó tájkép szemlélésétől. Akár vissza is tekinthetünk, s akkor vesszük csak észre, mily jelentékeny magasságba jutottunk már. De bár az erdők végtelene terül el köröskörül a négy világtáj minden irányába, az ember létküzdeme ide is behatolva hirdeti e költői látvány közepette a mindennapi megélhetés prózai kérdését. Nem elég, hogy a viharok sújtásai alatt gyérül az erdő szíve: mesterséges műfogásokkal közreműködik nemünk is, hogy leszáradjanak a törzsek s — ő kaszálni valóra tehessen szert helyükön. Mindazon tisztások, melyek helylyel-közzel a völgyből felkapaszkodnak egész a sziklás meredek oldalára, ily úton keletkeztek. Amott guggolva izzad egy izmos oláh, s a munkaközben előforduló villanások sejtetik, hogy ültében ott is takarmányt gyűjtöget, aztán szánkóval siklóztatja lefelé.

Minthogy pedig járművek már errefelé nem használhatók, hatalmas kazlakat raknak az illatos szénából s vesszőkerítéssel oltalmazták az őzek éjjeli vendégeskedésétől, míg nem télvíz idején juhaikkal a magasabb helyekről ide telepednek le:

A *Paltinea* irányában leszorúlnak e hímes rétek, s a görgeteggel eléktelenített patakban haladni már nem lehet, hanem ösvényünk nyaktörő meredeken kígyózni kezd az óriás sziklatömbök közt felfelé. Rövid időközökre bemerülünk a rengeteg bükkerdő sötét lombátora alá; azután ismét gyönyörű tisztások gypeszönyege terül lábaink elé, hogy újra repkénynyel borított sziklás és természetes facsoportozatok árnyas lugasa éreztesse velünk az örök-ifjú természet báját. Lassanként a szűzies vadság jellegét ölti fel a vidék, s a civilizációnak utolsó hírmondói: a fenyőtönköket csúztató munkások sem kerültek többé szemünk elé. Teljes őseredetiségében működött itt folyvást a teremtő alkotó keze s tekintve a nehéz helyi viszonyokat, Heinével nem búsonghatunk még amaz eshetőség felett sem, hogy egykor tán gőzmozdony dübörgése riasztja majd el innen a zavartalan meghittséggel pajzánkodó szatirokat. Hatalmas hegyvonalakból megannyi bevehetetlen várövet vont maga körül az erdők tündére, mely Malomvítól be Krajováig, tán örökre érintetlenül fog állani a modern élet intézményeitől.

Órákig mentünk a rengetegben, a magasból alágurult sziklatömbök közt néma meghatottsággal, s állandóan fel a hegynek, néha oly meredeken, hogy a kapaszkodó szegény párák se bírtak ki, s mi gyalogszerrel botorkáltunk a kiálló gyökér-lépcsőzeten keresztül. A talaj csupa sziklahalmaz, melyet saját lombozatából alkotott termő-réteggel puhít az erdő annyira, hogy a *Campanulák*, *Gentianák* ide is felhatolhassanak, s ruganyos mohpamlagok keletkezhessenek, melyek mintha csak alant zúgó patakok nymphái számára volnának megrendelve.

A hosszú lovaglás törődése kétszeres vonzerőt kölcsönöz e dagadozó vánkosoknak. De alig adtuk át magunkat az édes semmittevés élvezetnek, s alig próbálgattunk a sűrű lombzat közt átszűrődő napsugarak után keresni: az előbb mosolygó kék eget lenge felhőfoszlányokkal találtuk benépesítve; az a halk moraj pedig, mely a rengetegegek titokzatos voltát még jobban emeli, egyszerre haragos zúgássá erősbűlt, s védett helyzetünkben is jónak láttuk felöltőink után nézni. Most értettük csak igazában a reggeli hűvös fuvalmak jelentőségét. Előbbi jó kedvünk hamar komorrá változott s váltig szidalmaztuk a Retyezátot, hogy ilyen közel, úgyszólván lábánál sem tagadja meg bosszús természetét. Társaságunk egyes tagjai már e barátságtalan előzmények után csüggedni kezdtek s még nagyobb lett a lehangoltságuk, mikor végre kisült, hogy az időjós aneroidot elvesztettük, s így a legközelebbi nap arczatáról remélt tájékozódásunk bizonytalanná vált. Nagy nehezen, de csak szavazattöbbséggel, lóra kerülünk ismét s gyorsított menetben próbáltunk a fejünk felett tornyosuló felhők haragjától menekülni. Csakhogy: ember sorsát ki nem kerülheti, s így mi is hiába feszítők meg minden erőnket, mert alig jutottunk az *Izvor* nevű legelőnél a fenyvesek régiójába, már ott pattogtak a kövér esőszemek a fenyőgalyakon, olyanforma rythmusban paskolva végig rajtunk, mint mikor távolról egy lovasezred patkó-csattogása hallszik. És hogy a havasi út élveiből mi se hiányozzék: megzendült az égboltozat is, melynek minden szavát versenyezve zúgták vissza a környék hegyei. De végre az ember mindenbe belejön, s mi is csak addig éreztük rosszul magunkat, míg egyszer jól átáztunk. Akkor aztán nekitörődve, fitymáltuk az ég csatornáinak buzgólkodását s alkalmat vettünk magunknak újra a változó tájék szemlélésére. Messze persze nem igen láttunk, hanem abban a szűk körben is volt elég meglepő, mert minden barázdából tajtékozó áradat zuhogott alá, emelve a zivatar fenséges jelenségét. Egyetlen állati hang sem zavarta meg a természet játékát; csupán a vízi rigó tűnt el zajtalan rebbenéssel, hogy sötét mezében egészen észrevétlenül meglephesse a megdagadt vízben eviczkélő halakat. Az *Izvor* alján 1300 m. magasságban fenyőrégió vett védelmébe, s a hatalmas lúczfenyő sudaralt ernyője jó formán felfogta a zuhogó záport. De a *Válea Rázká*-ban be kellett látnunk, hogy természetes védőnk, a fenyőerdőség mindjárt végére jut, s akkor majd nem lesz még tüzelni valónk sem. Nagy kelletlenül tehát táborba szállottunk egy sűrű csoportozat alatt, remélve, hogy beleun utóljára «Jupiter pluvius» is a mulatságba s kényelmesen hozzáláttunk az éji tanya felépítéséhez. Vártunk tehát úgy délutáni három órától kezdve nagy türelemmel, majdnem alkonyatig, mely szó azonban itt csak időrendi értelemben veendő, mert voltaképen félhomály derengett folyvást körül.

Bányicza
Fujfélé

Korojesd-fehérvizi
havasok

Verfu Petru
1384 m.

Verfu mare
2487 m.

Verfu Vaszjijel havas

Verfu
Pelága
2506 m.

Verfu Bukura
2281 m. 2427 m.

Kuszutura
Retyezatuľuj

Retyezat
2477 m.

Fikujm.
1880

V. Szenisora Likurele
4662 m.
2240 m. 1314 m.

Bölenykő 1196 m.
(Magura Zimbrului)

Sebosvölgy

Kelet.

A Retezát látóképe a hátszegi völgyből, vagyis északról tekintve. (Szinle Gábor, dévai főreáliskolai tanár rajza szerint.)

Nyugat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mikor aztán észrevettük, fejszékkel felhajsoltuk s a munka-felosztás theoriája szerint azon csurgón, csavaró nedvesen hozzáfogtunk egy pász-torkunyhó építéséhez.

A Retyezát az Izvor-rétről.

Mindenekelőtt a homlok-gerendát erősítettük meg két átellenes fenyő-sudar galyai között, s arra rézsútosan vastagabb ágakat fektettünk, felül apróbb lombozattal takarva el minden nyílást. Hogy mly nagy mester a

nyomorúság, azt ilyen helyen vesszük leginkább észre. Embereink lomhasága felett boszankodva, lázas tevékenységet fejtünk ki mindannyian és végre ott állott a nagy alkotmány. Ekkor következett a berendezés. Fenyőlombból ágyat vetettünk nyergeinket odaillesztettük a párnának, s csak az hiányzott, hogy köpenyegeink szárnya alatt álomra hajtsuk fejünket. De ilyen időben a nyugalom sóvárgott élvezete helyett hideg kádfürdőhöz hasonlított itt a fekvés; nagy szaporasággal cseperegni kezdett az átázott lombzatból épített védősátor is. Vezetőink hamarosan valóságos máglyát rögtönöztek előnkbe, melynek haragos lángjától az eső-felhők is szépen eltakarodtak, s mi zavartalanul gyakorolhattuk innen kezdve legalább a nyárson piruló malacz tempóit. Így aztán előbb magunkat, utána a plaid-és köpeny-készletet a csepfolyós állapotból valamennyire kiszárogatva, végre mégis csak elhelyezkedtünk, hordóba rakott heringek módjára, jó szorosán egymás mellett, lelkiismeretesen megosztozkodva a takaróban is. Vezetőink meg értesülve, hogy medve-uram erre felé szokott kullogni, lovainkat békóba rakták, s a tűz körül őrizgették, hosszú piszkafával éleszgetve folyvást a tűz lángolását.

A sok törődés után még egy önkéntes koncertre is vállalkoztunk. Alig csendesedtünk el hangversenyző buzgalmunkból, a sűrűn repkedő havasi szúnyogok alkalmatlankodásai daczára az álom, üdítő karjaira vett bennünket s mi álmodozni kezdtünk a másnapi program részleteiről.

A Retyezát rossz szelleme azonban üdítő nyugalomunkat is megirigyelte s a fenyő-atkák bonczoló művészetén kívül a félelmes közelségbe helyezett tűz által is folyvást háborgatott. Mikor aztán meggyőződött, hogy azzal se sokat törődünk, a szellős sátor hézagain beküldé Aeolusnak itt fenn dédelgetett pajzán fiókáit, s így szépen elérte, hogy csak félszenderben élveztük a rembrandi képet, melyet a pattogó tűz csapongó lángjainak a koromsötét éjjel való összegyűlése nyújtott. Elszabadult szikrák magasra röppenve, bújosdit játszottak mintegy, míg a háttérben embereink kisérteties alakja mozog ide-oda, s a meghorkanó lovak egyhangú rágcsálása és dobbanása hangzott fel. Kereken körül minden völgyből megszilajult vízerek zúgása reszketteté meg a vihar által lehűtött légkört. Valami rejtelmes borzongás futott át rajtunk s borzadalmas alakot öltött körülünk minden. Éreztük az egyedüllét nyomasztó súlyát s csak ilyen vadonban tudjuk méltányolni a társasélet előnyeit. Hiába való mese az ember őseredeti egyszerűségében élvezett boldogsága, mert még a paradicsomból is kiűzne mindnyájunkat a magány kínos érzete.

Hajnal felé néhány pislá csillag erőlködött a fenyők között értésünkre adni, hogy a Retyezát megelégtelte szenvedésünket, s ma ünnepi arczczal kíván bennünket fogadni. Okúlva azonban szeszélyes természetén,

nem sokáig bajlódtunk a reggelizéssel, hanem kikapta mindenki az egy napi ételmezt, s hosszú botjainkkal segíteni kezdtük egymást fölfelé azon az úton, hová már lovaink nem követhettek. Meglepő szép látvány fogadott a meredek oldalán, a mint a fenyő sűrűjéből kibontakozva, tekintetünkkel nagyobb szemkört ölelheténk fel. Oda fenn a tegnap terhes felhőkkel elleplezett égbolt derült kékjét miriádnyi csillag apró mécsesei világíták be s a Retyezát lába felől tündöklő hold rezgő sугaraival pazarul elárasztotta az egymásmögül kíváncsian kiemelkedő ormokat. A vihar által megtisztított levegő s e bűbajos látomány megacélozták bágyadt izmainkat, úgy hogy a toronyirányba vetető ösvényen szinte versenyezve siettünk fel. Lázás sietséggel hajtott a vágy, látni mielőbb a Retyezát ormát, mert azt képzeltük, hogy innen már egyenest odáig röppen majd tekintetünk. Nem is sejtettük akkor, hogy még négy órai út vár reánk a csúcsig. A jegenyefenyővel borított oldalon már itt-ott meglepett néhány kígyózó henye fenyőbokor és csenevész borókák csoportja, jelzi, hogy a tenyészet véghatárához közeledünk. Felérve a tetőre, egy jéghideg forrás mellett vége szakadt a fenyőövnek, s ama havasi legelők egyikén találjuk magunkat, melyek Svájcznak jövedelmes sajtgazdaságát és gyógynövényeit híressé tették. Hátunk mögött a *Pikuj* erőlködik hegyes gúla-alakú csúcsával a fellegek felé, mintha a Retyezáton akarna túlágaskodni. Egész nagy karamját teszi ki annak is a hegyi legelő, s onnan kezdve, a hátramaradt *Paltinea* felé minden hegyhát hasonló mezzel bir. E két havas között ezer meg ezer kiszáradt fenyőszál, megannyi kéményként dísztelenkedik, köztük kidöntött társaik száradt ágait a halálos küzdelemben megmeredt karóként égre emelve. E siralmas kép, megdöbbenő példája a természetben parányi lények által előidézett nagyszerű változásoknak. Ki gondolná, hogy a parányi szű apró rákonyai metszék el e termetes fák életerét és okozói ez erdőnyi terület siralmas pusztulásának? És ez annyival elszomorítóbb, mert ilyen viharjárta oldalakon nem is kapaszkodhatik meg többé az erdő, s kopár sziklavár marad hátra. Így jövő nyáron már mindannyiát a szédítő szakadásban találjuk, mert csupa kedvtőltségből döntögeti le majd észak fagyos szele e különben is a sír nyúgalmát váró aszott törzseket.

A *Sziklaláb* (Picsóru-Kolczuluj) nevű hegyhát egyenesen délnek tart, s balra tőle jókora medenczében gyűl össze a malomvízi patak tartalma. Kezdetben csak buja pázsitokon kellett áthaladni, melyeken mintegy ékítményül *Ranunculusok* voltak behímezve. Lassanként áfonyacserjék, *Erica*-k vették át a tér uralmát. Egyszerre nagy újjongva megtaláltuk az első *alpesi rózsát* (*Rhododendron ferruginum*) s a *Pinus pumillo* is mind közelebb kúszik szétterpeszkedő pikkelyes ágával, melyeket a túalakú levelek csomóznak körül. Vezetőink figyelmeztetésére néhány egyenesebb szá-

raz ágat azonnal le is vágunk, mert tudvalevőlv g kitűnő illatos pipa-szárrá lehet azokat esztergályozni.

Ezen a fennsíkon találtunk egy kunyhó-omladékot, melyben néhai *Loyka* Hugó, a budapesti állami felsőbb leányiskola volt tanára is didergett néhány napig a zuzmók rideg világáért.

Mire a nap előre küldé s úgárhírnökei, mi már végére jutánk az erdőrégió törpe képviselőinek is. Már előbb tűnődve szemléltük a Retye-zát előtt álló *Prelus* oldalán távolról kavics-halmoknak feltűnő mesgyéket. Most egyszerre előttünk állott a sziklagörgeteg, vadúl szétszórt óriási szik-lák össze-vissza dobált chaosza, hol némán állunk meg egy perczre, bá-múlni a természet erőinek romboló és teremtő hatását. Mintha a titánok harcza folyt volna itt le s ez óriási szikla-pirámisokat, oszlopokat azok keze gyűjtötte volna együvé, olyan vadúl tolúlnak azok egymásra. Lát-tam Salzburg váltig magasztalt »Steinerne Meer«-jét, voltam a Berner-Oberland szikla-óriásai között, de azért nem fojthattam el meglepetésemet e vadregényes látvány felett. Kérdve tekinténk mindannyian bátor veze-tőinkre, mikor e végtelen kőárnak nekiindúltunk, mert első tekintetre is feltűnik, hogy itt tovább már nem lehet. Dehogy nem, mondják kalau-zaink s példa kedvéért neki is indulnak. Mit volt tenni, mi is nekigyür-kőztünk az egyensúlyozás mesterségének. Itt síma kockákön, megannyi lépcsőn kellett lépdelnünk; de tovább már élek, csúcsok kínálkoztak lá-baink elé s ugyancsak ügyeltünk, hová lépünk. Egész mérnöki tervezet-tel számítók ki, hova illesszük előre nyújtott lábunkat, hova a hosszú bot végét, miként ugorjunk át egy szakadást, hová másszunk s úg tovább. Néha oly laza csoporton kellett áthaladni, hol az első érintésre megbom-lott azok egyensúlya és zúgva omlottak össze, mintegy panaszosan feljaj-dúlva, hogy a teremtés óta élvezett nyúgalmukból kizavarjuk. Közbe-közbe elhagyott gypfoltok képezték a pihenőt, hol aztán a *Rhododendron* és a *fonó tők* vonták meg magukat szorosán egymáshoz símúlva, mintha most is a zord tél kiméletlenségét emlegetnék. Megkaptuk végre az alpesi tu-risták büszkeségének tárgyát: a *galléros gyopárt* (*Gnaphalium leontopo-dium*, *Edelweiss*) is. Szedtünk hozzá aztán *Poa alpinát*, *Festuca alpinát* s legott tele volt ékesítve mindnyájunk kalapja. Egyéb dísze nincs is e sí-vár kővilágnak, mint e pázsit s gyopárfélék, melyek keskeny sávokban szegélyeznek be minden sziklatömböt, mintha megakarnák szépíteni a rom-bolás nyomasztó képét. De azért meg van a maga eredeti flórája a szik-lának is ama bársonyos borkőszínű kérgületekben, melyeket szeszélyes vázlatok, írásos sor és vár-rajzok alakjában gyöngéd gonddal odailleszt egy titkos, láthatatlan művész. Csak költői kedély, fogékonyság kell hozzá s az ember nem tud betelni a zuzmóknak itt egész pompázó virányaival.

Lábaink alatt mélyen csörtető morajlás sejteti, hogy lappangó vizek táplálják a sziklavilág keblét. Mi azonban nem férhetünk azokhoz és be kellett érniünk a repedések csillogó esővizével, tapasztalt hegyi utazóként óvakodva epesztő szomjunknak szeszes italokkal való enyhítésétől.

Ilyeténkép hosszú csatárlánczban, nehogy egymásra gurítsuk az ingadozó köveket, egészen neki hevültünk a mászásnak, midőn balfelé a sziklagerincz helyén egyszerre a napsugarak tünde játékában ragyogó lég azurja vonta magára figyelmünket. Nehány lépést intézve arra felé, alant egész váratlanul feneketlen mélységen akadt meg tekintetem.

A meglepetés kiáltását hallattam akaratlanul, mi társaimat is arra csalta, hogy együttesen tekintsünk alá a szédítő magasból, melyen túl a mélység ásít felénk, míg fenekén egy jókora tengerszem mosolyog a szemlélőre. Az ember nem tud betelni e vad kiszögelésekben, szakadozó sziklakeretbe foglalt bájos kép szemlélésével, melynek fodrozatlan síma tük-rén még a mogorva sziklapárkányok is ellátszanak andalodni. Elnézők, isten tudja meddig, de a természet bájait kevésbé méltányoló kalauzok számító gondossággal figyelmeztetnek a hátralevő útra s egyúttal megmutatják a csak előttünk jobbra emelkedő csúc-ot. Erről az oldalról alig látszik száz lépésnyire s mégis jó öreg óráig kell még odáig kúszni; mert egészen túl a déli oldaláról közelíthető csak meg s egyebütt házmeredek-ségű falain csupán a zerge tud eligazodni.

Fokozott erélylyel kezdünk tehát a kúpot környező görgeteg meg-mászásához. Mintha csak mesterségesen nehezítené az őstermészet e büszke sziklavarának megközelítését: mindig vadabb és borzalmasabb torlásokkal állja útunkat. Itt-ott álméllkodva találgatjuk, vajjon nem emberi kéz emelte amaz obeliszket, oszlopszatot — olyan szabályos helyzetben bámúlnak le reánk.

A tenyészet sem kísér már ide fel; elmaradnak a futó gypszalagok, *gnaphaliumok*; csak az aranyviratu pimpó követ egy darabig s azontúl tenger-nyi szikla-görgetegen akad meg tekintetünk, melyekről a fájunk felett ízzó nap s sugarai csak úgy pattantak vissza. De mi az a fehér csillogó sávoly amott a meredek oldalán? Kérdők egyszerre mindnyájan. S ime közelebről tekintve, vastag hó és jégkéreg fitymálta a nyári nap pörköltö hevét.

Egy hang nem vegyült az ünnepies csendbe. Érzők, hogy az ember, ki magát nagy büszkén a teremtés urának szereti nevezni, ki van innen zárva, s a természet féktelen alkotásai, e zordon szirtvilág soha meg nem hajlik átídomító, civilizáló munkásságunk előtt. De épen azért, mert majdnem a lehetetlenségek sorába tartozik csak egy pusztá látogatás is: ingerelni fogja a természet barátait a büszke szikla-orom s nem messze idő múlva, ha már egyszer Svájc, Tyrol hegyvilága a turista-klubok kíváncsiságát kielégíté: özönlenni fognak e szédítő magasba is az útasok,

hogy beölsék új és ismeretlen után epedő vágyukat. Hisz saját honfiaink előtt is, úgyszólván, föl kell fedeznünk a Retyezátot, hát még annak melékága, mily kimeríthetetlen kincsbányája az ismeretszomjas emberiségnek.

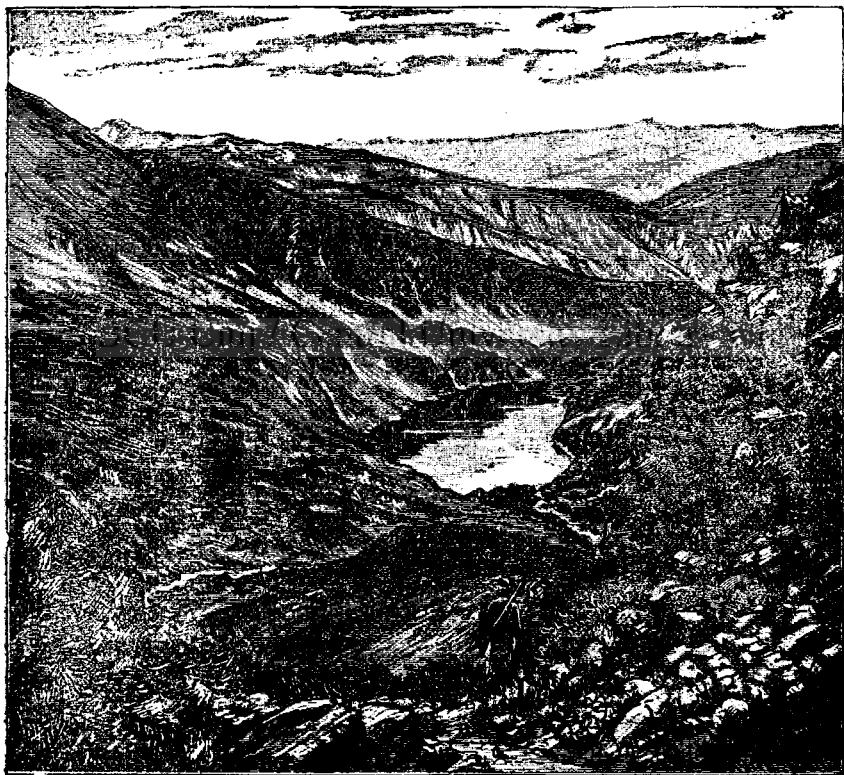
Jobbra a Retyezát omladványos nyúlványa (Kuszuturá Retyezátuluj) marad el, mialatt a kúp meredekjére kezdünk kapaszkodni. Útközben a *Retyezát széke* (Szkaunu Retyezátuluj) felé ötszótagú visszhangot élvezünk. Még néhány lépés és a lapos tetőre tűzött lobogó alatt kalap-levéve köszöntök a déli Kárpátok 2477 méternyi egyik legmagasabb csoportját. Alattam állottak tehát mindazok a magaslatok, melyek oly elérhetetlen magasban tűnnek fel az Alföld lakója előtt.

Valódi lelkesedés ragadja meg a köznapi ember lelkét is e ponton, melynek távlati képét kötetnyi munkában sem lehetne eléggé megjeleníteni. Nem a Jungfrau, Dachstein látképe ez, melyek egy szűk körvonalra szorítják a látnivalókat. Előttünk éjszakra egész Hunyadmegye, fél Erdélylyel tárul fel, előtérben a festői Hátszeg vidékével; odább a Maros tere s hátrább az erdélyi Érczhegység hullámzatos csoportja, fel odáig, hol az *Aranyos* bemetszését sejteti velünk a képzelet. Keletre és nyugatra meg a *Paríng*, *Vulkán* és *Cserna* hegységek határolják a kilátást.

És ott himbálódzik végül déli irányban mint valami féltékenyen őrző tündér, a Retyezát *Iker-tengerszeme* (Dzsemene) és a *Fekete tó*, futó-fenyők által leplezett sziklák közt, ezüstös vízerekkel csalogatva magunkhoz a völgyek enyhébb fuvalmát és buja tenyészetét, honnan a nevető zöldbe öltözött pázsitfoltok epedő vágygyal is törekszenek felfelé. De mind hiába, az őstermészet kaján önzéssel magának tartotta meg őket s mint féltett kincseit, kötömeggel zárta el inkább, hogysen mások is élvezhessék bájaikat. Mi sem sokáig lophatjuk meg tekintetünkkel, mert lábunk alól borzasztó dübörgéssel gurul le egy gneisz-darab. Elborzadva néztünk önkéntelenül egymásra s minden vezényszó nélkül visszaültünk ismét a csúcs kőpadjaira. Nincs ott különben egy négyszög-ölnyi síma hely sem, mert összevissza kúszált sziklák fedik a lelapított tetőt, mely nem oknélkül kapta oláh nevét *Retyezát* azaz legyalúlt, megkerekített hegy. A monda szerint egy tündér trónolt itt s egy szép fiatal embert bűvölt el a hátszegi síkról, kinek azonban Boldogfalván kedvese volt már. Ez a leány megsejtve vőlegénye viszonyát, haragjában egy ekevasat dobott a tündér lakára s rombolta így össze a tetőt, de a tündérnek sikerült a völgykatlanban tovább rejtőznie.

Legsajátságosabb képet nyújt egyébként az a gerincz, mely a 2506 m. magas *Pelága* havással kapcsolja össze a Retyezátot. Ennek csipkés, rovátkás vára csak kezdete ama groteszk ijesztő alakzatoknak, melyek dél és nyugat felé szakadatlan lánczolatban következnek. Erre

nincs vége-hossza a csúcsoknak, s csak nagy távolban véljük a Duna terét derengeni. A ki egy jól sikerült domborképről tájékozódni akar, csak jöjjön ide, mert minden eltörpül vagy madártávlattá alakul ez égnek meredő magas csúcson álló retyezáti szemlélő előtt. A ki egyszer e látványt élvezte, azt el nem felejtheti soha, mert még a tengernél is hatalmasabb benyomást gyakorol lelkünkre. Egy elérhetetlen idegen világ nyílik meg köröskörül, minőt a képzelet felhevült állapotában teremthet, s melyet leírni, szemléltetni csak egy homéri tehetség tudna kellőleg. Hasonló

Az Ikertengerszem (Dzsemene.)

részleteket mutathatnak az Alpések, hanem szebbet, s főleg távlati részletekben gazdagabbat aligha kapunk ott is.

De hagyjuk a vad romantikát, hisz teljes képét tíz ennyi téren sem adhatnók. A kinek lelkében valódi lelkesedés él a természet bájai iránt, az úgy is kedvet kap az itt vázolt vidék személyes megtekintésére, s e sorok célja sem egyéb, mint a hatalmas, megkapó részletek futólagos érintése által figyelmet ébreszteni a Kárpátok és főleg azok királya: a Retyezát iránt.

A hegyek kultusza Erdély népeinél.

Irta: *Herrmann Antal dr.*

I.

A hegy a szászok néphitében.

A turistaság leleplezte a hegyeket. A tudomány volt az ugyan, mely eloszlatta az ormokat burkoló ködöt, kimérte az évig meredő magasságokat és a föld gyomrába nyúló mélységeket, kikutatta a borzalmas barlangok titkait, megelemezte a hozzáférhetlen szírtek állományát, kijelölte a jégár útjait stb. De a tudomány sok eredménye marad rejtve a műveltek nagy tömege előtt. Hogy ma oly bizalmas lábon állunk a hegyekkel, úgy szólván *per tu* vagyunk a havasokkal, hogy az alföld kényelmes lakóját gőzerő viszi oly csúcsokra, a melyeken hajdan csak óriások és tündérek tanyáztak, hogy a hegyek élvezése divatba jött, s a hegymászás a demokraták sportja és úri passziója lett: az a turistaság eredménye.

Hajdan nem így volt. A természet félreeső, rejtettebb szépségei iránt való érzéket az újabb kor fejlesztette ki. A görögök és rómaiak bolondnak tartották volna azt, a ki a hegyeken mászkálva, fáradságot, sőt veszélyes utakat tesz vala, abban a hiedelemben, hogy ő — élvez . . . Hajdan a legtöbb nép szent borzadályal volt eltelve a hegyek iránt. Némelyeknél a hegy maga személy, istenség volt, legtöbbjénél az istenek lakóhelye. A hegyekben volt az út fel az Olympusra és le a Tartarusba; a hegyeket istenek és óriások emelték, »Peliont Ossára halmozván.« Szellemektől voltak népesek a hegyek; óriások és tündérek, manók és törpék, ördögök és kísértetek, sárkányok és szörnyetegek lakoztak az égnek meredő, megmászhatatlan ormokon, a szédítő, tátongó szakadékokban, a sötét, titokzatos barlangokban, a sívár kősvatagokban és az áthatatlan rengetegekben. Az emberek közül csak boszorkányok és varázslók tanyáztak néha ottan, a többit vallásos félelem tartotta távol a hegyektől.

Ma elfoglalta az ember a hajdani szellemvilág utolsó mentsvárát, a hegyeket is. Ma tárva áll a hajdan félelmes havas a völgylakók legbizalmasabb látogatása előtt; ma vidám, gondtalan gyönyörrel merülünk el a hegyek, a rengetegek titkaiban, ma az embert az istennel összekötő dicső, szent természetnek derült kultuszát ünnepeljük az ormokon és a források mellett, hol őseink ájtatos borzalommal hoztak engesztelő áldozatot a sötét hegyi szellemeknek. De ennek emléke még él azokban a számtalan mondákban, babonákban, elnevezésekben, melyekkel a hegyek közt találkozunk, s melyek emlegetése és meghallgatása hegyi kirándulásaink pihenőinek legkedvesebb fűszere lehet. És itt megsejtjük e mondák mély értelmét és bepillantunk a hajdankor szellemi életébe. Mert hisz minden természet-

tudományunk és felvilágosultságunk mellett mi is érezzük a hegyi táj titokzatos bűvös hatását. A csúcson felmagasztosulva érezzük magunkat a földi pára fölött és közelebb az éghez, a rengeteg homályos és titokzatos zsongása áhitatra hangolja a blazírt kedélyt is, a havasi tájakon látva a természet fenséges erejének működését és sejtítve a láthatatlan hatalmakat, az istenség sejtelve szállja meg lelkünket. És megérezzük, megértjük a hajdankor vallásos felfogását, a hegyek kultuszát.

A kik az erdélyi részek vadregényes hegyvidékeit járják, talán szívesen veszik, ha összeállítom itt azokat a nevezetesebb, részben kiadatlan adatokat, melyek a régi kultusz maradékeként élnek még a nép hagyományában, vagy fel vannak jegyezve a régebbi irodalomban.

Legtöbb ilyen monda, babona, a tulajdonképeni hegylakók, a rumén nép hagyományaiban él, sok a székely, kevesebb a többi magyar ajkán; a cigányoknál számos kultuszvonás szinte eredeti alakjában maradt meg; az örmenyek kevés számú régi hagyományaiban is találunk az ősi kultusz nyomaira és aránylag legkevesebb van szász testvéreinknél.

*

Az erdélyi turistaság a szászok körében fejlődött ki legelőbb, s most is ők művelik azt legrendszeresebben és leggyakrabban. A nagyszabeni »Siebenbürgischer Karpathenverein« jól van szervezve és évtizedek óta derekasan működik, a testi és lelki üdülés mellett a honismeret javára. A szászok közt akad a legtöbb igazi »Bergfex« telivér turista. A régi szász kereskedők világszerte emberek voltak, tanulók századok óta járják a németországi egyetemeket, s onnan némely viszásság mellett sok okos dolgot hoztak haza. Nagyon régi szokás, hogy az egyes iskolák tanulói nyaranként testületileg meglátogatják egymást; a tanulók közt gyakori szokás a havasokba való tömeges kirándulás és talán ez adott nevet a Brassó melletti »tanulók havasá«-nak.

A hegyek e kedvelése azonban nem gyökerezik az erdélyi szász nép természetében. Elődei bizonyára nem hegyi vidékről származtak e hazába, s itt arra törekedtek, hogy a síkokat foglalják el. Miután nagy munkával kiirtották itt a rengetegeket és néhány magaslaton felépítették védő várakat, nem sokat törődtek a hegységgel. A szász köznép nem szeret hegyeken és erdőkön járni; pásztorkodással, szénégetéssel, favágással stb. nem foglalkozik; ezt az oláhra bízta. Félreismerhetetlen nála bizonyos tartózkodás, némi idegenkedés, sőt némi félelem havastól, rengetegtől.

A következőkben összeállítom amaz erdélyi szász hagyományokat, melyeknek a hegyek hajdani vallásos tiszteletével és mythikus felfogásával való összefüggése még látható.

A mi a hegyek *keletkezését* illeti, az erdélyi szász hagyomány szerint

azok részint az óriások, részint a ördög művei. A *Bolkács* (Bulkesch) mellett lévő számos domb, keletkezését az óriásoknak köszönheti, kik ott a csizmájokhoz ragadó sarat letisztították. Ebből a sárból lettek ezek a dombok. (Müller, Siebenbürgische Sagen. Wien 1885. 9. 1.) A görgényi várhegy pedig úgy keletkezett, hogy egy óriásnő, ki kötényében földet hordott, ezt elejtette s ebből a földből lett a várhegy (Müller 12.) A szász földön számtalan hegynek a neve: hennerberg, hiunerberj (Hünnenberg) azaz óriáshegy. Ott, a hol a hagyomány szerint óriások laktak, mindenütt hegyeket emeltek és oda építették váraikat, hogy annál biztosabb lakással bírjanak. Egy szászvárosi monda beszéli, hogy Erdélyben azért van oly sok hegy, mert az egész világból ide menekültek volt az óriások, midőn az emberek elszaparodtak és őket mindenünnen elűzték. Ide jövéen, az országot körös-körül bekerítették nagy hegyekkel és belsejében is hegylánczokat támasztottak, s oly helyen, hol nekik lapály kellett, egynehányszor tánczoltak. Felosztották aztán magok közt az országot és ki-ki a maga területén, szükségéhez képest még külön kisebb-nagyobb hegyeket épített. A hová ők haragosan léptek, ott hegyszakadások támadtak. Sok sziklán lehet egy-egy óriás lába nyomát látni, így Beszterczénél is látható az úgynevezett *heintrapp* óriás lábnyom, *Dipse* (Dürrbach) mellett van pedig a hainmauer-óriásfal (Müller 9. 10.) Kisebb dombokról sok helyen a szász nép azt beszéli, hogy azok az óriások sírhantjai (Müller 18.) A Segesvár melletti *Volkány* (Wolkendorf) falu közelében számos domb van, melyekről a nép azt regéli, hogy mindegyike alatt egy-egy ördög van eltemetve és senkisémm mer ezeken a dombokon ásni vagy szántani, hogy az ördögöket fel ne támassza (Müller 107.) *Fületelke* (Felldorf) mellett egy magas hegyen hosszúsánczforma mélyedés látható, melyet a szászok ördögbarázdának neveznek, keletkezéséről pedig azt beszélik, hogy egykor az ördög az ekébe befogott egy olyan falusi embert, ki hamisan esküdött, s vele szántotta ezt a barázdát (Müller 65.)

A szász hagyományban a hegyek az ördögök lakásának is mondatnak, kik innen az emberek közé vegyülnek és ezeket gonosztettekre készítetik. Így pl. a *Petele* (Birk) melletti dombról, melyen most a cigányok laknak, azt beszélik, hogy azt a dombot az ördög építette és oda egy Scherzer nevű embert csalva, annak többször sok pénzt adott, míg végre az embert soha többé nem bocsátotta ki a domb belsejéből; azért híjják ezt a dombot *Scherzer* (dülő)-reg-nek (Müller 101.) A *Sövényység* (Schweischer) melletti hegy déli oldala néha megnyílik és ilyenkor a hegynyílásban egy teljesen berendezett árúbolt látható sokféle árúcczikkal, a bolt előtt, s ilyenkor egy hosszúszakállú ember áll. Senki sem mer ilyenkor oda közeledni s azt hiszik, hogy ez az ördög műve (Müller 95.) Vannak oly hegyek is, melyeken

nem jó az embernek egyedül fát vágni, mert az ördög megcsúfolja az illetőt Ilyen hegy van Kelnek, Szász-Régen, Sárkány és több más helység határán. Prundon télen egy ember elment egy hegyi erdőbe fáért. A mint egy bikkfát vagdalt, megszólalt valaki: »Ne vágd le a házamat, mert beléd szállok!« De az ember levágta a fát és azóta ördögös lett (*Müller* 119.) Pinták mellett van egy hegy, melyben az ördögök pompás termekkel bírnak és ott gyakran mulatnak (*Müller* 107.) Úgy látszik, hogy a hegyeket a szász néphit általában az ördögök birtokának tartja. Egy tolvajok ellen használt varázsige így hangzik: »Ördög, én neked erre és erre az időre átadom szőlőhegyemet, hogy azt nekem megörzeni segíts és addig az én szolgálóm légy!« Ezt valami keresztúton mondja az illető, ki szőlőhegyét tolvajok ellen biztosítani akarja (*Haltrich-Wolff*, *Zur Volkskunde der Siebenbürger Sachsen*. Wien 1885. 275. l.)

De más szellemek lakását is hegyekre helyezi a szász néphit. Hajdan Brassóban a deákoknak is kellett a templomban prédikálni. Egyszer egy szombaton egy deák a város feletti Czenk-hegyen tanulgatta prédikációját. Egy barlangba jutott és ott előre hatolva, végül gyönyörű termekbe ért, hol egy kis ember, ki magát »hegyi szellem«-nek nevezte, bárátságosan fogadta. Látszólag rövid ideig beszélgettek egymással és mire aztán a deák a föld színére került, senkisé ismerte meg őt többé, mert eltűnése óta 100 év telt el (*Müller* 50). Aránylag számos hegyi és erdei szellemet találunk a szász néphitben. Mindenekelőtt a *Básgriz* (erdei nagyanya) és a *Básmóter* (erdei anya) játszik nagy szerepet a szász néphitben. Borzas, repkedő haj, nagy tüzes szemek és szerfelett nagy fogak jellemzik e lények külsejét (*Schuster* Vereinsarchiv IX—X. kötet 250. l.) Gyakran mint fehérbe öltözött nők jelennek meg a favágóknak és elűzik őket az erdőből, ha ott tisztességtelenül viselik magukat. Egy ember fáért ment az erdőbe és ott pipára gyújtott. Megjelent a *Básmóter* és mondá: »Ha erdőmben még egyszer pipázol, rosszul jársz!« Az ember elszaladt ugyan, de később mégis csak pipára gyújtott és rőzsét szedett. Ekkor köveket, fákat, földet hajított utána a *Básmóter*, úgy, hogy alig tudta életét megmenteni (*Müller* 32.) A ki a *Básmóternek* magas hegyeken levő lakásába téved és ott annak leányait, az erdőleányokat (básméd) mulattatja, az tőle távozáskor sok pénzt kap (Szász-Sebes). Ilyen erdőleányokat fogtak is egyszer egy Besztercze melletti havason és midőn a legközelebbi faluba hozták, egymás után elszaladtak. Az első erdőleány, ki előbb elszaladt, a másíknak futás-közben azt kiáltá: »Lea, Lea, mindent megmondhatsz, csak azt ne, hogy mire jó a kapormag és a négylevelű lóhere!« (*Müller* 34.) Említett két növény az erdélyi szászok néphitében is nagy szerepet játszik. Ki egy négylevelű lóherét talál, arra nagy szerencse vár; e növény-

nyel zsebében éjfél táján a boszorkányokat is láthatja, a mint azok a hegyek ormain tánczolnak (v. ö. *Haltrich-Wolff* 298. l. és *Müller* 25 l.) A kit a *Básgriz* vagy a *Básmóter* megkedvel, annak gyakran úgynevezett *Springras-t* is ad, (megfelel a magyar néphit vasfűvének), mely oly hegyeken nő, hol valaki életét vesztette és a mely fű segítségével a leg-erősebb zárt és vasbékót is szét lehet törni (*Müller* 26)

E két utóbbi lénynyel rokon alak az úgynevezett *Básjäger* (erdei vadász), ki szintén fenn a rengeteg havasokon kóborol. Vad kínézésű ember ez, kinek szerfelett nagy testét hosszú szőr fedi. Gyakran találkozik a havasi vadászokkal, kiknek a vadászatra nézve jó tanácscsal szolgál; pl. ha valaki újév éjjelén kígyót tölt puskájába, e puska egész éven át nem téveszti el a czélt (*Müller* 26.) Szász-Sebes környékén hideg téli szél alkalmával szokás mondani: »A Básjäger füttyöl!« A barczasági szászok pedig ily alkalommal azt mondják: »Fú a *Krivics!*« Ez a *Krivics* szintén hegyi szellem, ki fent a havasokon sziklabarlangokban lakik és valahányszor a szabadban tartózkodik, szuszogásával hideg szelet támaszt. Ha télen künt a vihar tombol, a gyermekeket e szavakkal szokta a szász anya ijesztgetni: »Hallod, a *Babau* künt van!« Ez a *Babau* is egykor valószínűleg valami hegyi vagy erdei szellem volt, mielőtt egyszerű gyermek-ijesztő alakká süllyedt volna (*Schuster* 117). Ilyen fajta szellem lehetett egykor a *Bobelocz* és *Päkesz* is, melyekkel most szintén csak is a gyermekeket szokták ijesztgetni (*Schuster* 116).

Valódi erdei emberkét (*Hülczmantchen*) is ismer az erdélyi szász néphagyomány (*Müller* 19.) A hol most *Holczmány* (*Holzmengen*) falu áll, ott lakott egykor egy kis emberke, ki minden hetivásárra egy szekér fát vitt be Szebenbe Senkisémet ismerté voltaképeni nevét. Egyszerűen »faemberké«-nek nevezték. Később e hegyvidéken emberek telepedtek le, kiket mindnyájan faembereknek neveztek, mivel fával kereskedtek. A faemberke idővel eltűnt és az emberek az ő neve után falujokat *Holzmengen*nek nevezték el. . . . E monda egyik változata *Ad. Adleff* szóbeli közlése szerint azt tartja, hogy a faemberke még sokáig élt az ott letelepedett emberekkel és azoknak mindenben segédkezett. De az emberek hálátlanul viselték magukat iránta, sőt törpe természetének rútsága miatt gúnyolták is. Egyszer egy hideg téli reggelen künt voltak az emberek az erdőben fát vágni és kezükbe fűttak, hogy lehetővé tegyék maguk felmelegítését. A faemberke kérdé: »Miért fűttok a kezetekbe?« Az emberek felelték: »Hogy felmelegítsük.« Délire levest főztek és evés közben a kanálban evő levest fűtták. A faemberke kérdé: »Miért fűjjátok a levest?« Az emberek azt felelték: »Hogy meghűljön!« Erre a faemberke mérgesen felkelt s mondá: »Ti velem csak csúfságot űztök! Egyszer azért fűttok, hogy meleg le

gyen — máskor pedig azért, hogy hideg legyen! Ilyen gyalázatos terem-
tésekhöz nincs többé közöm!» A faemberke eltűnt és soha többé nem
tért vissza . . . E monda tárgya több más népnél is el van terjedve, így
pl. némi változattal a kalotaszegi magyarságnál is.

A szász néphit szerint elátkozott emberek is kóborolnak ide-oda a
havasokon vagy a hegyek belsejében, hol megváltásuk óráját várják. Így a
Nagy-Sink közelében levő »Bednerberg«-en egy pap járkal, ki életében
sok rosszat cselekedett (Müller 20). *Mogyorós* (Nussbach) és Hévíz közt
levő erdős heglánczolatot a szászok »Geisterwald«-nak (szellemek vagy
kísértetek erdejének) nevezik, mert a néphit szerint ott sok kísértet jár. A
szászcsóri várhegy belsejében, melynek várát a szászok építették, 12 hosszú
aranyszakállú férfi alszik aranyasztal körül ülve és várja megváltásának
óráját (Müller 30). A *Sövénység* melletti Jánoshegyen (Gehonnesberg)
éjfél táján szellemek kóborolnak, még pedig ló alakban (Müller 57). Ugyan
e község »Koileberg« nevű hegyéről azt beszélik, hogy akárhányszor lehet
hallani a belsejében levő harangok zúgását (Müller 76). Ily harangzúgást
a Kis-Sink melletti hegy belsejéből is lehet hallani, mely hegynek nagy
része az 1851-ik évi nagy árvíz alkalmával a Küküllő vizébe szakadt
(Müller 78).

A szászcsóri várhegyben Darius király kincsei vannak elrejtve. Ő
maga is ott ül a hegy belsejében és várja megszabadulását (Müller 82).
Más monda szerint Darius kincsei az *Omlás* (Hamlesch melletti hegyekben
vannak elrejtve. A hol valamelyik hegyben kincs van elrejtve, ott szász
néphit szerint valami kísérteties állat is őrzi azokat, vagy egy kígyó, vagy
disznó vagy kecske. Így a Régen, *Eczel* (Hetzeldorf), Jaad melletti hegye-
ken gyakran láttak ily kincsőrző állatokat. A *feketehalomi* Zeidner-Bergben
egyszer egy nagy üstöt találtak, melyből egy templomharangot öntöttek.
A lyuk, mely a nagy üst kivétele után támadt, mindaddig nyitva állott,
míg a múlt században a híres brassói királybíró *Herbert* Sámuel meg nem
halt. Ezt akkor az ördög kiragadta sírjából és ebbe a lyukba dobta, a
hol zivataros időben borzasztó zaj hallható (Müller 98).

A *Keresd* (Kreisch) falu mellett levő Wendchenberg nevű hegy egy
szakadékaiban régi időben egy sárkány tanyázott, kinek hetenkint egy
embert kellett odadobni, hogy el ne pusztítsa a vidéket (Müller 62).

Éjjeli időben, szász néphit szerint, általában nem jó valami hegyen
egyedül járni, mert a rossz szellemek vagy a boszorkányok testben, lélek-
ben megkárosíthatják az illető embert. Hogy sok szász helységben sáto-
ros ünnepeken vagy Szt.-János napján a közel levő hegyeken tüzet gyűj-
tanak, ez régi szokás, melynek eredeti értelme az volt, hogy a tűz elűzi
a gonosz szellemeket. E szellemek a hegyek növényzetére is befolyással

vannak; azért a szász köznép azt tartja, hogy a hegyeken növő gyógyfüveknek nagyobb hatásuk van, mint a völgyben vagy lapályon növényeknek. Ha valakinek a háta fáj, fekdjék egy hegyre, a mikor a nap delel és fájdalma elmúlik (*Haltrich-Wolff* 266. 294. 301. l.) Szász-Sebes környékén meg azt hiszik, hogy ha az ember ép akkor áll egy domb vagy hegy tetején, midőn tavaszkor a legelső menydörgést hallja, és ekkor felkaparja a talpa alatti földet, ott egy szenet talál, mely minden betegség ellen hathatós gyógyszer. Szintén oly hatásos gyógyerőt tulajdonítanak az úgynevezett »menykö«-nek. (Donnerstein), melyet hegyeken találnak. Ez a menykő hosszúkás kő, mely a nép hite szerint villámláskor 99 ölnyi mélységbe a földbe csap s onnan kilencz év múlva a föld színére kerül fel E kövek kis darabját porrá törve és a beteg italába keverve, annak egészségét helyreállítja. Sok helyen meg azt hiszik, hogy Szt.-János éjjelén magas hegyeken nyílik a Szt.-Jánosvirág, melynek nyílása, mint a napfény úgy ragyog; a ki ezt a virágot birtokába kerítheti, az gazdag és boldog lesz egész életében. Végül még egy gyógykezelést említünk fel, mely összefügg a hegyek kultuszával. A kinek ugyanis hideglelése van, az napfeljötte előtt fusson meztelenül kilenczszer egy domb vagy hegy körül és ugyanazon a dombon vagy hegyen termő kilenczféle növényből főzzön magának theát és azt igya kilencz napon át; akkor megszabadul a hidegleléstől.

*

Ennyit kívántam egyelőre a szász néphitnek tárgyamhoz tartozó köréből közölni. Az összehasonlításra és következtetésekre, a rendszeresítésre ezúttal sem időm, sem terem. Majd ha a bérczes szép szülőföldemet lakó többi népfajok hasonló mondáit és hiedelmeit is közöltem ilyenforma összeállításban, talán lesz alkalom némi összevetésre és elmélkedésre.

Petrozsényi emlékek.

Irta: *Schwarczel Ádel.*

A tél közepén oly kedves tavaszra, nyárra gondolni, s mintha ő is keltene, segíteni akarná a fantáziát, az ablak üvegére fenyőerdőt, lombot rajzol, majd festői tájat, veszélyes meredélyt és szakadékot. Mint egy megelevenült emléke, avagy megdermedt képe valamely már látott vidéknek, melyen szívesen merengünk. Így visszagondolva ragyogóbb a verőfény, zöldőbb a virány, »tisztább a patak, zengőbbek a dalok.« De most egyet sívít a tél szele, nem sepri el ugyan lelkünk képeit, de más tájra ragad, s viszont sötétebb a barlang, ridegebb a bánya, vészesebb a mélység.

Emlékemben az íly változatos képekben különösen a gazdag Petrozsény jelenik meg. Itt nem kell a képzeletnek nagyítania, sőt örülnön, ha utól érheti a valót.

A merész hegyi pályán kapaszkodva, lihegve czipelte két erős gőzmozdony a vonatot, mindegyre alagúton vagy sziklaszoroson fúrva át magát. Kígyózva kanyargott és ismét a mélységet összekötő hídon, viadukton dübörgött át, minduntalan más remek táj fölött haladva el. Egyedül egy körded őrtorony, (mint az útasak mondák, a törökvilágból való) nem akart eltűnni, csak pillanatokra vonúlt egy-egy lomb, vagy az alagút fala mögé azért, hogy aztán íly öregségtől alig várt negélylyel egyet fordúljon, s más oldalról mutassa be magát, mintegy bizonyítani akarva, hogy most is uralja a tájat. Tovább, mélyen a töltés alatt egy barlang, a *Csetatea Bóli szája* sötétlik, élénk elentétül a vörös-zománczos, fehér mész-oldalon. A sziklák e pompája szépen színezi a dús zöld vidéket, melynek egyik tág völgyében Petrozsény terült el egyforma fekete fedelű házaival; különbséget csak a piacz pár emeletes háza és csinos temploma tesz.

Lakásunkban való elhelyezkedés után első útunk a barlang felé vitt. Egy hegyoldalon nyíló részén hatoltunk be. A vezető egy fáklya-csutakat gyújtott meg s afekete boltívek alatt világított is ez, akár csak egy fénybogárka valamely rengeteg alján. Épen elég volt arra, hogy az ő fényén, s a nagy sötéten kívül egyebet ne lássunk. Még is láttuk a patakot, mely sok szikrára, fénysúgásra törte meg a gyenge világot, midőn fölötte egy-egy lógó deszkapallócskán összefogózva áthaladtunk. Rémes suhogás, lebbenés hallzott a láthatatlan magasból, cseppek egyhangú koppanása tette feltünőbbé a csendet és szinte jól esett, midőn egy-egy kanyarulatnál újra élénk szalad a csevegő patak, hogy az utat átszelje. Fölösleges mondanom, hogy vezetőnk nem tudott magyarul, erélyes kémozdúlattal azonban hamar megtanított rá, hogy »sztáj!« azaz állj meg! Ilyenkor megcsóválta magasan tartott fáklyáját, mire nagyobb lett a füst, de azon át is felhatott a fény a nedves tetőig és csillogtak a cseppek, mely látvány után ismét tovább botorkáltunk. Inkább sejtelmünk volt, mint fogalmunk e barlang nagy termeinek méreteiről (20 m. hosszú, 16 m. magas) és kanyargó folyósóiról. A dobsinai barlang magnéziummal világított pompás jég-grottái után is jól esett ama szelid kékes fény, mely távolról a barlang-kijáratnál felénk intett, hát még itt! Vége volt a némaságnak, üdvözlöttük, dalra keltünk, hiszen hosszú vándorlás után végére értünk a sötétség országának. Kilépve oly jól esett a fény, a hó, a lüktető élet. Könnyedén kapaszkodtunk fel az utat elzáró vasúti töltésre, honnan a vonat szinte köszöntve füttyölt, felénk tartva. Csak a második, mintegy mérges sívításra vettük észre, hogy az egyáltalán nem szíves üdvözet, hanem kitérésre int. Gyorsan haladtunk,

inkább csúsztunk vissza, de jó csoportkép lehettünk a barlang sötét kijárata előtt, mert minden kocsi-ablak megnépesült és kalapok, kendők intettek felénk.

Felvidúlva indultunk mi is a városba. Jó öreg vendéglősünk ebédrel várt s érdeklődött útunk sikeréről. Kértük, hogy a Paringulra adjon olyan vezetőt, a kit legalább némileg megérthetünk. Sajnálataira ilyenekkel nem szolgálhatott, s másnapra egy német bányászt küldött vezetőül. Azt hiszem minden vezető érdekes, a mennyiben a turista legalább egy bizonyos fokig életét reája bízza, de ez különösen az volt. Amennyiben régen, munkaközben a bányagáz úgy vágta a bánya falához a szerencsétlent, hogy egy évre volt szüksége, míg kiépülte e láthatatlan rémmel való küzdelmet. De az erősebb mint állítá — 9 csonttörés daczára, ő volt s most is biztos turista-lépésekkel haladt előttünk. Még a hajnalpír sem derengett, a szürkületben még látszott egy-egy halványuló csillag, midőn útra keltünk. Korán kell indulnunk, mert csak így kerülhető ki a menedékházban, pásztorkunyhóban való éjszakázás. Egy órát haladva, jókora magasra jutottunk az éltető friss reggeli légben, mely segít s könnyűvé teszi a hegymászást. Fölöttünk a hegyélen megcsillant az első nap-sugár, s a völgyben alattunk sűrű fehér köd-tenger hullámozott, melyre elnyúlt sötét árnyaink rajzolódtak. Sajátságos tünemény! Ide jöjjön a ki glóriát óhajt, mert árnyéka fejét fehér, kissé szivárványszínű sugár köríti. Elmerültünk, a nap emelkedett, a kép eloszlott, hiszen köd, pára volt csupán. A léget fenyőerdő illata töltötte be és oly kedves volt átsétálni rajta. Ezután következett a tulajdonképpeni hegymászás. Mindegyre tágult, mindegyre szépült a látóhatár. Távoli csúcsok ütötték fel fejüket az előttük törpölni látszó hegycsoportok körül, melyek felé le magassabbra a Retyezát emelte messze távolban csonka koronáját. A Paring lábánál fénylő ezüst szalagként a két Zsil szalad össze. Útunk alkonyatkor vitt vissza, de a legnagyobb művész sem dönthetné el, hogy e tájkép hajnali, vagy alkonyi fényben elragadóbb-e.

Lakásunk ablaka a kőszénbánya felé nézett. Nappal az erdő fái közül, gyepes térségeken a földből füst-oszlop emelkedett fel itt-ott, jelezve, hogy benn ég a hegy. Távolabb, a bányanyílások közelében a kihordott törmelék gyúlt meg nyomás, súrlódás miatt; sok apró láng csapott fel, kúszott, lebegett a fekete oldalon bolygó-tüzek tündér-tánczát járva. Gyönyörködöttünk benne, de hogy bemenjünk-e a bányába? E látvány után, bár tudtuk, hogy az a rész nem ég — a felett, sokáig határozni nem bírtunk. Kivált mikor egy kiégett hegy tetejét is láttuk. Valóságos majolikahegy, melynek kiégett darabja peng, mint az acél, és sok helyen galy-, levél- lenyomatot mutat és kagylót, csigát rejt. Végre a mérnök szíves

biztatása bátorságot adott. A bányászok nem a Dove-féle lámpát használják, csak egyszerű olaj, hosszúnyelű bányász-mécseket. Ló vonja a kocsikat, az elsőben mi ültünk, a középsőket bányászok foglalták el és fekete ruhájukra, sápadt, sovány arcukra kísértetiesen vetették fényüket a lámpák. A legutolsó kocsiba a mérnök nagy fekete *úfoundlandija* helyezkedett el, bozontos fejjel, fénylő szemmel nézve felénk. Alig indult meg az alvilági menet, a kutya borzasztó vonításra gyűjtött. A halál e fekete országában rettentő hármónia volt ez. A munkásoknak úgylátszik nemcsak szokott volt a zene, hanem tetszett is, mert bányászdalt keztek mellette énekelni. Bocsánat-kérések között kénytelen voltam kijelenteni amaz aggodalmamat, hogy ha az életemet itt nem is hagyom, de a füleim aligha kijutnak épen. Az állapoton csak úgy segíthettek, hogy a nagy bolond állatot kocsiról kocsira emelve juttaták gazdájához. Ezután szólhatott a dal, ő kutyasága csak közben vakkantott egyet-egyed. A szűk feketeegymánt-folyósón sokáig haladtunk, míg végre célhoz érve, egy kéményszerű nyílás elé támasztott létra előtt állunk meg.

Szép sorban kapaszkodtunk fel, és utolsónak én maradtam, azaz nem, a kutya volt az utolsó s úgylátszik nem volt kedve egymagában lenni maradni, mert midőn egy pár fokot fölfelé haladtam, első lábaira állva, ruhámba akasztott fogaival, gyöngéden bár, de erősen marasztott. Úgy hiszem e perczen tiszta fogalmat szerezhettem magamnak az alvilágról és Cerberusáról. Gyorsan, de nem mondhatom, hogy valami hidegvérrel szálltam le kényes helyzetemből. Ismét két bányamunkás kapta öltre a kutyát, s ő túrta, hogy így czepelejk fel. Fönn a kéményszerű nyílás felett a szénfalba vágott téren ismét több sápadt alak vágott lihegve nagy széndarabokat. Fölöttünk egy még szűkebb nyílás, még meredekebb létra, s mindenütt fekete egyformaság. Szinte vártuk, hogy egy-egy sötét nyílásból mikor toppan elé egy sor fehér szakálú, törpe bánya-rém. A kis részekre pedig pillantani sem mertünk, hátha épen most szabadul ki onnan egy bánya-légáram, melyből egy lehellet — a halál. Mily jól esett a fekete, zakatoló kocsikból a mosolygó kék ég alatt, a szabad levegőn kiszállanunk. Azonban még borzasztóbb lehetett ekkor a bányász-élet Petrillán, hova másnap a helyi vonaton mentünk ki. Ott suttogva, titokban beszéltek, hogy a bánya egy része ég. Elszánt munkások nagy, vizes agyag-csomóval futottak be, hogy az égő falhoz vágják. Derekukhoz hosszú kötél kötve, melyet künn tartanak; erről érzik meg, ha az illető a meghatározott néhány percz múlva vissza nem tér, hogy leesett-e, s ekkor már elszántan futnak utána, hogy kihozzák a szerencsétlent. Így játszanak itt e merészek folyvást a halállal egy darab kenyérért . . . A hegyi pályán lefelé *hajtányon* utaztunk, melyet itt gyors futásában csak fékezni kellett és hajtani nem.

Petrozsény egyik legszebb pontja a Szurduk-szoros. Hogy kavarog, zúg, örvénylik itt az egyesült Zsil két magas sziklafal között harsogva. A karfátlan, magasan húzódó ösvényen szirtoldalhoz símúlva halad előre az útas, mert mintha hívná, vonná le egy láthatatlan Loreley, mint a hogy vonja a magas oldalról aláomló vízeséseket. A csillogó gneisztól ezüstszínű szírtek között örök szél orgonál kiegészítve a víz-okozta nagyszerű rapszodiát.

A Székelyföld fürdői és ásványvizei.*)

Irta: Réthy Dezső.

A fürdőipar és ezzel kapcsolatban az ásványvizekkel való kereskedés, mely a marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamara kerületét képező *Székelyföldre* nézve már ma is nevezetes jövedelmi forrást képez, az elmúlt 1892-iki évben is azokkal a nehézségekkel küzdött, mint a melyekre a kamara már előző évi jelentésében reámutatott. A közlekedési eszközök tökéletlen volta s különösen ez országrész legszebb vidékein a vasútak teljes hiánya lehetetlenné teszi a székelyföldi fürdők erőteljesebb fejlődését. S az ásványvizekkel való kereskedés terén is csak ott mutatkozik némi fejlődés, a hol közel esnek a vasútak.

A tárgyalt évben, különösen két mozzanat érdemel figyelmet a székelyföldi fürdők látogatottsága és az ásványvizek forgalma szempontjából. Az egyik a »magyar orvosok és természet-vizsgálók« által augusztus hó 22—25. napjain Brassóban tartott nagy-gyűlés, hol nemcsak beható megvitatás tárgyát képezte fürdőink ügye, hanem ezenfelül ásványvizeink az ott rendezett e nemű kiállításon is nevezetes részt vettek.

A másik mozzanat az a sajnos körülmény, hogy az egyes román nemzetiségű izgatók által hazánk és Románia között előidézett feszültség miatt e szomszéd országból, melynek jómódú társadalma azelőtt valóság-gal elárasztotta fürdőinket, a múlt évben még sokkal kisebb számban keresték föl azokat, mint az előző években, mikor már szintén érezhető volt a romániai látogatók számának a csökkenése.

Említést érdemel továbbá, hogy az egyes fürdőink tulajdonjogi, illetőleg kezelési viszonyaiban változások állottak be. Így például a *korondi* fürdőt, eddigi tulajdonosától, Orbán Félix bárótól megvásárolta Gáspár

*) A marosvásárhelyi kereskedelmi és iparkamara sajtó alatt levő 1892. évi jelentéséből, mely cikkirő — mint kamarai titkár — gondos szerkesztésében nemsokára meg fog jelenni.

Gyula, marosvásárhelyi kereskedő; továbbá a *görgény-sóaknai* fürdőt megvette Grün Izsák, szintén marosvásárhelyi kereskedő. A *borszéki* fürdő tulajdonjogi viszonyaiban annyi változás állott be, hogy a fürdő- és ásványvíz-üzlet Gyergyó-Ditró és Szárhegy községek tulajdonából a két község közbirtokosságának a kezébe ment át. Sajnos azonban, hogy még mindig a legtöbb fürdő részint tőkeszegény kezekben van, részint pedig oly birtokviszonyok közt sínylődik, hogy nagyobb mérvű beruházásokra, egyelőre legalább nem nyújthat kilátást. S ily körülmények között a kívánt gyorsabb fejlődést a közel jövőben nem igen lehet remélni.

Az egyes fürdők viszonyait, valamint az ásványvizekkel való kereskedés helyzetét a tárgyalt évben az alábbiakban ismertetjük. Az *alsó-idecsi* (maros-tordamegyei) sósfürdőn a vendégek száma az 1892. évben sokkal nagyobb volt, mint az 1891. évben. Az ásványvíz kereskedelmi forgalom tárgyát nem képezi. A fürdőn a tárgyalt évben semmife újítás vagy építkezés nem történt. A fürdő tulajdonjogi viszonyaiban változás nem állott be.

A *bibarczfalvi* »Baross-forrás« vizének üzleti értékesítése terén a lefolyt év nagy haladást jelez. E víz kezelését Incze Gyula baróthi kereskedő a legújabb igények színvonalára emelte. Ennek következtében sikerült az 1892. évben 195.150 üveg Baross-vizet ládákban, 48.559 üveget szabadon, szalmahüvelyekben, kocsi-rakományoként és 105.000 üveget borvizes szekerek útján, összesen tehát 348.709 üveget szállítani. E mennyiségből elszállított: Budapestre 6, Szegedre 1, Temesvárra 1, Aradra 1, Gyulafehérvárra 1, Kolozsvárra 2, Segesvárra 3, Brassóba 3, Bukarestbe 8 és Szlavoniába: Pakráczba 1, összesen tehát 27 kocsirakománnyal. Az ezen felüli mennyiség, ládákban 50 üvegenként csomagolva, Magyarország különböző városaiban kelt el. A helyi és vidéki fogyasztás a fenti adatokba nincsen belevonva. Tekintettel arra, hogy a »Baross-víz« a vasút mentén fekszik, az összes hazai hasonló vizekkel képes a versenyt kiállani.

A *borszéki fürdőt* 1892-ben 1128 egyén látogatta, míg 1891-ben volt összesen 1105 fürdővendég, tehát a látogatók száma 23-al növekedett. Az eladott ásványvíz mennyisége palaczkokban 1891-ben volt 2,881.085 palaczk; míg 1892-ben 2,732.384. Itt tehát közel 150.000 palaczknyi hanyatlás mutatkozik a tárgyalt évben. Mint nagy horderejű újítás megemlítendő az Oelhofer-Walser féle töltőgépnél a főkúthoz történt beállítása. E töltőgép eddig a legtökéletesebbnek bizonyult. A töltés mellett ugyanis a víz semmi szénsav-veszteséget nem szenved, ezért üledéke sincs és évek múlva is, bárhova szállítva, oly friss, üde marad, mint a forrásban. Másik előnye a nagy munkamegtakarítás; mert eddig éjjel-nappali munkával csak 8—10.000 üveget lehetett tölteni, most az új befoglalással és géppel 12 óra alatt 15—16.000 literes üveg tölthető, minek folytán

az éjjeli töltés egészen elmaradt, mert a keresletet bőven lehet a nappali töltéssel is fedezni. A víz minősége kitűnő. Építkezések is történtek a fürdőn. Befejeztek és megnyitottak hat nagyobb nyaralót, igen szép, minden kényelemmel berendezett szobákkal, melyeknek száma ily módon 78-czal szaporodott. Két új nagyobb szabású nyaraló építéséhez pedig ez őszszel fogtak hozzá. Ezeken kívül több apróbb újjáalakítás, disztítés, sétánybővítés stb. történt. A fürdő tulajdonjogi viszonyában is állott be változás, amennyiben eddig a fürdő- és ásványvízüzlet a két székely *nagyközségnek*: Gyergyó-Ditró és Gyergyó-Szárhegynek volt a tulajdona; most az arányosítás folyamán, nevezett két község *közbirtokosságáé* lett a legfőbb ítélőszék ítélete alapján, és így a kezelés is az eddigi fürdőbizottmány és községi képviselő-testületek kezéből átment a közbirtokosok által választott, 40 tagú igazgatóválasztmány kezébe. A maga nemében páratlan borszéki savanyúvízre nézve a vasúti állomásig való tengelyen szállítás nehézségei és költségei, valamint a vasúti magas díjtételek csaknem lehetetlené teszik, hogy Magyarország Királyhágón túli részében sikerrel versenyezhesen. Miért is nem lehet eléggé óhajtani, hogy a tervbe vett szászrégen tölgyesi vasút mielőbb kiépíttessék. Ha vasút lesz közelben, magától felvirágozik e nagy jövőre hívatott fürdő és ásványvíz-üzlet; vasút nélkül ellenben 95 km. távolságban az utolsó vasút-állomástól, ma állandó és biztos alapokra fektetett fejlődés alig képzelhető.

As előpataki fürdőt a turistákon kívül, kiknek száma az 1500-at meghaladta, 841 beteg vendég látogatta; e számot az 1891. évi látogatottsággal összehasonlítva 227 volt az apadás az állandó vendégek számában. Az ásványvizek forgalma körülbelül *egy* millió palacz volt. A tárgyalt évben az Oertl-féle sétagyógymódot behozta és hidegvíz-gyógyintézetet létesített az igazgatóság. A fürdő tulajdonjogi viszonyában semmi változás nem állott be.

Görgény-Sóaknán az 1891. évben a telepen 65, a községben pedig 30 fürdővendég tartózkodott állandóan; míg az 1892. évben a fürdőtelepen 90, a községben pedig 40 vendég időzött. A víz nem képezi kereskedelmi forgalom tárgyát, csakis fürdésre szállították. A fürdőn a tárgyalt évben semmiféle újítás nem történt. A fürdőtelepet Grün Izsák marosvásárhelyi kereskedő megvásárolván, annak jókarba hozását s különösen az úszoda kitakarítását megkezdette.

A hargitai-fürdő (Csikmegyében) sokkal látogatottabb volt, mint 1891-ben; 1892-ben ugyanis volt 512 napos vendég, míg 1891-ben 383. Az ásványvíz kereskedelmi forgalomba nem jött. A fürdőn az 1892. évben 1 hideg fürdő és egy 10 szobás lakóházat építettek és így jelenleg van 4 ház 31 szobával, 2 hidegfürdő és 1 kengődör. A fürdő tulajdonjoga Csicsó

községé, s változás a jogczímben nem állott be. E szép fenyves fürdő emelésére czélszerű volna az ott levő többféle gyógyerejű víznek, valamint a kén- és szénsavas kigőzölgésnek a vegyelemzése, a gyógyfürdő elnevezés kieszközlése, miáltal a fürdőt, melynek kitűnő gyógyhatása így is messze vidéken ismeretes, még szélesebb körökben is felkeresnék.

A *kézdipolyáni* »Venus« ásványvíz-forrást az 1892. év szeptember hó 1-én nyitotta meg Szabó Albert kézdivasárhelyi könyvnyomda-tulajdonos. Eddigélé azt a sajnos tapasztalatot tette, hogy a magas vasúti vitelbér miatt a Királyhágón túlra vizet szállítani lehetetlenség. Különösen a brassó-kézdivasárhelyi vonalon oly magas díjtételeket alkalmaznak, hogy Brassótól Kézdivasárhelyig egyéb tárgyakat is előnyösebb fuvarosokkal szállíttatni s tényleg így is szállítják azok legnagyobb részét. A »Venus-víz« a jelenlegi kezelés mellett nemcsak mint gyógyvíz, de mint élvezeti czikk is kitűnő.

A *kászon-imperi* víz is egyike a Székelyföld legkedveltebb ásványvizeinek. A tárgyalat évre vonatkozólag azonban, a kamara ismételt felhívására sem sikerült a tulajdonostól adatokat nyernünk

A *kirulyi fürdőt*, mely a lövétei r. kath. egyház tulajdonát képezi, félreeső fekvésénél fogva csak azok látogatták, kiknek ott saját házuk van. A községtől ugyanis egyesek régebben házhelyet kaptak, arra saját költségükön házat építettek s a házhely után a tér nagyságához képest, évenként haszonbért fizetnek; a fürdő és ivóvíz használatáért azonban semmit. Így a »Kirulyi fürdő« évi tiszta jövedelme, a kiadások levonásával, 1892-ben csak 40 frtra tehető.

Koroná, e kies fekvésű és kitűnő gyógyhatású vizekben bővelkedő udvarhelymegyei gyógyfürdő, a jelentésünk tárgyát tevő évben *Gáspár Gyula*, marosvásárhelyi kereskedő tulajdonába ment át, ki azonnal hozzáfogott az elhanyagolt fürdő újjáalakításához. Még a múlt év őszén hozzáfogtak a földmunkálatokhoz és a parkozáshoz. A nagy fasort meghosszabbították, kényelmesebb szerpentin-utakat készítettek, sok fenyőfát ültettek ki, s általában a fürdő parkját tervszerűen átalakították. Különös gondját képezi azonban az új fürdőtulajdonosnak, hogy a jövő idényben a közönségnek már a lehető legteljesebb kényelmet biztosítsa. E célból a régi lakóházakat jó karba helyeztette s a szobákat mind fertőtlenítette. A fürdőévadra egy új lakóház is elkészül 24 szobával. A hideg es meleg fürdőket is teljesen helyreállítják s nevezetes újjítás leend, hogy az annyira híres, sós égvényes fürdőt, mely eddig távol a hegyen volt, egész az országút széléig levezetik, a hol az e célra külön megszerzett földterületen két fürdő-medence épül; egyik a nőknek, másik a férfiaknak. A borvíz-kút nagy újításon ment keresztül. Szakértő kútmester vezetése alatt a kút

két forrását két külön köpübe vezették, úgy, hogy egyik a gyengébb, másik az erősebb borvizet tartalmazza.

Szóval Korond gyökeresen átalakúl, a minek hasznát első sorban a környékbeli székely nép veszi, melynek kereseti viszonyaira a fejlődő fürdő igen jó hatást van hivatva gyakorolni. Az ásványvíz, ez ideig kereskedelmi forgalom tárgyát nem képezte; kitűnő hatásánál fogva azonban a vendégek az időny végével, rendesen vittek magukkal belőle, hogy a gyógy-módot folytathassák. Kívánatos volna, hogy e víz a kereskedelem útján, mielőbb minél szélesebb körökben hozzáférhetővé legyen. S ezt lehetővé fogja tenni az a körülmény, hogy a fürdő új tulajdonosa legújabb szerkezetű Oelhofer-Walser-féle töltőgépét szerzett be, mely egyébiránt a legközelebbi fürdőidényben már a gyógy-kereső közönségnek is rendelkezésére fog állani, mi az erdélyi részek fürdőinél eddigelé egyedül álló eset. A korondi ivó gyógyvizet és a sósforrást újonnan vegyelemezés alá vette Hankó Vilmos dr. A szakértői vélemény szerint a korondi *ivó-forrás* vize a legértékesebb vasas savanyú vizek egyike, mely még a hírneves schwalbachi (Weissbrunnen) mellett is megállja helyét. A vízben a vasbikarbonáton kívül lényeges alkotórészek: a szabad szénsav, a natrium- és magnézium-bikarbonát. Az orvosok sikerrel használhatják mindazon esetekben, melyekben a szénsavban és natrium-bikarbonatban gazdag vasas vizek javalva vannak. A korondi víznek a vasas vizek legtöbbször felett elsőbbséget ad az a körülmény, hogy a vas és a többi bikarbonátnak egymáshoz való viszonya olyan, hogy a vérszegénységben és más bajokban szenvedők emésztésének megzavarásától nincs mit tartani. A korondi víz ezenkívül, mint asztali üdítő víz is kitűnő és méltó az orvosok figyelmére s a közönség pártolására. A korondi *sósforrás* vize egyike a legkitűnőbb sósvizeknek, melyben a konyhasón kívül fontos alkotó részek: a sósvizekben szokatlan sok szabad szénsav, a vas- és a natrium-bikarbonát.

A *Kovácsna-vajnafalvi fürdőt* 1892-ben összesen 1063 vendég látogatta. Az 1891-ik évhez viszonyítva a szaporulat 142. Az ásványvizek kereskedelmi forgalma 1891-ben 5059 frt 07 krt tett ki. Az 1892-ik évi üzleti forgalom szintén ilyen összegre tehető. Az ásványvíz-források hasznábérbe voltak adva; de a tulajdonos részvénytársaság azokat újból hosszabb időre hasznábérbe óhajtja adni. Kívánatos volna, ha alkalmas vállalkozó találkozna, a ki ez üzletet kezébe venné. A Pokolsár, Mikes-fürdő és Sósfürdő, valamint a Horgász üdítő- és gyógyvíz körül 1891-ben a fürdő-részvénytársaság mintegy 12.000 frt értékű építkezést létesített; az 1892. évben a Hankó-kút és sétaterek körül tettek javító munkákat és építkezéseket. A fürdő- és ásványvizek tulajdonjogi viszonya annyiban változott, hogy a Mikes-fürdőt és az Apor-féle telket a fürdő-részvénytársaság tulajdonjogilag

megvette; az egyéb ásványvíz-forrásokat Kovászna községtől és a közbirtokosságtól 40 évi időtartamra haszonbérbe vette ki. Az Apor-telken nyaraló-telkecskéket szakítottak ki 300—400 □ öl területtel; a villatelkekből eladatott 9 és még eladatlan van 6; az építkezés a nyaralótelkek egy részén már folyamatban van.

A *répáti ásványvíz* 1892-ik évi kereskedelmi forgalma volt összesen 590,000 félliteres palaczk, majdnem még egyszer annyi, mint 1891-ben. A »répáti« forrás több vizet nem szolgáltat, noha több millió palaczk víz is eladható volna. A forrás csekély víz-mennyisége miatt ez üzlet a fenforgó költségeknél s a forrásnak nagyon félreeső kedvezőtlen fekvése miatt nem igen jövedelmező. A forrás kezelése, a víz töltése a giesshübli vizek mintájára történik. A piaci- és árviszonyok még nem tökéletesek, azonban folyton javúlnak, s csak az a kár, hogy több vizet nem lehet előállítani. A forgalomba hozott répáti ásványvízből 1892-ben Romániába 180,000 palaczk, Bécsbe 1500 palaczk, Berlinbe 450 palaczk volt kiszállítva. Különösen Románia olyan piacz, melyen a székely ásványvizekből jó kezelés mellett évente több millió palaczk vizet lehetne értékesíteni a vízmennyiségünkben is gazdagabb forrásokból.

A *szovátai gyógyfürdőnek* a látogatottsága a tárgyalt évben igen élénk volt. A fürdő-vendégek száma mintegy 30% -al több volt, mint az 1891-ik évben. A fürdő-látogatók számát pontos számokkal, megbízható adatok hiányában, kimutatni nem lehet; de az általános forgalmi viszonyokból lehet következtetni a jelzett tényre. A sós víz kereskedelmi forgalom tárgyát nem képezte. A múlt évben a fürdő-vendéglőt két vendégszobával kibővítették. A fürdő tulajdonjoga felett a kir. törvényszéknél per folyik és a fürdő kezelését Szoboszlai György körjegyzőre, mint zárgondnokra bízta. A fürdő fejlődése érdekében mindenképp kívánatos lenne, ha a tervbe vett marosvásárhely-parajdi vasúti vonal mielőbb kiépülne.

Csik-Tusnád fürdőn a tárgyalt évben, az 1891. évi eredményhez képest a vendégek száma körülbelül 500-al csökkent, mi főleg a román izgatások következménye, minthogy e fürdő látogatóinak túlnyomó nagy része romániai eredetű. A fürdőn lévő ásványos források vizeit, csekélyebb víz-állományuk miatt nyáron át csupán a vendégek fogyasztják; téli időn pedig a szomszédos községek hordják szét. Kereskedelmi forgalomba azonban nem jutnak. Az 1892-ik évben épült egy 12 lakószobából álló két emeletes ház. Több hasonló építkezés van tervben. E páratlan szép fekvésű fürdő érdekében kívánatos, hogy a tervezett csikszereda-sepsiszentgyörgyi vasútvonal mielőbb kiépíttessék.

A mi általában véve a kamara kerületében található ásványvizek üzleti forgalmát illeti, említést érdemel, hogy az 1892-ik évben elszállítta-

tott a szászrégeni vasúti állomásról 5680, Kézdi-Vásárhelyről 3963, Maros-Vásárhelyről 163, Kovásznáról 76, Székely-Udvarhelyről 30, Sepszi Szent-Györgyről pedig 24 métermázsa ásványvíz.

Romániába kivetett a bodzai vámon át 600, Csík-Gyimesen át 4870, Gyergyó-Békáson át 130, Sósmezőn át 22.940, Tölgyesen át 501.951, összesen tehát 530.491 kilogramm súlyú ásványvíz.

A fürdő-iparnak és az ásványvizekkel való kereskedésnek a föllendülése rendkívül jótékonyan hatna a székely nép mostoha kereseti viszonyaira. *Ha fürdőinket az ausztriai fürdők színvonalára lehetne emelni*, az egész Székelyföld népének oly nagy kereset volna biztosítva, hogy a *Romániába irányuló kivándorlás lényegesen megcsappanna*. Hasonlóképen az ásványvizeink versenyképességét jelenleg hátráltató akadályok eltávolítása által, ez üzletág igen figyelemre méltó összegeket vonzhatna a tőkeszegény Székelyföldre.

E fontos szempontokra való tekintettel kötelességének tartja a kamara, hogy a székelyföldi fürdők és ásványvizek érdekében különösen kérje a magas kormánynak jóindulatú támogatását, s hogy ez ügyet első sorban a kereskedelemügyi miniszter úr nagybecsű jóakaratába ajánlja.

Fürdőinknek a kor színvonalára való emelése, a kamara véleménye szerint, *kiváló országos és nemzeti érdek*. Úgy közegészségügyi, mint közgazdasági érdekeink szempontjából egyaránt kívánatos ez; de óhajtandó nemzeti szempontból is, hogy a még mindig túlnyomó részben külföldre járó fürdőzők minél inkább haza tereltessenek. Csakhogy jelenleg fürdőink többnyire oly kezekben vannak, hogy a tulajdonosok a legjobb akarat mellett sem képesek azokat a nagy beruházásokat megtenni, melyekre okvetlenül szükség van, ha azt akarjuk, hogy a fürdőhely a közönség mai igényeit teljesen kielégíteni képes legyen. S még, ha volna is rendelkezésre álló tőke, ama rossz szokással és előítélettel szemben, mely hazánkban a külföldi fürdők bálványozása körül általánosan észlelhető, csak az esetre akadna vállalkozó, ki e visszas állapot hátrányos befolyásának, csakis évek hosszú során át keresztülvihető leküzdésére magát elszánja, ha legalább arra az átmeneti időre, míg a közönség érdeklődését a fürdő iránt szélesebb körben felköltheti, szabadúlhatna azoktól a súlyos közterhektől, melyek vállalatának sikerét, mai napság, egymagukban is kockáztatják. Szóval a kamara fürdőink fölvirágzását csakis attól remélné, ha az állam fürdővállalatainkat támogatásban részesítené. Vagyis, mint a magyar orvosok- és természetvizsgálók 1892. évi nagy-gyűlése Gáspár Gyula, kamarai levelező tag indítványára kimondta, ha a kormány hasonló állami kedvezményekkel biztosítana fürdőink számára, mint a minő kedvezményekben részesülnek az 1890. évi XIII. t.-cz. értelmében az újonnan meg-

honosított iparágak. A mennyiben pedig ily kedvezmények (adóelengedés stb.) általánosságban véve, biztosíthatók nem volnának, legalább az volna kívánatos, ha az állam egyes nagy jövőre hívatott fürdő-telepek számára, a szükséges beruházások megtétele céljából hosszabb időre terjedő kamat nélküli, vagy kis kamatú kölcsönt nyújtana.

Az ásványvizekkel való kereskedés érdekében mindenekfölött kívánatos a vasúti szállítási díjtételek további mérséklése. A székelyföldi ásványvizek ugyanis a XIV. vonalszakaszba esvén, nemcsak szerfelett drága azoknak a budapesti s egyáltalában a világpiacokra való szétküldése; hanem különösen az elhasznált üres üvegek visszaszállításával járó kiadások rendkívül nagyok, mert majdnem annyiba kerül egy kocsirakomány üres üveg (100 láda, 50 egy literes üveg) visszaszállítása, mely pedig csak 4800 kiló súlyú, mint ugyanazon 100 láda 50 db 1 literes ásványvízzel töltött üveg felszállítása, mely pedig 10,000 kiló súlylyal bír. Már pedig nagyobb vízforgalom csak úgy érhető el, ha a fogyasztó közönség nem kénytelen üvegestől megvenni a vizet. Továbbá kívánatos volna a téli hónapokra fűthető kocsikat rendelkezésre bocsátani az ásványvizek szállítására, mert mint most is megtörtént, december, január és február hónapokban nem lehetett veszély nélkül egyetlen láda vizet sem szállítani, s így a víz-üzlet e miatt egy negyed évig szünetelni kénytelen.

Az ásványvíz-üzlet emelése céljából tehát kívánatos volna 1. az egyes ládaküldeményekre nézve az A) osztály díjtételét legalább 30% -al mérsékelni; 2. a félkocsirakományra az egész kocsira nézve engedélyezett különleges díjszabást kiterjeszteni; 3. az I. különleges díjszabás díjtételeit az ásványvízre nézve 20% -al mérsékelni és végül 4. télen, a szükséghez képest, fűtött kocsiknak rendelkezésre bocsátása.

I R O D A L O M .

Az oláhkérdés Erdélyben és Magyarországon.*)

Cestiunea română în Transilvania și Ungaria. Replica junimii academice române din Transilvania și Ungaria la »Răspunsul« dat de junimea academică maghiară »Memoriului« studenților universitari din România. Cu o hartă etnografică a Austro-Ungariei și a României. Sibiu. Institut Tipografic. 1892. N.-8. r. VII + 152 l.

*) Egyidejűleg megjelenik a „Földrajzi közlemények“ idei évfolyama sajtóalatti I. füzetében.

Ez a teljes czíme az előzőben említett (állítólag) bécsi, gráci, budapesti és kolozsvári egyetemi oláh ifjúságnak — napilapok közleményeiből is eléggé ismert — »Az oláh kérdés Erdélyben és Magyarországon« nevű replikája eredeti oláh kiadásának, mely felelet akarna lenni a magyar ifjúságnak az első memorandumra adott 1891-iki *Válasz*-ára.

Tudjuk, hogy a jelen *Replikára* is készül illően — és utoljára — megfelelni a magyar egyetemi ifjúság, másfelől ez öt nyelven kiadott alkotmányosértő, kihívó írat szerzői és kiadói ellen a törvényes vizsgálat is megindult, s ez felment ama kötelesség alól, hogy ez újdonságot bővebben ismertessük. Minket inkább csak a hazánk néprajza- és statistikájáról írt fejezet, de kivált a munkához csatolt néprajzi térkép érdekel. Amabban, a régi követ fűjják — az oláhság dákó-román eredete, a római kontinuitás és főleg az autochtónság mellett kardoskodik. Heves kirohanást tesz a Roessler-Hunfalvy-Réthy-trias ellen, (a mint a *Replika* nevezi) hangosan kiáltva Európának az oláhok által már annyiszor elcsépelet sztereotipikus érvek alapján, de elfogadható bizonyítékok nélkül, hogy az oláhság *ős-lakója* Erdélynek, hol *17 század szenvedései múltán* maig is beszéli a »lingua rustica latina«-ból fejlődött oláh nyelvet, s mi magyarok *csak jövevények*, bitorlók vagyunk — az ő régi hazájukban, stb.

A röpirathoz mellékelt térkép, *Kiepert H.* »Uebersichtskarte der Verbreitung der Deutschen in Europa«-ja után készült 1: 3,000,000 nagyságban, s már maga az a körülmény, hogy hazánk néprajzi képét oly térkép után szemlélteti, mely a *német elemre* irányozza főtékintetét, eléggé jellemzi a kiadók tendenciózus irányát.

Mikor az első (bukaresti) memorandum 1891 elején megjelent, ahhoz *Andree* néprajzi térképe volt adva. De azzal nem voltak meglegedve, mert (a mint ama röpiratban, az oláh íjak maguk írják) »az nem tünteti fel a Magyarországon lakó összes oláhokat, mivel az oláh elem sokkal tovább terjed a Tisza felé, mint a hogy az, azon a térképen látszik.« Most hát olyan térképre volt szükségük, melyen *nagyobb legyen* az oláh-lakta terület, s így jobban dokumentálhassák Európának, mily sok oláh nyög a magyar zsarnokság (!) nyomása (?) alatt. S ebben a tekintetben, azt hiszem, hogy Kiepert műve (!) teljesen kielégítheti vágyaikat.

. Ezen a térképen ugyanis Erdély, fel egész Máramaros-Szigetig, nyugat-dél felé pedig Nagy-Károly, Margita, Nagy-Várad, Sarkad, Gyula, Arad, Temesvár, Versecz és Uj-Moldova határáig, nem egyéb egy nagy (kék színnel festett) tengernél, melyen a német telepeken kívül csak itt-ott tű-

nik fel magyar szízetként néhány apró fehér folt. A székelységnek megkegyelmeztek, hisz közzéjük már mégis csak sok lett volna oláh foltokat berajzolni; hanem azért Brassóvármegye délkeleti csücskének érdekes magyar telepe, a csángóság — oláh színjelöléssel van feltüntetve. Csíkvármegye észak-keleti szögletében is kelleténél több jut az oláhságnak, de érdekesebb az, hogy pl. Deés, Szamosújvár és kiterjedt magyar vidéke, aztán Nagy-Enyed, Torda és Torda-Aranyos-vármegyének magyar közép-része teljesen oláh, melyen *még csak pontocskák sincsenek szárvva* a magyarságnak.

Hasonlóan bánik el a térkép Kolozs-vármegye magyar telepeivel, és ráadásul olyan nevetségesen-bosszantó, de tendenciózus dolgot mivel, hogy *Kolozsvárt* — hazánk legmagyarabb, s mondhatni tisztán magyar városát — *némétté* teszi és annak hirdeti. Természetesen így vagyunk a többi területekkel is. Azok az érdekes magyar földnyelvek, melyek Magyarországon anyaterületéről Bihar-, Békés-, Csanád-vármegyék keleti széleiről az oláhlakta nagy országrészbe mint megannyi kulturális előőrök benyúlnak, délen meg Torontál-, Temes-, sőt Krassó-Szörény-vármegyéinkben és Déván szórványosan előfordúlnak, mind szándékosan figyelmen kívül vannak hagyva. S hogy ez miért van úgy, azt felesleges magyaráznunk.

Maga a könyv tartalma olyan, hogy bizony nem kis fejtörésbe kerülhetett annyi sok hazug adatot, célzatos állítást, hamis vádat és rútvérféltést összeírni, mint a mennyi benne van. Hiszen (hogy unalmassá ne váljak) legyen elég csak a következőket említenem.

Hogyan szaporodnak a magyarok? Ez a hazánk statistikájáról írt fejezet egyik alcíme, melyben felsorolja *Keleti* Károlynak »Magyarország statisztikája« után — de van eszük a szerzőknek, hogy az 1880-iki népszámlálás adatait közöljék — hogy van összesen 6,403,687 magyar, kik közé (szégyenszemre) be vannak véve a 638,314-re menő zsidók is; nem magyar lakóink száma pedig 9,335,684. Csakhogy a *Replika* szerzői szerint a magyarok *valódi száma nem lehet nagyobb 5—5½ milliónál*, hanem azért, hogy e felett ne vitatkozzanak — nagylelkűen — elfogadják, illetve megengedik, hogy számuk 6,4 milliónyi legyen. Ebből csinált aztán a sovínista magyar ifjóság 8 majd 9 milliót, s a következő alcímben azt is megtudjuk, hogy *Keletitől* eredt a 9 millió magyarról szóló mese (!), melyet úgy gyártott, hogy az 1890. év utolsó napján végzett népszámlálás szerint, minden *magyarúl (is) beszélőt*, magyarnak vett!

Az »oláhok területéről« szólva konstatálja a röpirat, hogy Erdélyben,

a magyarok- és szászokkal szemben az oláhok alkotják a népesség abszolút többségét. Ha pedig vonalat húzunk Új-Moldovától, Fehértemplomon, Temesváron, Nagy-Szalontán, Nagy-Váradon, Nagy-Bányán, fel Borzáig, ettől a vonaltól — úgymond — egész Erdély keleti határáig, kompakt oláh lakosságú, melyen nincs több néhány ezer idegennél (értsd természetesen — magyarnál), kiknek száma megfelel viszont az oláhok amaz ezerjeinek, kik e vonalon túl a Tisza felé laknak a magyarság közt. Tehát, eltekintve a vármegyék mesterkéltn kikerekítésétől, az oláhok a tulajdonképeni Magyarországon úgyszólván még sokkal egységesebb nemzeti komplexúst alkotnak, mint magában Erdélyben! S mindez ritkítva van szedve, hogy annál szembetűnőbb legyen.

Igy foly ez tovább. De mit szóljunk még az olyan könyvről, mely jogtalanságnak tartja, hogy a budapesti egyetem 217 nyilvános és magántanára közül csak is *egy* oláh — és valóságos égbekiáltó igazságtalanságnak, hogy a kolozsvári egyetem pedig *magyar* (és tisztán magyar), s az előadások is *mind magyarul folynak*, holott Erdélyben az oláhok vannak többségben!

A könyvben egyébiránt még sok ily nevetségesen mulattató részlet van; de azért azt hiszem, kár az olyan nyomdai termékre többet vesztegetni, mely lapokon keresztül ír arról, hogy a nemzetiségi törvény — paródia, mely jobb ügyszó méltó szorgalommal gyűjtötte össze és közli a külföldieknek ellenünk írt kirohanásait, mely nem ismeri el az 1848-iki erdélyi úniót, melynek minden lapja a magyar zsarnokságról (!), magyarosító kormányzatról, sovínista önkény-uralmi törekvésekről szól és elnyomatást lát abban is, hogy pl. minisztériumainkban összesen csak 18 oláh hivatalnok van, holott a népességi arány szerint (melyet 17 $\frac{1}{2}$ %-nek mond) 320-nak kellene lennie és végül, mely azt hangoztatja, hogy *az oláh népnek`mindennap: szava*, hogy inkább a muszkák alatt legyenek, mint (továbbra is) a magyarok alatt!?

Hanem az a (bár nem a tárgyra tartozó) érdeme meg van, hogy a röpirat végén közölve van egy érdekes és meglehetősen teljes bibliográfia a Romániáról eddig megjelent művek- és nevezetesebb folyóirati cikkekről, mely jó tájékoztatóul szolgálhat annak, a ki Romániáról és az oláhokról akarna olvasni. Mert ama lajstrom könyveinek nagyrésze olyan, melyekből elfogulatlanul ítélve, okosat is lehet tanulnia annak, ki nem politikai vakbuzgósággal olvas.

V. E.

Tisztelt olvasóinkhoz!

Ugyanazzal az iránynyal, s nagyjában ugyanazokkal a czelokkal és feladatokkal, mint a melyek múlt évi programmunkban körvonalozva voltak és az «Erdély» beköszöntő kis cikkében kifejtettek, lép egyesületünk értesítője a jelen füzettel második évfolyamába.

Az elkésett megjelenés, indokolását abban találja, hogy egyesületünk belső szervezetében lényeges változások eszközöltetvén, azoknak keresztülvitele és életbeléptetése folyóiratunknak a rendszer időben való megjelenését lehetetlenné tette. De azt hiszem, hogy a jelen tartalmas füzet terjedelmével teljesen pótoljuk az «Erdély» elmaradt számainak íveit, a nyár folyamán pedig, mikor a turistaság majd teljes működésében leend, pótoltatni fog az is, a mi netalán ezúttal elmaradt.

Lapunk fődolgozó-társait ezutánra is sikerült az «Erdély» részére megtartanunk, úgy, hogy változás csak is a szerkesztő személyében történt, amennyiben folyóiratunk szerkesztését felkérésünkre Veress Endre, az «Erdély» eddigi tevékeny fődolgozó-társa, s a turista-irodalom egyik régi munkása volt szíves magára vállalni, kinek szakavatottsága, irodalmi képzettsége és összeköttetése, valamint ismert ügybuzgalma teljes biztosítékot nyújt az iránt, hogy egyesületünk értesítője azon a polczon, melyre emeltetett, nemcsak megmaradni, de a jövőben még tetelesen emelkedni is fog.

E változást elkerülhetetlen szükséggé tette az a körülmény, hogy egyesületünk belső ügyvitelét a munkafelosztás elvén megállapított ügyrend értelmében új és intenzívebb alapokra fektetvén, az egyesület titkára az «Erdély» további szerkesztését a titkári, vagy a szerkesztői teendők hátránya nélkül el nem láthatta volna.

Midőn ezt a körülményt mélyen tisztelt olvasóinknak, illetve tagtársainknak bejelentem, nem múlászthatom el itt ezen a helyen is Radnóti Dezső titkárnak, mint volt szerkesztőnek és az «Erdély» fődolgozó-társainak, folyóiratunk megalkotása és szellemi értékének

emelése, valamint irányának megállapítása körül kifejtett önzetlen és eredménydús, lelkes fáradozásaiért hálás köszönetet mondani.

Ama reményben, hogy már eddig is teljesen sikerült tisztelt olvasóközönségünket meggyőzni arról, hogy egyesületünk és annak hivatalos lapja, az «Erdély» nemcsak jó és nemes, de szent ügyet is szolgál és szolgálatát hiven, becsülettel és tisztességgel teljesíti, azzal az őszinte ígérettel, hogy jövődő munkásságunk is teljes önzetlenséggel és kitartó szorgalommal fog a kitűzött célok eléréseért küzdeni, bátran lépünk a jelen füzettel — mely az «Erdély» új, immár II. évfolyamát megkezdi — a nyilvánosság elé és bocsátjuk azt missionális útjára, kérve minden tisztelt olvasónkat, hogy egyesületünket és annak értesítőjét, úgy szellemi, mint anyagi támogatásban részesítsék és hazafias ügyünknek minél több barátot, s pártfogót szerezni igyekezzenek.

Az együttes munka teremthet nagy eredményt, szétszórva az erők elforgácsolódnak! Egyesüljünk tehát minél számosabban és teljesítsük együtt, közös erővel honfiai kötelességeinket itt is, a hol arra a legszebb tér áll nyitva.

Az E. M. K. E. egyesületünknek a megalapítója és védnöke — legyünk mi az ereje!

Feilitzsch Arthur báró

az E. K. E. ügyvivő-alelnöke.

KÜLÖNFÉLÉK.

Czím-képünk.

Azt hiszem kellemesen lepjük meg t. olvasóinkat azzal az érdekes címképpel, melylyel az »Erdély« új évfolyamát megindítjuk. A címkép — mely ezentúl folyóiratunk minden száma homlokát díszíteni fogja — annyival becsesebb, hogy nem valami ideális tájképet ábrázol, hanem hazarészünk szebb vidékeiről vett valódi látképeket tüntet tel. Így a rajz háttérében Erdély legmagasabb hegycsúcsa, a *Negoj* büszke orma emelkedik, mint hegymászóink vágyainak netovábbja. Balra a *Királyhágó* sziklás útjának egy részlete látható, a mint a *Rév* egyik alagútjából kirobogott vonat hozza felénk az Erdély természeti szépségei iránt

érdeklődő útasokat. A kép jobb oldali magaslatán álló *Géczy-vára* romjai a turistaság történeti momentumai felkutatását és munkakörünkbe való vételét hirdeti. Míg a tájkép közepén folydogáló víz, a Torda-Aranyos-megyei kies *Fára-patak* vadregényes medrét varázsolja elénk. De, hogy a rajzba egy kis életet is vegyítsünk, s így kiegészítsük a tájképet: ott látunk a fenyvesből lejövő két hegymászót, a patak mellett pedig egy horgászó türelmes tagtárs lesi a *jó szerencsét*, s az országúton végül bicyclista szolgálja »karikázva« a turistaságot.

Az így röviden ismertetett címkép készítésekor nagy súlyt fektettünk arra, hogy azt *erdélyi és lehetőleg körünkből* való *kolozsvári* »rajzmester« rajzolja meg. S az illusztrátort meg is találtuk *Schlumbrecht* Gyula fiatal tagtárs személyében, ki az eléje tűzött feladatot (mint t. olvasóink is láthatják) derekasan oldotta meg. *Schlumbrecht*, mint *Graf* Jakab kolozsvári ref. főgimnáziumi rajztanár egykori tehetséges tanítványa, s a fővárosi rajztanár-képezde jeles növendéke ügyesen kezeli a rajzönt és több képes lapnak is készített már rajzokat. Kötelességszerűleg mondunk neki tehát ez úton is köszönetet egyesületünk iránti szívességéért, melyet folyóiratunk csinos kompozíciójú címképe megrajzolásával tanúsított.

Szerkesztő.

A „Báthory-ház“ Kolozsvárt.

Abból az alkalomból, hogy az E. K. E. kolozsmegyei osztályának új elnöke, *Szádeczky* Lajos dr. indítványára, illetve elnöki székfoglaló beszéde alapján elhatározta a kolozsvári történeti nevezetességű épületek megjelölését és *Szathmáry* Elek a tulajdonában lévő u. n. »Báthory-ház« megjelölésére felajánlott 100 forintot, érdekes vita keletkezett a lapokban a »Báthory-ház« felett, mit általános érdekességénél fogva — s azért is, hogy egyesületünk tevékenységének krónikája teljes legyen folyóiratunkban — az alábbiakban ismertetünk meg röviden olvasóinkkal.

Az »Ellenzék« idei 36—37. számában két vezércikk jelent meg (a mint utóbb kiderült) *P. Ő.* tollából, melyekben ő azt állította, hogy a szóban forgó mai Szathmáry-féle ház nem volt a Báthoryak háza, s hogy a Báthory-fejedelmeknek Kolozsvárt tulajdonképpen nem is volt lakásuk, mert ha ide jöttek, a kolozsmonostori jezsuita kolostorban szálltak meg; s hogy végül — ha lett volna is itt lakásuk, a Báthoryak emléke nem érdemelné a megörökítést.

Ezt az eddigi közhiedelemmel ellentétbe helyezkedő s utolsó részében abszurd állítást olyan felületes, gyenge és következetlen érvelés kísérte, hogy nem került nehéz munkába a *válasszírónak* az »Ellenzék« 40—41. számaiban azokra megfelelni. Jellemző, hogy a névtelen válasszíró épen az

ő saját fegyvereivel dönti meg *P. J.* tájékozatlan állítását, kimutatván, hogy *Jakab Elek* (kire cikkíró hivatkozott) az ő »Kolozsvár Történetében épen nem bizonyít a cikkíró mellett és a Báthory-ház ellen, mert gyakran emlegeti a Báthory-házat s a fejedelmi palotát és maga a válasziró is abban a hitben van, hogy a »Báthory-ház« hagyománya nem alaptalan, mert a Báthory-fejedelmek gyakran megfordultak és laktak Kolozsvárt. Ezt a feltevést számos felhozott egykorú kútfői vonatkozás támogatja, melyeknek adatai erősen ráillenek a hagyomány által is Báthoryháznak tartott mai Szathmáry-féle ház fekvésére és beosztására.

Válasziró szakértelemmel írt cikkéből (az »Ellenzék« 41. sz.-ban) azt is tudjuk, hogy a vitatott Báthory-ház faragványain szétszórva 1534—1581 közötti számos felirat és évszám olvasható. A ház tehát mindenestre fennállott a Báthoryak korában, s így bátran lehetett, hanem is a Báthoryak háza, de legalább lakása, a kik mindannyian és sokszor hosszabb ideig tartózkodtak Kolozsvárt és bent a városban, nem pedig Monostoron szállottak meg.

A komoly történeti adatok úgylátszik nem győzték meg *P. J.* urat, mert másnap egy újabb vezércikkkel felelt (az »Ellenzék« 42. sz.-ban) anélkül azonban, hogy valami bizonyítékkal védhette volna ezúttal is álláspontját. De a helyett olyan nagy történelmi járatlanságot eláruló állításokat koczkáztatott, hogy ezek alapján, midőn a vitát a »Kolozsvár« 44. száma tárczájában *V. E.* ismertette, az eddigi védő adatok számos új bizonyítékot csatolva, *P. J.* úr történeti tudakosságát jellemző adatokkal illusztrálván, találó gúnnyal és szatirával tette nevetségessé s czáfolta meg a támadó cikk újabb állításait.

A »Báthory-ház« múltjának kiderítését tehát *P. J.* támadása eddigi tudásunknál *egy lépéssel sem* vitte előbbre. Azonban ha nem is a vitának, de a megindított s elfojtani nem sikerült mozgalomnak még is meglett az az üdvös eredménye, hogy *Szádeczky Lajos* osztály-elnökünk komolyan hozzálátott a városi levéltár régi írataiból a »Báthory-ház« érdekes kérdésének tisztázásához és reméljük, hogy sikerülnie is fog neki a közel három százados hagyományt elosztatva, kideríteni, hogy mennyi alapja van a közhiedelemnek s a hagyománynak. Bármit is fog azonban kutatása kinyomozni, bárkié lett legyen is az a főtérünkön álló régi és műépítészeti szempontból nagybecsű ház (melyben a vitából bizonyosnak látszik, hogy a Báthoryak csakugyan laktak) mindenki csak méltányolni fogja azt a törekvést, hogy a történeti emléké régi házak Kolozsvárt megjelöltesse. S a kolozs megyei osztályt és annak elnökét méltó elismerés illeti azért a *példaadó törekvéseért*, melylyel a szorosán vett turistaságot a nemzeti és történeti emlékek ápolásával kapcsolatba hozni igyekszik *B. A.*

EGYESÜLETI ÉLET.

Az E. K. E. központi választmánya.

(Rovatvezető: Radnóti Dezső titkár.)

A központi választmány január 15-én a városháza nagy termében Feilitzsch Arthur báró alelnök vezetése alatt gyűlést tartott. Jelen voltak a többek között Hangay Oktáv, Hóry Béla, Kuli István, Nedoroszték János, Herrmann Antal dr., Veress Endre pénztáros és a titkár. Jegyzett Kuli István.

Elnök a gyűlést megnyitván, előadja, hogy nagy elfoglaltsága miatt az utóbbi időben gyűlést nem hívatott egybe, mindamellett azonban a folyóügyek elláttattak, sőt a titkári iroda a taggyűjtés érdekében nagy munkával járó akciót indított meg

E jelentés után titkár felolvasta a belügyminiszter leíratát, melyben értesíti az egyesületet, hogy Erzsébet királynő ő felsége Hankó Vilmos dr. választmányi tagnak az erdélyrészi fürdőkről és ásványvizekről írt könyvét, melyet az egyesület adott ki, magán-könyvtára részére legkegyelmesebben elfogadni kegyeskedett és a figyelmért, hogy a könyvet az egyesület ő felségének megküldötte, legmagasabb köszönetét fejezte ki. Választmány éljenzéssel fogadván a legmagasabb kitüntetést, azt jegyzőkönyvében hódolatteljesen megörökíteni határozza.

Titkár a közgyűlés megtartása idejéül február 11-ikét ajánlván, választmány ki mondja, hogy a közgyűlés Kolozsvárt február 11-én okvetlenül megtartassék. A közgyűlésre az alapszabályok értelmében az összes alapító és rendes tagok meghívandók.

Az ó-radna-borbereki fürdő 1892. évi bevételeiről szóló számadásokat 250 frt bevétellel és ugyanannyi kiadással a választmány helyben hagyja. A kiadás nagyobb részben befektetésekre fordítottat. Ugyancsak e fürdőben a lefolyt évben végzett építkezések számadásai is bemutattnak, melyeket a választmány a közgyűlés elé fog terjeszteni, hol kérni fogja az épületek átvételére egy bizottság kiküldését

Az alsó-fehérmegyei osztály betérjesztvén munkaprogramját, az az általános munkaprogramot készítő bizottságnak adott ki megfelelő felhasználás végett Ugyancsak ez osztály kérést intéz, mily stádiumban van a detonáti menedékház ügye? Választmány felvilágosítja az osztályt, hogy a tervrajz és költségvetés már készen van s a végleges elfogadás a közgyűlés dolga leend. Az osztály különben megkérdendő, hogy a menedékház költségeire mekkora összeget hajlandó megszavazni.

A bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet értesít, hogy a katonai térképeken előforduló hibás elnevezéseket hajlandó az egyesület javaslata értelmében kijavítani. Választmány erről valamennyi osztályt értesíteni fogja azzal a felkéréssel, hogy a területükre vonatkozó térkép-szelvényeket revízió alá vegyék, s a tapasztalt eltéréseket terjesszük a választmány elé. Az egyöntetű eljárás czéljából pedig ez intézkedésről a »Magyar földrajzi társaság«, mely szintén munkába vette e térképek kijavítását, átiratban értesítendő.

A román kath. státus igazgató-tanácsának átiratát, mely szerint a Hója gerinczén létesítendő messzelátóra a kért helyet engedélyezi, további intézkedés végett átesz a választmány a kolozsmegyei osztályhoz.

Az »Erdélyi Múzeum-Egylet« jelenti, hogy Jankó János dr.-nak torda-toroczkói néprajzi tanulmányútja költségeire 50 frtot szavazott meg. Választmány ezt örvendetes tudásúl veszi és a testvéregyletnek e támogatásért köszönetet szavaz.

Titkár jelentése az *egyetemi osztály* megalakulásáról öröndetes tudásúl szolgál. Az új osztály ügyrendje némely módosítással elfogadtatott és hasonlóan elfogadtatott elvben ez osztály amaz indítványa, hogy a középiskolai tanulókból ifjúsági alosztályok szerveztessenek. A kivitelre nézve az intézkedést a választmány magának tartván fenn.

A »Biharmegyei Kárpát-Egyesület«-tel való kapcsolat ügyében *Sipos Orbánt* a választmány átiratlag megfogja keresni, hogy annak keresztülvitelét lehetőleg elősegítse.

Hankó Vilmos dr. választmányi tag kéri a választmányt, hogy egy újabban kiadandó fürdőügyi könyve részére engedje át „Az erdélyrészi fürdők és ásványvizek leírása“ cz. könyvben már használt kliséket. Választmány a kért metszeteket készséggel átengedi, de felkéri a szerzőt, hogy egyesületünk e támogatását a könyvben valamely formában megemlíteni szíveskedjék. A *bécsi osztály* megalakítására *Papp György* honfőhadnagy hajlandó lévén, erre neki a választmány felhatalmazást ad. Több tárgy nem lévén az ülés véget ért.

Az E. K. E. II. rendes közgyűlése február 11-én nagy érdeklődés mellett folyt le. A városháza nagy termét majdnem egészen megtöltötte a közönség, mely 3 órától egész fél 7-ig maradt együtt, hogy meghallgassa a különböző előterjesztéseket. Elnökölt *Feilitzsch* Arthur báró alelnök, jegyezték *Gyalui* Farkas dr és *Kuti István* jegyzők; előadott a titkár. Jelen voltak a tagok közül *Beregszászy* László, *Dunky* Kálmán, *Eöry* Ernő, *Felméri* Lajos dr., *Gazsi* József (ellenőr), *Hirschfeld* Sándor, *Hory* Béla, *Merza* Gyula, *Merza* Lajos, *Kolbenheyer* Bertalan, *Nedoroszték* János, *Papp* György, *Sándor* József, *Szabó* Samu, *Szekula* Ákos és *Verecs* Endre pénztáros; a hunyadmegyei osztály képviselőjében *Boga* Károly osztálytitkár, a kolozsmegyei osztály képviselőjében *Szádeczky* Lajos dr. osztályelnök, *Mannsborg* Sándor és *Hangay* Oktáv osztály-alelnökök és *Gáman* József dr. osztálytitkár; a gyalui képviselőség részéről *Kántor* József titkár és az egyetemi osztály képviselőjében *Herepei* Iván osztálytitkár. Az E. M. K. E.-t *Sándor* József t. alelnök-főtitkár és *Merza* Lajos főpénztáros képviselték.

Feilitzsch Arthur báró alelnök azzal a bejelentéssel nyitotta meg a gyűlést, hogy Bethlen Bálint gróf alelnök, sürgős elfoglaltsága miatt a gyűlésen nem jelenhetvén meg, őt bízta meg e közgyűlés vezetésével. Azután egy tartalmas, szép beszédben kiemeli a turistaság fontosságát, jelentést tesz az egyesület fejlődéséről, vázolja annak jövő programját és végül a tagok buzgalmát és támogatását kéri az egyesület részére. Az általános lelkes éljenzéssel fogadott szép beszéd után, (mely a közönség körében rendkívül kellemes hatást keltett) hitelesített a mult közgyűlés jegyzőkönyve és felolvastatott az osztályok jelenlévő és fentebb elősorolt képviselőinek névsora, majd a titkár adta elő az egyesületi év tevékenységéről és főbb mozzanatairól szóló jelentését az alábbiakban:

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Eddigi munkásságunkról csak vázlatos és rövid jelentést adunk, mert hiszen tagjaink működésünk legkisebb mozzanatáról is, folyóiratunk útján tudomással bírnak. Jelentésünk inkább csak egy általános kép, melynek keretébe azokat a nagyobb és fontosabb kérdéseket öleljük fel, melyek egyesületünk fejlődésére kihatóbb, mélyebb hatással voltak.

Ily kérdésektől hármat jelölhetünk meg. Első, hogy minő lépéseket tettünk egyesületünk szervezetének fejlesztésére, kitágítására; második, hogy e szervezet által a tulajdonképeni turistasági szempontok miképen érvényesültek és harmadik kérdésünk, hogy ezek mellett miként keltettünk érdeklődést az eszme iránt, melyet úgy vevünk az alakítóktól át, hogy magunk is tapogatózók valánk abban.

A Kárpát-kérdés a magyar közönség előtt egészen új valami. Hosszas évek vajudása tudta csak oda érlelni a kérdést, hogy immár testet és alakot öltve egy konstituált szervezetté nőtte ki magát. A szervezet, melyről tulajdonképen jelentést kell tennem, e pillanatban erősségben elég erős, kapcsolataiban elég szilárd. Sem rohamos lelkesedés nem szárnyal túl, sem elmaradás nem zsbbaszt. E középútban pedig igen jóleső és megnyugtató az, hogy a közönség folyton nyilvánvaló bizalmában már előre derengeni látjuk a szebb jövő hajnalát, a mikor bérczeinket ellepik majd a turisták, kiknek vidám danájától viszhangzani fog erdő, berek, halom.

Szervezetünk jelenleg áll 8 megalakult és 5 alakulóban levő osztályból és szétszórva Bukovinától, Bukaresttől Bécsig és Poláig 1600 tagból. Hogy miként gyűjtöttük össze e tagokat és hogy mily nehézséggel alakítottuk meg osztályainkat: az a közönségnek e kérdéssel szemben tájékoztatlanságát, közgazdasági hasznának teljes nem ismerését bizonyítja.

Az alakuláskor átvettünk 600 tagot, mely számot mostanig 1000-el csak úgy tudtunk felszaporítani, hogy kibocsátottunk 10,000 gyűjtőívet és szétküldtünk 20 ezer példány folyóiratot. A nagy munkának eredményét azonban nem lehet kicsinyelnünk akkor, ha összehasonlításokat teszünk más hasonló egyesületek másfél éves történetével és ha tudjuk, hogy pl. a „Magyarországi Kárpát-Egyesület“ csak 6 év múlva érte el tagjaiban az 1600 számot.

Az osztályok működéséről, tekintettel, hogy a lefolyt év kezdő évünk vala, csak a legkedvezőbben nyilatkozhatunk.

Munkásság és eredmény tekintetében első helyen említjük meg a *három-székmegyei osztályt*, mely *Potsa József* főispán elnökkel és *Berecz Gyula* titkárral az élén már kilépett az életbe és vezérül állott az osztályok csoportjában irányítva azokat. Hat kirándulást rendezett a nyár folyamán, s mindenik kirándulása egy-egy kis honfoglalás vala, mert hiszen példa nélkül kelle előre haladnia és sokszor a siker reménye nélkül is. Az osztály élén állók buzgalma és kitartó lelkesedése kellett ahhoz, hogy az egészen új kérdésnek annyi pártfogót tudtak a megye területén megnyerni. *Potsa József* főispán elnök *Berecz Gyula* titkárral méltán hálára kötelez az úgy ily lelkes felkarolásáért. Ez osztályunknak :00 buzgó tagja van.

Mindjárt sorban következik az *alsó-fehérmegyei osztály* *Csató János* kir. tan. alispán elnökkel. Az első, valóban mintául használható munkaprogrammot ez osztálytól kaptuk. Ennek eredményeképp jelenthetjük, hogy e megye területén a tavaszra már felépül első turistasági alkotásunk, a *detonátai* menedékház. Útak, ösvények nyitására már kész a programm és a tavasz újultával azok megvalósításához hozzáfuthatunk. A legszerencsésebb választás vala az osztály élére oly férfit állítani, ki ismeri a megye minden kis helyét, és ki ismereteit hazafias készséggel bocsátotta ügyünk rendelkezésére.

Nem kisebb fontossága a „Kolozs megyei osztály“ előbb *Hegedűs Ferenczcel*, most *Szádeczky Lajos* dr.-ral az élén. Előbbi a megalakítás munkájában fáradozott, utóbbi a fejlesztés és újjászervezés terheit vállalta magára. Programmja: a turistaságot összekötni a történelmi momentumokkal. Már is eredményes kezdeményezései a többek közt a *Báthory- és Bocskay-ház* emléktáblával való megjelölésének eszméje. — Fáradhatatlan munkatársakül mellette állanak *Mannsberg Sándor* br. *Hangay* Oktáv, *Köváry László* alelnökök és *Gámán József* dr. titkár. Ez osztály megkezdett alkotása a *Hójai* messzelátó és a „Kolozsvári kalauz“.

Nagy felelősséggel járó munkát végzett az *ó radna-borbereki osztály*, melynek

feladata volt az egyesület által a pénzügyminisztertől bérbe vett radna-borbereki fürdőt felszerelni és a nyáron végzett építkezéseket vezetni és felügyelni. *Guzman* János bányafőnök elnök érdeme, hogy az építkezések már közel vannak a befejezéshez; az ő hazafias munkája volt az épületek tervrajza, az ívekből álló költségvetés ismételt elkészítése, a munkások felfogadása, felügyelete, egész a napibérek kiadásáig. Nagy költségtől valánk megkímélve, hogy az osztály elnöke odaadó buzgalomával és fáradozásával így segítségünkre jöve.

Elsőnek alakult meg mindjárt első közgyűlésünk után a *marostordamegyei osztály*. Az osztály élére *Nemes* Ödönben egy oly elnököt nyertünk meg, ki nemcsak gyakorlatban híve a turistaságnak, de ékes tollal irodalmilag is legszorgalmasabb dolgozótársunk vala.

Turistasági szempontból legszebb megyénkben, *Hunyádmegyében* is kitűzte a zászlót egyesületünk. *Jósika* Lajos báró elnök, *Réthly* Lajos alelnök és *Boga* Károly titkár oly szervezetet teremtettek itt, mely a legpraktikusabban az egész megyét behálózza ügyvivőségekkel.

Örvendetes érdeklődés mutatkozott a turistaság iránt az ifjúság körében az *egyetemi osztály* megalakításával. Ifj. *Bánffy* Miklós elnök és *Herepei* Iván titkár terjesztői az eszmének és már is 70 ifjú iratkozott be egyesületünkbe. Terve van véve az egész erdélyi részre vonatkozólag ifjúsági alosztályok szervezése is.

A *torda-aranyosmegyei* osztály nem rég alakult ugyan meg, de már megelőzőleg az osztály élén állókat támogatóink közé sorozhattuk. Ez a megye volt az, mely a Kárpát-eszmét a legszebb eredménnyel felkarolta. A megye áldozatkészségének köszönhetjük, hogy a torda-hasadéki út egyesületünk nagyobb egyszersmindenkori és állandó évi segélyével kiépített és folyvást jó karban tartatik. Az osztály elnöke gr. *Bethlen* Géza főispán, igen lelkes alelnökei *Rediger* Béla alispán, *Velits* Ödön polgármester, titkára *Volff* Gyula dr.

A még egészen meg nem alakult osztályok közül felemlitem a *budapestit*, mely 100 taggal nemsokára végleg szervezkedik. *Bedő* Albert orsz. erdőmester, tiszteletbeli tagunk, mint elnök és *Hoitsy* Pál orsz. képviselő mint alelnök buzgókodnak, hogy az az igen fontos osztály minél hamarább megalakuljon. Örvendetes jelenségekpen jelezhetem itt, hogy Budapest fő- és székváros tanácsa az osztályalakítás hírére 30 frttal alapítóink közé lépett. Bízató jel arra, hogy a fő- és székváros hatalmas erősségünk leend.

Szintén alakulóban van a *bécsi osztály* is, melynek előkészületeit *Papp* György honvédfőhadnagy és *Szenkovits* Pál bécsi nagykereskedő végzik. Mindenesetre fejlődésünk fokozatosságát mutatja, hogy már a külföldre is kimerünk lépni, hirdetésen országrészünk természeti szépségeit és ismertetvén kincseit.

Tárgyalásokat folytatunk még *Csikmegyével*, *Szatmármegyével* és a többi erdélyi részi megyékkel is, hogy az osztályokat azok területén is minél előbb megalakítsuk.

Ez, m. t. közgyűlés, nagy vonásokban rajzolt képe szervezetünknek, mely természetesen számtalan sok apróbb, de fontos érdekre kiterjed, s melyet elősorolnom itt igen hosszas és fárasztó volna.

E szervezet körén belül — hogy a második kérdésre is rátérjek — a turistasági szempontok a kirándulásokban érvényesültek. Összesen vagy 20 kisebb-nagyobb kirándulás rendeztetett, melyeken szintén összesen, résztvett vagy 500—600 tag. Az első év lévén, természetesen csak tapogatózva járhattunk el sok részletben, de annyi haszonnal mindig, hogy megtanultuk mit kell tennünk jövőre. A

tapasztalat azt mutatta, hogy a turistaság iránt legtöbb érdeklődés a székely megyékben, aztán Alsó-Fehér és Torda-Aranyosmegyében és *legkevesebb Kolozsmegyében* nyilvánult. Az első néhány kevésbé sikerült kirándulás lehangoló hatása megéreltette bennünk azt, hogy a nagyobb városok közönségét nehezebb kimozdítani otthonából és hogy turistáinkat nekünk kell növelni.

A turistaság alá sorolom azt a fontos intézkedését választmányunknak, mely szerint a kirándulások alkalmával használatos katonai térképek helyes és a valószínű megfelelő kiigazítását osztályai útján elrendelte. Lekötelező szívességet tapasztaltunk e tárgyban a bécsi cs. és kir. földrajzi intézet részéről, melynek igazgatósága hajlandónak nyilatkozott beküldendő javításainkat figyelembe venni. Szintén praktikus indítványt fogadott el a választmány *Sándor József* tisz. tagtól, ki Erdélynek kirándulási tagok szerint való beosztását javasolta.

Az érdeklődés felkeltése tekintetében — melyet harmadik kérdésül tűztem ki — hódolatteljes jelentéssel járulhatok a m. t. közgyűlés elé. Ugyanis a *Hankó Vilmos* dr. által írt és egyesületünk kiadta „Erdélyrészi fürdők és ásványvizek leírása” cz. munkát és *Erdély* cz. folyóiratunkat *Erzsébet királyné ő felsége* és *József főherceg ő fensége* legmagasabb figyelmükre méltatva, magánkönyvtáraik részére elfogadni szíveskedtek és egyesületünknek a könyvekért köszönetüket fejezték ki. E könyv megküldése után merült fel a sajtóban az a hír, hogy királynénk a nyáron *Kovácsna* fürdőt szándékszik üdülés végett felkeresni.

A múlt év január havában „Erdély” czimmal megindított turistasági, néprajzi és fürdőügyi folyófrattal szintén a cél szolgálatában állottunk. Folyóiratunk 31 íven (434 lap szöveggel) 49 képpel jelent meg. Közöltünk 70 nagyobb és 150 kisebb közleményt 45 írótól. A közlemények, kettő kivételével, mind eredeti dolgozatok voltak, a mi tekintettel, hogy tiszteletdíjat senkinek sem adtunk, elég szép eredmény. Mindenesetre csak köszönettel tartozunk első sorban *Hankó Vilmos* dr., *Herrmann Antal* dr., *Téglás Gábor*, *Hangay Oktáv* és *Veress Endre* fődolgozótagtársunknak, hogy szakszerű cikkelyeikkel folyóiratunk irodalmi színvonalát emelni szíveskedtek.

Felhívásainkkal, falragaszainkkal, a sajtóban közölt ismertetéseinkkel egyesületünk ügyét folytonosan a közönség szeme előtt tartottuk, hogy kezdetben legalább a névvel ismerkedjék meg és ismételt kopogtatásunkkor ne legyen az — mint most — egészen ismeretlen.

Ime, m. t. közgyűlés, a három kérdésre adott nagyon rövid beszámoló jelentés, nem részletezve itt azt a számtalan intézkedést, melyre vonatkozólag 11 ülésben 104 jegyzőkönyvi határozatot hozott.

És most áttérve a pénztári ügyekre, tisztelettel bejelentem, hogy a múlt közgyűlés által megválasztott pénztáros, *Palóczy Lajos*, elfoglaltságára való hivatkozással, állásáról lemondott. A választmány ennek következtében *Veress Endre* tagtárs urat kérte fel, hogy e közgyűlésig — ideiglenesen — a pénztári teendőket végezze. Kedves kötelességet teljesítünk, midőn *Veress Endre* tanárjelölt úrnak, a pénztár pontos és mindenben a legtisztább, hű kezeléseért legmelegebb elismeréssel és köszönettel adózunk. Az általa megteremtett alapon a pénztár további kezelése most már könnyű munka leendő, mert az általa megkezdett és vezetett egyesületi törzskönyv, valamint a többi pénztári könyvek, hosszú időre biztosítják egyesületünk pénzügyi állása mindenkor könnyű átnézetét.

Ezzel kapcsolatosan bejelentem, hogy sikerült választmányunknak a védő egyesülettől kinyernünk azt, hogy a mi pénztárunkat is az Emkénél már kipróbált

és rendkívül praktikusnak és üdvösnek bizonyult rendszer alapján, minden nagyobb költség nélkül kezeljük tovább. A védő egyesület most is a legnagyobb figyelemmel és pártfogói jóindulattal lévén fiatal egyesületünk iránt, e teendők végzésére *Beregszász* László könyvvezető urat részünkre mint pénztárnokot át is engedte és így a pénztárt és a számadásokat *Szekula Ákos* és *Eöry Ernő* számvizsgáló urak jelenlétében *Beregszász* László már át is vette *Veress Endre* pénztáros úrtól, kinek odaadó, hazafias munkásságát, most már irodalmi téren, az „Erdély“-ben kívánja a választmány egyesületünk javára értékesíteni.

Lemondott még időközben *Termer Adolf* alelnök, *Groisz Béla* dr. ellenőr, s utóbbinak helyébe a választmány *Gazsi József* tagtárs urat választotta meg. A jegyzők közül *Esterházy Sándor* dr. eltávozván körünkből, helyébe a jegyzői teendők végzésére *Kuti István* tagtárs szíveskedett vállalkozni, ő vezetvén buzgón és lelkiismeretesen majdnem az összes választmányi és kisebb bizottsági jegyzőkönveket.

Ezzel bevégeztem volna jelentésemet, ha nem állana még előttem egy kedves kötelesség, köszönetet mondani *Feilitzsch* Arthur báró működő alelnöknek, ki elnökünkkel együtt a legönfeláldozóbb, a legpéldaadóbb odaadással vezette az egyesület ügyeit, s kinek útmutatásai és bölcs intézkedései tették lehetővé, hogy az egész tisztikar munkáját — mely különben nehéz és fárasztó munka volt — könnyen és lelkesedéssel végezte. (Hosszantartó lelkes éljenzés.)

Egyesületünk következő éve már az alkotások és gyarapodás éve lesz. A szervezés még hátralevő munkáját elvégezve, azt hiszem, vígan fogunk evezni a kikötőbe, melynek partján támogatóink üdvözlése és biztató, bátorító szava fogad. S e biztató, bátorító szóért dolgozni, azt hiszem, elég jutalom nekünk!

A közgyűlés a titkári jelentést általános helyesléssel tudomásul vevén, utána a választmány nevében több előterjesztés következett. Legfontosabb volt a *kolozsmegyei osztály* amaz indítványa, hogy az alapszabályok megváltoztatásával emeltessék fel a 2 frt tagsági díj 3 frra és az *osztálypótlék* általában töröltessék. A választmány erre vonatkozólag javasolta, mikép: tekintettel arra, hogy az osztálypótlék beszedésére nézve a különböző osztályoknál tényleg nehézségek merültek fel, tekintettel, hogy a központi 2 frt és az osztálypótlékú szedett 1 frt külön-külön nyugtáztatik, a mi félreértésekre ad alkalmat, tekintettel továbbá, hogy a központi nyilvántartás tisztasága és áttekinthetősége a mostani pénzbeszedési rendszer által veszélyeztetve van, tekintettel, hogy sok osztály saját lokális céljait tartván szem előtt — csak osztálypótlék fizetésére kötelezett tagokat igyekszik gyűjteni, és végül, hogy e rendszer mellett az egyesület egysége és jövő fejlődése zavartatik meg: mondja ki a közgyűlés, hogy a jelen évre az osztálypótléket minden osztályra nézve kötelező erővel 1 friban állapítja meg és ezentúl a tagdíjról és osztálypótlékről szóló nyugtát, mely egyszerű tagsági igazolvány is, a központi pénztár állítja ki és az osztálypénztárosok útján az egész 3 frot a központ vételezi be és negyedévenként vagy ha úgy kívánatnék, havonként osztálytámogatás címén annyi frotot bocsát az osztály rendelkezésére, a hány tag e pótlékok befizette. Az osztálypénztárosok csak a másnemű osztályjövendelmeket (adományok, mulatságok bevételei stb.) nyugtáztatják, melyről az osztály-támogatás címen kapott összeggel együtt az osztály választmányára útján minden évben alapszabályszerűleg elszámolni tartoznak. Minthogy azonban az alapszabályok értelmében senki valamely osztályhoz csatlakozásra nem kötelezhető, uasítandó az elnökség, hogy az egyesület ama tagjait, kik valamely már megalakult osztály területén laknak, körírattban szólítsa fel, hajlandók-e az 1 frt osztálypótlék fizetésének

kötelezettségével az osztály tagjai közzé belépni? Az így beérkezendő nyilatkozatok alapján aztán az egyes osztályok tagjainak névsorai összeállítván, az osztályoknak hitelesen kiadandók. Minden új osztály megalakulásakor e határozat a belépni akaró tagokkal közlendő és tőlük ily értelmű nyilatkozat kéréndő. Az alapszabályok megváltoztatását pedig ezek után nem javasolhatja, mivel a fenti határozat teljesen kielégítő és az osztálypótlék eddigi vitás kérdését, mely a kolozsmegyei osztály javaslatának is egyik indító oka, helyesen rendszerezi.

Hangay Oktáv osztály-alelnök a kolozsmegyei osztály nevében megokolja a beadott indítványt, hosszasan kifejtve, hogy miért tartja az osztály szükségesnek az alapszabály-változtatást.

Sándor József egy óráig tartó szép beszédben védelmezi az alapszabályokat, kijelentve általános helyeslés között, hogy az alapszabályok készítésénél magasabb nemzeti célok lebegtek az alkotók előtt. Csatlakozik a választmány határozatához.

Boga Károly szintén óhajtja az alapszabály-változtatást. Hozzászólottak még a kérdéshez *Szabó Samu*, *Gáman József dr.* és *Gyalui Farkas dr.*, mely után elnök a többség óhaja szerint kihirdeti a közgyűlés határozataképen, hogy a választmány beadott javaslata elfogadott. A kolozsmegyei osztály javaslata pedig érdemleges határozat-hozatal végett, a miként ezt az alapszabályok rendelik — a jövő közgyűlés elé terjesztendő.

A *hunyardmegyei osztály*, ügyrendjének megerősítését kérve, erre vonatkozólag a választmány javaslata az volt, hogy miután az ügyrend eltér az alapszabályoktól, mert osztálypótlékot nem állapít meg és a 2 frt tagsági díjból a maga speciális céljaira 1 frtot visszatart, ne erősítsék meg. Közgyűlés tekintettel arra, hogy a 2 frt tagsági díj fejében 4—5 frt értékű költséges folyóiratot ad ki, melyet *minden tagnak ingyen küld meg*, tekintettel, hogy folytonosan mind több és több másnemű kedvezményben is részesíti tagjait, nem fogadhatja el az ügyrendi eltérést, hanem az előbbi határozat alapján e tagok is felszólítandók az osztálypótlék fizetésének kötelezettségével, a hunyardmegyei osztályba való belépésre, megjegyezve a közgyűlés, hogy az osztálynak számtalan alkalma és módja leend a tagoknak oly helyi kedvezményeket kieszközölni, melyek többszörösen felülmúlják az 1 frtnyi csekély osztálypótlékot. A közgyűlés ezzel kapcsolatban szükségesnek tartja hangsúlyozni, hogy épen a turistaságilag fontosabb osztályoknak áll leginkább érdekében, hogy a központ az anyaállamból és később a külföldről, ismertetéseivel és reklámjaival az erdélyi rész szépségeinek megtekintésére minél több látogatót tudjon ide vonzani. E nehéz feladata megvalósításában pedig igen megbénítva lenne, ha egyetlen erőforrása, a 2 frtnyi tagdíj megcsönkítnának; hiszen az osztály kirándulások, multságok, felolvasások rendezésével, melyeknek jövedelmét a központ az osztályok rendelkezésére bocsátja, a maga sürgősebb speciális céljaira igen szép összeget gyűjthet egybe.

Az *alsó-fehérmegyei osztály* ügyrendje szintén hosszabb vitát keltett. Minthogy az ügyrend, megbontva az egyesület egységes szervezetét, külön osztály-tagsági kategóriákat állapít meg, melyek a központi pénztárral szemben semminemű kötelezettségben nincsenek; minthogy az alapszabályoktól való emez eltérés a többi osztályokra nézve is rossz hatással van, a mi a felmerülő különválási szándékban már is nyilvánul; minthogy továbbá az osztály ezzel legkevésbé sem tudna akkora összeget összegyűjteni, hogy a központ segítségét is igénybe ne vegye; minthogy fontos nemzeti célok is megkívánják, hogy az egyesület központját elszakadásokkal ne gyöngítsük, hanem annak erejét vállalva együtt növeljük és hatalmát nagyobbítsuk: a közgyűlés az ügyrendet a benyújtott alakban nem fogadhatta el, hanem felkérni

határozta az osztályt, hogy ügyrendjét az alapszabályok intézkedései alapján újból szerkessze meg, remélvén a közgyűlés, hogy e tevékeny és lelkes osztály a közgyűlés határozata értelmében újra fog szervezkedni és jövő intézkedéseiben az *alapszabályokra* figyelemmel lesz.

A *háromszékmegyei osztály* kérésére, hogy a Szent-Anna-tóhoz építsen az egyesület menedékházat, a választmány azt az indítványt terjesztette elő, hogy mielőtt végleges határozat hozatnék, előbb kéressék be a tervrajz és költségvetés.

Hangay Oktáv sürgősen tartja a Szent-Anna-tóhoz menedékházat építeni. A menedékház felépítése nem az egyesület, sem a háromszékmegyei osztály érdeke, hanem *érdeke Tusnád fürdőnek*. A furdőigazgatóság indolenciáját fejtegeti ezután, mely annyira terjed, hogy még a saját környékén levő kiránduló helyekre sem fordít figyelmet. A menedékházak nem fürdők közelében építendők, hanem a *magasabb hegyekre, honnan a turista nem térhet oly könnyen vissza* és ott meghálnia kell. Nem fogadja el a választmány javaslatát, hanem kéri kimondatni, hogy általában a fürdők közelében saját költségén az egyesület menedékházakat nem létesít.

Gyalui Farkas dr. hozzájárul Hangay Oktáv indítványához. Tusnád fürdő elég gazdag arra, hogy a Szent-Anna-tóhoz menedékházat építsen, de sőt kötelessége az oda vezető utat is jó karban tartania, a mit szintén elhanyagol. De máskülönb is a Szent-Anna-tó *Csikmegye területén* fekvődvén, nem esik bele a háromszékmegyei osztály működése körébe.

Közgyűlés, tekintettel a háromszékmegyei osztály lelkes tevékenységére, hajlandóságát fejezte ki, hogy kész ez ügyben közbenjárni, ha t. i. az épület terve és költségvetése előbb elkészítették és a választmánynak beküldetik. Minthogy pedig a Szent-Anna-tó Csikmegyében fekszik és kiváltképen Tusnád fürdőnek áll érdekében a menedékház felépítése: kimondja mindkét helyre kérés intézését, hogy az esetleges építésben mekkora összeggel lennének hajlandók az egyesületet támogatni? A kérdésnek további megoldása pedig az épen alakuló-féiben levő Csikvármegyei osztályra bízandó.

A *detonálai menedékház* tervét és költségvetését a közgyűlés helybenhagyja. S e szerint 2177 frt 86 kr. költséggel a földművelésügyi miniszter engedélyével az erdőöri lakkal kapcsolatosan építtetnék 3 szoba és egy nagyobb étkező terem. E helyiségeket a minisztérium az egyesületünkre eső építési költség fele része kamatjának fejében évi 60 frt bérösszegért bocsátja egyesületünk rendelkezésére.

Az *ó-radna-borbereki fürdő* épületeinek megvizsgálására *Feilitzsch* Arthur báró, *Kornis* Viktor gróf, *Csernátosi* Gyula dr., *Merza* Lajos és a *titkár* küldetnek ki.

Ezek után *Szekula* Ákos számvizsgáló a maga és *Eöry* Ernő nevében terjesztette elő jelentését a pénztár állásáról. Az egyesület múlt évi számadásait rendben találták, minek következtében kéri, hogy *Veress* Endre pénztárosnak a felmentvény jegyzőkönyvi köszönet mellett megadassék. Javasolja végül, hogy pénztár-kezelési szabályzat dolgoztassék ki.

Közgyűlés a számvizsgálók jelentését tudomásul veszi és *Veress* Endre pénztárosnak a felmentvényt megadja és a pontos kezelésért *jegyzőkönyvi köszönet* szava, úgyszintén jegyzőkönyvileg köszöni meg a számvizsgálóknak is, hogy a számvizsgálást oly lelkiismeretesen ejtették meg. Elrendeli végül a pénztárkezelési szabályzat kidolgozását.

A titkár előterjeszti az 1893. évre szóló költségelőirányzatot. E szerint előirányoztatik *bevételképpen* tagsági díjából 1500 tag után 3000 frt, tagdíj-hátrálékból 300 tag után 600 frt, alapítványi díjából 20 tag után 600 frt, az ó-radna-borbereki

fürdő jövedelméből 500 frt, egyesületi jelvényekből 600 frt, fürdő-részvényekből 300 frt, kiadványok eladásából 200 frt, adományokból 150 frt, hirdetésekéből 100 frt, fürdőktől segély címen 300 frt és időközi kamatokból 100 frt, mely a 644 frt 61 kr. múlt évi áthozatallal kitesz **7094 frt 61 krt.** Ezzel szemben *kiadás* lenne az *Erdély* kiállítására 1500 frt, menedékházakra, messzelátókra, befektetésekre 2000 frt, útjelzésekre, ösvények és gyalogjárók létesítésére 300 frt, tájékoztató táblák felállítására 200 frt, a detonátai menedékház berendezésére 150 frt, a torda-hasadéki út évi fentartására 50 frt, a térkép- és szakkönyvtárra 50 frt, egyesületi jelvényekre 420 frt, kamatfizetés a fürdőkölcsön után 500 frt, alaptökéhez 300 frt, másnemű kiadásokra (irodahelyiség, szolgáló-fizetés, nyomtatványok, felszerelések, postaköltség, kezelés stb-re) 700 frt, az 1894. évre marad átvienő 924 frt 61 kr. A benyújtott költségelőirányzatot a közgyűlés elfogadja és jóváhagyja.

Elnök ezek után megköszönve a tisztikar és választmány nevében a bizalmat, indítványozza, hogy az új tisztikar és választmány kijelölésére bizottság küldessék ki. Közgyűlés ennek értelmében a jelölések megejtésével *Sándor József* tiszteleti tag elnöklelte alrtt kiküldi *Szádeczky Lajos dr.*, *Szekula Ákos* és *Nedoroszték János* tagokat, kiknek javaslata alapján a *közgyűlés egyhangúlag megválasztja* a következő tisztikart és választmányt: Elnök: *Bethlen* Béni gróf, orsz. képviselő (Gyéres); ügyvezető alelnök: *Feilitzsch* Arthur báró, erdőigazgató; alelnökök: *Kornis* Viktor gróf, birtokos (Szent-Benedek), *Pötsa* József főispán (Sepsi-Szent-György), *Wesslényi* Béla báró, birtokos (Zsibó), *H. Gál* Domokos alispán (Dicső-Szentmárton); titkár, az osztálytitkárokkal szemben mint főtitkár: *Radnóti* Dezső hírlapíró; pénztáros: *Beregszászy* László E. M. K. E. könyvvezető; jegyzők: *Gyalui* Farkas dr., *Kuti* István, *Várady* Aurél és *Veress* Endre; jogtanácsos: *Deáky* Albert; ellenőrök: koltói *Teleki* László gróf, *Nedoroszték* János; számvizsgálók: *Szekula* Ákos és *Eöry* Ernő.

Választmányi tagok: *Albach* Géza, *Baintner* Hugó, *Baróthi* Jenő, *Becze* Antal, *Berecz* Gyula, *Bikfalvy* Károly dr., *Binder* Laura, *Boga* Károly dr., *Borbély* György, *Czirbusz* Géza dr., *Deák* Lajos, *Diemár* Károly, *Finály* Henrik dr., *Gámán* József dr., *Gazsi* József, *Gyárfás* Győző, *Hangay* Oktáv, *Hankó* Vilmos dr., *Hegyesy* Vilmos, *Herepei* Iván, *Herrmann* Antal dr., *Hory* Béla, *Horváth* László, *Kántor* József, *Kiss* Sándor ker. akad. igazgató, *Koch* Antal, *Kolbenheyer* Bertalan, *Köváry* László, *Kuti* Albert, *Lázár* Jenő gróf, *Lindner* Gusztáv dr., *Löte* József dr., *Mannsberg* Sándor báró, *Márki* Sándor dr., *Mártonfi* Lajos, *Merza* Gyula, *Moldován* Gergely dr., *K. Nagy* Sándor, *Pákei* Lajos, *Papp* György, *Patai* András, *Réthly* Dezső, *Réthly* Lajos, *Rózsahegyi* Aladár dr., *Schwarczel* Ádél, *Szabó* Samu, *Szakáls* Péter, *Szilvássy* János dr., *Téglás* Gábor, *Velits* Ödön, *Vikol* Simon, *Vörös* Sándor, *Wolff* Gyula dr. és *Zichy* János gróf.

Elnök végül köszönetet mondva az új tisztikar és választmány nevében a megválasztásért, igéri, hogy hazafias lelkesedéssel és buzgalommal fogják az egyesület érdekeit továbbra is szorgálni és ezzel az E. K. E. II. rendes közgyűlését éljenzések között bezárja.

Az E. K. E. kolozsmegyei osztálya.

(Rovatvezető: *Gámán* József dr. o-titkár.)

Az E. K. E. kolozsmegyei osztálya, mely olyan lelkesítő, élénk tevékenységet fejt ki, f. é január 25-én sok tekintetben igen fontos gyűlést tartott előbb *Hangay* Oktáv, később *Köváry* László alelnökök vezetése alatt.

Az elnöki jelentések kapcsán *Hangay* Oktáv alelnök fájdalommal jelentette be, hogy az osztály buzgó és tevékeny elnöke *Hegedűs* Ferencz kir. tanácsos, pénzügyigazgató, nagy mértékű elfoglaltsága miatt az elnökségről lemondott. A választmány jegyzőkönyvi melegt köszönétét fejezi ki a volt elnök eddigi buzgalmaért és fáradozásáért és a lemondást sajnálattal tudomásul veszi, másfelől örömmel értesül, hogy az osztály élére sikerült oly egyént megnyerni, ki úgy is mint gyakorlati turista, úgy is mint turista-író hivatva van az osztály vezetésére

Ez a férfiú *Szádeczky* Lajos dr., kir. tud. egyetemi tanár, a M. Tud. Akadémia I. tagja, ki a turistaság terén is sok érdemet szerzett. A választmány általános felkiáltással *Szádeczky* Lajos dr.-t elnöknek választja meg.

Gámán József dr. osztálytitkár adta elő ezután az osztály 1892. évi működéséről a közgyűlés elé terjesztendő jelentését, mely tudomásul vétetvén — a titkárnak buzgó fáradozásaiért jegyzőkönyvi köszönet szavaztatott.

Ifj. *Horovitz* Samu osztálypénztáros jelentése, hogy a tagok csak a 2 frt rendes tagsági díjat fizetik, míg az 1 frtos osztálypótlékról szóló nyugtát kevesen váltják ki, azzal vétetett tudásul, hogy a közgyűlés az ügyrendnek az osztálypótlékre vonatkozó része határozottabb és kötelezőbb szöveggel való formulálására kérendő fel. Megelőzőleg az osztályba belépni nem akaró tagok felvilágosítandók, hogy az osztálypótlék miért szedetik. Reméli különben a választmány, hogy az adandó felvilágosítások után a tagok az 1 frt befizetését nem tagadják meg.

Elnök indítványára az osztály közgyűlésének napja február 2-án d. e. 11 órára tűzvetvén ki, tárgyakul felvételnek a titkári és pénztári jelentések, valamint az ügyrendi módosításra vonatkozó megelőző határozat. A febr. 11-én tartandó központi közgyűlésen az osztály képviselőit kiküldetnek *Szádeczky* Lajos dr. elnök, *Köváry* László, *Mannsberg* Sándor br., *Hangay* Oktáv alelnökök és *Gámán* József dr. titkár.

A titkár indítványára, hogy a kolozsvári kerékpár-egyesülettel valamely kapcsolatot volna létesítendő: a választmány megbizza *Hangay* Oktáv, *Gámán* József és *Dunky* Kálmán tagokat, hogy a kapcsolat érdekében tegyék magukat a testvéregyesülettel érintkezésbe és az eredményről a következő gyűlésnek adjanak jelentést.

A központ felhívására Kolozsmegye katonai térképének revíziójára kiküldetnek *Szádeczky* Lajos dr., *Hangay* Oktáv, *Gámán* József dr., *Merza* Gyula és *Veress* Endre tagok. Az osztály munkaprogramjának elkészítésére a központ felkérvén az osztályt, erre is egy bizottság küldetik ki, melynek feladata lesz számba venni, hogy Kolozsmegyében a turistaság szempontjából minő alkotások volnának szükségesek.

A *Hója*-hegy gerinczén alkotandó messzelátóra nézve elnök bejelenti, hogy a padok már készen vannak és hogy a róm. kath. státus a központ jelentése szerint, hajlandó a kért helyet bérbe átengedni. Ennek alapján az elnökség megbíztatik, hogy a messzetató elkészítésére a további lépéseket tegye meg és a r. kath. státussal kötendő egyezsége a közgyűléstől felhatalmazást kérjen.

Ezzel a gyűlés — melyen jelen voltak: *Köváry* László és *Hangay* Oktáv alelnökök, *Gámán* József dr. titkár, ifj. *Horovitz* Samu pénztáros, *Eöry* Ernő ellenőr, *Deák* Albert dr. jogtanácsos, *Gazsi* József, *Merza* Gyula, *Dunky* Kálmán, *Fekete* Béla jegyző és a központ képviselőitében *Radnóti* Dezső titkár — késő este ért éget.

Az E. K. E. kolozsmegyei osztálya közgyűlését február 2-án d. e. 11 órakor tartotta meg a tanácsház dísztermében. A szépen és emelkedett hangulatban lefolyt gyűlésen jelen voltak az osztály tisztikarából *Mannsberg* Sándor báró és *Hangay* Oktáv alelnökök, *Gámán* József dr. titkár, ifj. *Horovitz* Samu pénztáros, *Fekete* Béla jegyző, a központi választmány részéről *Radnóti* Dezső titkár, *Veress* Endre központi

pénztáros, Gazi József ellenőr, Gyalui Farkas dr., Kuti István jegyzők; továbbá ott voltak még Borbély György (Tordáról), Dunky Kálmán, Dunky Ferencz, Finály Henrik dr., Csiszár Gyula, Merza Gyula, Horovitz Béla, Fekete Gyula, Szentkirályi Kálmán dr., Váradi Aurél stb. Az E. M. K. E.-ét mint védőegyesületet Sándor József t. alelnök főtitkár és Szekula Ákos ellenőr képviselték.

A gyűlést *Hangay* Oktáv alelnök nyitotta meg, jelentvén, hogy Hegedüs Ferencz az osztály elnökségéről leköszönt és így e közgyűlés feladata új elnököt választani. A közgyűlés Sándor József tiszteleti tag indítványára jegyzőkönyvi köszönetét fejezi ki Hegedüs Ferencznek, ki az osztályt a lefolyt évben buzgón vezette. Ezután közfelkiáltással szintén Sándor József ajánlatára elnöknek Szádeczky Lajos dr. egyetem tanárt választja meg és a gyűlésbe való meghívására Mannsberg Sándor báró, Sándor József és Gámán József dr. tagokat kéri meg.

Szádeczky Lajos dr. a küldöttség élén megjelenvén, folytonos éljenek és általános érdeklődés között tartja meg elnöki beköszöntőjét, melyben a magyar turistaság speczialis feladatait magasabb eszményi, hazafias és nemzeti szempontból érdekesen fejtegeti (Elnöki székfoglalóját külön egész terjedelmében közöljük)

A szép elnöki beszédért a közgyűlés nevében *Sándor* József fejezte ki köszönetét, kiemelvén azt, hogy az egyesület alkotóinak is épen az volt a céljuk, hogy a természeti szépségek megkedveltetését összekössék a hazafias történelmi momentumokkal és üdvözli az elnököt, hogy épen ebben az irányban kívánja az osztályt vezetni.

Ezután *Gámán* József dr. osztálytitkár adta elő titkári jelentését, mely a következőleg hangzik:

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Egyesületünk alapszabályainak 12. §-a értelmében van szerencsém osztályunk 1892 évi működéséről a következőkben beszámolni. A kolozsmegyei osztály megalakulását az 1891. nov. 14-én tartott közgyűlés mondta ki, megválasztotta az elnökséget, a tisztikart és a választmányi tagjait; az ilykép megalakult osztály legelső kötelességének tartott elkészíteni ügyrendjét s azt az 1892. ápril 12-én tartott első választmányi ülésen bemutatva, ahhoz az E. K. E. központi választmányának jóváhagyását is megnyerte. Az osztály működését elősegítendő, a központi választmány megengedte, hogy az osztály-tagok a 2 frt tagsági díjon kívül a szükség szerint felmerülő költségek fedezéséhez évi 1—1 frt osztálypótlékkal járuljanak; ezzel szemben osztálytagjainknak kieszközöltük azt az előnyt, hogy az osztály kirándulásaiiban csak az osztálypótlékot befizetett tagok vehetnek részt s csak ők tarthatnak igényt az osztály által kieszközölt kedvezményekre. A május hóban tartott második választmányi ülésen *Hangay* Oktáv alelnök betérjesztette a nyári munkaprogramot, előadta részletesen a hosszabb és rövidebb tartamú kirándulások tervét s egyúttal a Szamosvölgy és a gyalui havasok kilátásának élvezhetése érdekében azt javasolta, hogy az u. n. Kánymál gerinczének egy alkalmas pontján létesítsünk egy *körlapályt*, s a berendezés költségeire a maga részéről 10 frot tett le a pénztárba. Ez utóbbi javaslat foganatosítása érdekében megkerestük az erdélyi r. k. st. tust, mint a hely tulajdonosát, mely az engedélyt tulajdonjoga fentartása mellett meg is adta, s a tulajdonjog elismerése gyanánt évi 1 frt bérösszeg fizetését kívánja. A további részletes feltételek megállapítására választmányunk egy külön bizottságot küldött ki. A nyári kirándulások rendezésével a munkaprogram végrehajtásával egy e célra kiküldött állandó kiránduló bizottság bízott meg. A kiránduló bizottság a kapott utasítások értelmében néhány sikerült kirándulást rendezett; többek közt a bihari havasokra 4—5 kirándulót vezetett Primics György alelnök; a tordai és túri hasadékokhoz 26—30 tagból álló tár-

aságot, valamint a fogarasi havasokra s a 2536 m. magas Nyegojra Hangay Oktáv alelnök 14 tagú társaságot vezetett; a gyalui havasokat és a Hidegszamos vadregényes tájait Feilitzsch Arthur br. központi alelnök vezetése alatt több tagból álló kiránduló kereste fel; a Jára völgyébe s a Géczy-várhoz szintén érdekes kirándulást rendezett több kisebb társaság; a háromszékmegyei osztály által május hóban rendezett ojtói kiránduláson osztályunkat több tag képviselte. Fölemlíthetjük ezenkívül, hogy a túri és tordai hasadékokról, a Jára völgyéről, az Andrassy- és gyalui havasokról, a Bánffy-Hunyadi havasokban Funtinél-nél felállított Vasvári-emlékről stb. több igen sikerült fényképi felvételt eszközöltek Dunky Kálmán és Dunky Ferencz egyleti tagok, mely felvételekről egyes lappéldányokat vagy összeállított albumokat központi titkári hivatalunkban megtekinthetni és az érdeklődők ugyanott megrendelést is tehetnek. Mind e kirándulások és egyleti mozgalmak részletes leírását egyletünk értesítője az „Erdély“ kimerítő és érdekes fejezetekben tárgyalta.

Ha végig lapozzuk az „Erdély“-t, e fiatal szaklapot, méltó büszkeséggel tekinthetünk már az első évfolyamban megjelent irodalmilag is becses dolgozatokra, melyekből kitűnik, hogy tagjaink nemcsak a turista-botot s a természettudós szemüvegét hordják, hanem a tollat is ép oly jól kezelik, midőn észleleteiket, tudományos tapasztalataikat a nagyközönségnek rendelkezésére bocsátják; említett közlönyünk hasábjain találkozunk a Schwarczel Ádél, Sándor József, Szádeczy Lajos dr., br. Feilitzsch Arthur, dr. Primits György, Veress Endre, Bede Jób, Herepei Iván, már széles körben ismert írók neveivel és elismert tartalmas dolgozataikkal, sőt a Hangay Oktáv által vonzóan leírt útirajzokat a Bécsben megjelenő „Tourist“ is átvette.

Ezekben igyekeztem beszámolni osztályunk, választmányunk s tisztikarunk munkálkodásáról.

Hisszük és reméljük, hogy a jövő évi jelentésben már sokkal változatosabb múlt-ról és tevékenyebb működésről fogunk beszámolhatni, de addig még le kell küzdenünk egy akadályt, be kell teljesen vennünk egy várat, mely rövid múltunk alatt is mintegy útját állotta céltudatos haladásunknak; értem ezalatt a nagyközönségnek az ügygyel való nagy tájékozatlanságát. Ha azonban sikerülnie fog — a mint sikerülnie kell — hogy e közönyt jóakarató érdeklődéssé, tevékeny közreműködéssé változtassuk át, akkor mi sem fogja többé gátolni, hogy célul kitűzött szép eszméink megvalósuljanak s egyletünk krónikájába, mint elért eredmények legyenek felsorolhatók.

Örömmel emlékezünk meg a Kolozsvárt megalakult *Egyetemi osztályról* is, melynek fiatal tagjaitól, lelkes buzgalmuktól sokat vár egyletünk.

Tisztikarunk érzékeny veszteséget szenvedett: ügybuzgó, tevékeny elnökünk Hegedüs Ferencz kir. tan. p. ü. igazgató nagy elfoglaltsága miatt elnöki állásáról lemondott. Föltétlenül elismeréssel adózunk osztályunk érdekében kifejtett buzgalmaért.

A választmány sorából lemondott dr. Primics György alelnök, Rignáth Albert és Potzy Mihály; helyüket betölteni a t. közgyűlés van hivatva. Az osztály vagyónára vonatkozó jelentést ifj. Horovitz Sámuel pénztárnok fogja előadni.

Közgyűlés a titkári jelentést helyeslőleg tudásül vevén a megüresült alelnöki állásra Bartha Gergely vál. tagot választja meg, választmányi tagokul pedig Márki Sándort és ifj. Böhm Mihályt, kikkel a tisztikar és választmány teljes névsora most a következő:

Elnök: Szádeczy Lajos dr.; alelnökök: Mannsberg Sándor br., Hangay Oktáv Kőváry László, Rózsahegy Aladár dr. és Bartha Gergely; osztály-titkár: Gámán József dr.; jegyzők: Fekete Béla és Merza Gyula; pénztáros: ifj. Horovitz Samu; ellenőr: Eöry Ernő; ügyész: Deák Albert dr.; orvos: S. Pataky Leó dr.

Választmányi tagok: *Ajtai K. Albert, Aszlán László, Berde Béla, ifj. Böhm Mihály, Buday József, Csiszár Gyula, Dunky Kálmán, Fejér Vilmos, Filep Gábor dr., Folly Viktor, Groisz Gusztáv dr., Hollaky Zoltán, Horatsik János, Horváth Kálmán, Issekutz Hugó dr., Kaló József, Koch Ferencz dr., Kokosinszky Erasmus, Kuti István, Lázár István gr., Léhmann Róbert dr., Losonczy János, Lörentey Imre dr., Márki Sándor dr., Matskássy Pál, Mészáros Kálmán, Moldován Gergely dr., Petrán József, Salamon Antal, Scheitz Vilmos dr., Szakáts Péter, Szvacsina Géza, Szüllő Árpád, Szüts Mihály, Tauffer Géza, Tóth József és Vincéni Károly.*

Ifj. Horovitz Sámuel pénztárnok jelentése szerint az osztálynak összesen 221 tagja van. Helybeli 174, vidéki 36. Fizetett rendes tagsági díjat 135, osztálypótlékot 64 tag. Összesen befolyt tehát 344 frt. Minthogy a jelentésből kitetszőleg az osztálypótlékot a tagok nem igen fizetik, indítványozza, hogy e kérdésben a közgyűlés valamely megoldó határozatot hozzon. Közgyűlés Finály Henrik dr., Sándor József, Hangay Oktáv és Gazi József felszólalására kimondja, hogy a tagsági díjnak 3 frtra való felemelése végett a központi kögyűlés elé indítványt terjeszt. Ha ez indítvány elfogadhatnák, akkor a 3 frtos tagsági díjból annyi frt illetné az osztályt, a hány tagja van. Abban az esetben, ha az indítvány nem fogadhatnák el, körirat bocsátása mondatik ki, melyben a fizetni nem akaró tagok az osztálypótlék jogszerűségéről felvilágosítandók.

Az indítványok során közgyűlés elhatározta, hogy a gyalui, kalotaszegi, kolozsi és jegenyei kerületekre vonatkozólag képviselősegeket szervez. E képviselősegek, mint az osztály végrehajtó közegei szereplnének és kirándulások alkalmával a helyi elintézni valókat végeznék. A gyalui képviselőség tisztikarába elnökül Gyalui *Rosenberger Bernát*, alelnökül *Ferencz Gyulát*, titkárul *Kántor Józsefet*, a kalotaszegi képviselőségbe elnökül *Gyarmathy Zsigmondot*, alelnökül *Binder Albert drt*, titkárul *Czucza Jánost*, a kolozsi képviselőségbe elnökül *Zabulik László polgármestert*, alelnökül *Duha Imre birtokost*, a jegenyei képviselőségbe elnökül *Simai Ferenczet*, alelnökül *Debiczky István drt* és titkárul *Csobánszky Pált* választja meg közfelkiáltással.

Gámán József dr. osztálytitkár a választmány nevében indítványozza, hogy a kolozsvári kerékpáros egyesülettel lépjen az osztály kapcsolatba Közgyűlés az előkészítő lépések megtételére a választmányt megbizza, a maga részéről csak helyeslél, ha valamely formában az összeköttetés létesülhetne.

Végül a titkár bejelenti, hogy Dunky Kálmán és Ferencz fényképészek, mint egyesületi tagok Erdély szebb vidékeiről számos szebbnél-szebb fénykép-felvételt készítettek, melyeket díjtalanul felajánltak az egyesületnek. Kéri, hogy a buzgó tagoknak köszönet szavazzassék és egyesületi fényképészeknek való megválasztása a központi választmánynak ajánltassék.

Ezzel a szép gyűlés az elnököt éltetve, majdnem két órakor szétoszlott.

Az E. K. E. kolozsmegyei osztálya febr. 5-én választmányi ülést tartott az egyesület belkirályútczai főtitkári helyiségében, melyen jelen voltak Szádeczky Lajos dr. elnök, Mannsberg Sándor báró, Hangay Oktáv és Bartha Gergely alelnökök, Gámán József dr. titkár, Eöry Ernő ellenőr, a központ részéről Radnóti Dezső titkár és Veress Endre pénztáros, továbbá Dunky Kálmán, Márki Sándor dr., Merza Gyula, S. Pataky Leo dr., Szakáts Péter stb. vál. tagok. Rózsahegy Aladár dr. alelnök írásban mentette ki elmaradását.

Szádeczky Lajos dr. elnök megnyitván az ülést, meleg szavakban üdvözli a választmányt a közgyűlés után ez első választmányi gyűlésen sa régiügbuzgó tagokon kívül különösen az új tisztviselőket és választmányi tagokat kéri, hogy az osztály céljainak megvalósításában legyenek buzgó és lelkes munkatársai. Ezután éljenzések közt

jelent be, hogy az elnöki székfoglalójában felvetett eszmék viszhangjaként, (hogy Kolozsvár városának történelmi nevezetességű házai emléktáblákkal megjelöltessenek) *Szathmáry Elek* úr 100 forintot ajánlott fel az ő tulajdonában lévő XVI. század ház, u. n. *Báthory-ház emléktáblájának* költségeire. A választmány örömmel vevén tudomásul az elnöki jelentést, *Szathmáry* Eloknek ajánlatáért köszönetet szavaz és megbizta az elnökséget a nevezett ház történelmi multjának lehető felderítésére s a további lépések megtételére.

A közgyűlési határozatok mikénti végrehajtásáról *Gámán József* dr. osztálytitkár tett ezután részletes jelentést, melynek az osztálypótléokra vonatkozó része keltett hosszabb vitát. Azután a választmányja Kolozsmegyére vonatkozó katonai térképek helyneveinek kijavítása és az osztály munkaprogramja tárgyában tanácskozott, az utóbbira nézve kimondván, hogy *Hangay Oktáv* alelnököt felkéri, mikép a Kolozsmegyéhez tartozó turista-helyeken alkotandó menedékházakra, messzelátókra, ösvényekre és útjelzésekre nézve tegyen a választmánynak részletes javaslatot.

Radnóti Dezső központi titkár indítványára az osztály elhatározta, hogy a tél folyamán egy felolvasással és hangversennyel egybekötött estélyt fog rendezni. Az első felolvasás megtartására *Szádeczky* Lajos dr. elnök kérétt fel. Az estély rendezésére egy bizottság küldetett ki.

A központi választmány már régebben kimondván egy «Kolozsvári Kalauz» kiadását, melyre az illusztrációk kliséit be is szerezte, a választmány ennek következtében felkéri *Köváry* László alelnököt, mint a ki a munka megírására vállalkozott, hogy a munka eddigi haladásáról tegyen az osztálynak jelentést. Az elnökséget pedig megbizta, hogy a hirdetések összegyűjtését kezdje meg.

Az osztálytagok részére kieszközölné kedvezményekre vonatkozólag az osztály megkeresi a nemzeti színház igazgatóságát, a kolozsvári kereskedőket, fürdőket stb. hogy a tagok részére bizonyos % kedvezményt engedélyezni szíveskedjenek.

Elnök végül bejelenti, hogy *Farkas Géza* főorvos az osztályorvosi tisztségéről lemondván, helyébe sikerült *S. Pataky* Leo drt. e tisztség elfogadására megnyerni, ki más téren is készséggel hajlandó az egyesület ügyeit támogatni. A választmány ennek alapján *S. Pataky* Leo drt. egyhangúlag osztályorvosnak választja meg. — *Dunky* Kálmán ajánlatára új tagul felvételre *Hirschfeld* Lajos.

Az E. K. E. kolozsmegyei osztálya február 22-én választmányi ülést tartott a márczius havában rendezendő *Kárpát-Estély* ügyében. A gyűlésen jelen voltak *Szádeczky* Lajos dr. elnök, *Hangay* Oktáv alelnök, *Gámán* József dr. titkár, *S. Pataky* Leo osztályorvos, *Lázár* István gróf, *Márki* Sándor dr., *Scheitz* Vilmos dr., ifj. *Böhm* Mihály, *Dunky* Kálmán. A központi választmányt *Radnóti* Dezső titkár képviselte. A gyűlés a jegyzőkönyv felolvasása után mindjárt rátért tulajdonképeni tárgyára, az estély rendezésének módozataira. *Gámán* József dr. osztálytitkár előadta, hogy miképen óhajtaná a. elnökség az estélyt rendezni; *Szádeczky* Lajos dr. elnök pedig ezután bejelentette, hogy minő lépések történtek e tárgyban eddigelé. A választmány ezek következtében kimondja, hogy márcz. 14-én a *Vigadó* termeiben felolvasással, hangversennyel és táncz-csal egybekötött *Kárpát-estélyt* rendez. Ez az estély mintegy beköszöntőképen nagyobb-szabásúlag rendezetnék, mely után a jövőben gyakrabban tartatnának házias jellegű *Kárpát-estélyek*. Az estély rendezésének intézésére bizottság küldetett ki, mely *Szádeczky* Lajos elnökkel, *Hangay* Oktáv, *Mannsberg* Sándor br., *Gámán* József dr. s a titkár többi tagjaiból áll. Az egyetemi osztályt is felkéri, hogy a rendezőségben nehány taggal képviseltesse magát. Az estély műsora igen érdekes és változatos lesz. Az elnökség már is megnyerte közreműködésre *Béldi* Emma grófnőt ki magyar dalokat fog zongorázni és *Schlauf* Bella kisasszonyt, a ki énekelni fog. Felolvasnak *Szádeczky* Lajos dr. és *Gyalui* Farkas dr. A választmány ezután még több folyó ügye intézett el.

Az E. K. E. alsó-fehérmegyei osztálya.

Jelentés az 1892. évi működésről.

Alapszabályaink értelmében van szerencsénk megyei osztályunknak a turistaság érdekében kifejtett eddigi működéséről jelentésünket rövid körvonalokban a következőkben megtenni.

1891 december hó 19-én tartott az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület alsó-fehérmegyei osztályának megalakítása érdekében az első rendszeres értekezlet és miután a központ által a turistasági eszmék szolgálatában kifejtett kezdeményező működés már megyénkben is élénk figyelem tárgyát képezte, sikerült az érdeklődést oly általánossá tenni, hogy annak hatása alatt az osztály megalakításának szükségessége kimondatott — s ehhez képest egy szűkebb körű bizottság megbízott a rendszeres alapszabályok kidolgozásával s annak elkészülte után az osztály végleges megalakításával. Az alapszabályok értelmében az osztály végleges megalakítása az 1892. évi márczius hó 20-ára egybehívott közgyűlésen megtörténvén, megválasztott 3 évre az osztály tisztikara és választmánya, azon egyének sorából, kik vármegyénk intelligens elemeinek — részint állásuknál, részint megyeszerte kifejtett társadalmi tevékenységüknél fogva — méltó képviselői, s az ügynek odaadó munkásai lehetnek.

Ennek megtörténte után a tisztikar és választmány főfigyelme és munkássága természetesen oda irányult, hogy mindenek előtt céltudatos működésének alapját vesse meg, s az egyesület kötelékébe a társadalom minél több tagját bevonva a mérsékeltlen megállapított osztálypótlék befizetésével az osztálynak vagyoni alapot szerezzen. E törekvés a kezdet nehézségeit tekintve eléggé sikerültnek mondható, mert jelenleg az osztály 191 rendes taggal és a detonátai menedékházra szánt 200 frttal együtt már majdnem 500 frt készpénz felett rendelkezik. A megalakulástól 1892. augusztus hó 28-án megtartott rendes közgyűlésig választmányi ülésünk volt. Előzetes intézkedés folytán vármegyénk természeti szépségekben bővölkedő pontjairól részletes leírások érkezvén be, gondoskodás történt, hogy azok megfelelő feldolgozás után a nagyközönség figyelmének felhívása és megfelelő tájékozhatás végett a napi sajtóban közzététessenek.

Intézkedés történt, hogy Aarudbánya, Verespatak és Zalathna vidékén az esetleges kirándulóknak a közigazgatási hatóságok és községi közegek támogatásukra, legyenek, s kívánatra előre megállapított mérsékelt ár mellett megfelelő kaluzokat esetleg mokány-lovakat bocsássanak rendelkezésre.

Az augusztus hó 28-iki rendes közgyűlés egy igen érdekes turistasági szabad-előadással kapcsolatban, a turistasági eszmék népszerűsítésén kívül megállapította az osztály számára évekre kihatólag a legrészletesebb munka-programmot s megbízta a választmányt, hogy annak fokozatos megvalósítását fejlődő anyagi erejéhez mérten a központtal egyetértőleg vigye keresztül.

A munka-programmba felvett ügyek realizálása végett tartott 2 vál. ülés, az elsőben intézkedés történt a főbb és szebb kirándulási pontokhoz vezető legrövidebb útnak a közforgalom érdekében és vármegyei illetőleg községi közmunka-segélyezés kinyerésével leendő keresztülvitele iránt.

A második választmányi ülésben tárgyalta és elfogadta a központ által a detonátai menedékház igen szép és érdekes kivitelű tervét s a kívánt 500 frtos hozzájárulási összeget, bár a jelenlegi anyagi helyzetet tekintve áldozat árán is megszavazta. Ezekben körvonaloztuk működésünk főbb momentumait.

Nagy-Enyeden, 1893. február hó 3-án.

Csató Fános
elnök.

Dr. Varró László
jegyző.

ERDÉLY címmel megindított turistasági, fürdőügyi és néprajzi illusztrált havi folyóiratunk *hirdetésekre* igen ajánlatos lap: mert a tagok ingyen kapják s az *összes fürdők olvasótermében és Magyarország összes kaszinóiban* megtalálható. Kiváltképen haszonnal hirdethetnek az *Erdélyben* a fürdők, szállók, éttermek, sörházak és czukrászatok stb. tulajdonosai és bérlői, valamint azok, kik turisták és fürdőink számára szükséges tárgyak és eszközök elárusításával foglalkoznak. A hirdetési árakat mindamelllett oly csekélyre szabtuk, hogy e tekintetben irodalmunk *egyetlen folyóiratának hirdetési rovata sem mül felül*; mert míg más turista-lapoknál pl. egy egész oldalnyi hirdetés *egyszeri közlésének ára 20 frt*, addig az *Erdélyben* :

a) *Évi bérleteknél:*

Egy féloldalnyi hirdetés az egész évfolyamon át	csak	30 frt.
Negyed oldalnyi	»	»
	»	»
	»	»
	»	20 frt.

b) *Számonként feladott hirdetéseknél:*

Egész oldal	8 frt
Fél oldal	5 frt
Negyed oldal	2 frt 50 kr.
Nyolczad oldal	1 frt.

A hirdetések az *Erdély* kiadóhivatalához *Kolozsvár* Belmagyar u.

3. sz. címen *Radnóti* Dezső titkárhoz küldendőök.

LAKODALMI
báli meghívók

Divatos
eljegyzési jegyek

Női- és férfi
TÁNCZRENDEK

Rajz után
készült
PLAKÁTOK

RÉSZVÉNYEK
és
Záloglevelek

Műsorok és jelentések

Izléses kiállítás, olesó ár.

KÖZMŰVELŐDÉS

IRODALMI ÉS MŰNYOMDAI

RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

Író- és könyvnyomdája

Telefon 6. KOLOZSVÁRT. Telefon 6.

NÉVJEGYEK

25 különböző
írásminta szerint

NAPILAPOK
és
FOLYÓIRATOK

Füzetek és könyvek

Rovatos ívek,
hatósági
nyomtatványok

FEKETE és
színes
FALRAGASZOK

Körlevelek és számlák

✻ Vidéki megrendelések gyorsan és pontosan. ✻